

Sociaaleconomische trends

***Statistisch kwartaalblad over arbeidsmarkt,
sociale zekerheid en inkomen***

2007, aflevering 2

Verklaring der tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
–	= nihil
–	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2006–2007	= 2006 tot en met 2007
2006/2007	= het gemiddelde over de jaren 2006 tot en met 2007
2006/'07	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2006 en eindigend in 2007
1996/'97–2006/'07	= boekjaar enzovoort, 1996/'97 tot en met 2006/'07

In geval van afronding kan het voorkomen dat de som van de aantallen afwijkt van het totaal.

Verbeterde cijfers in de staten en tabellen zijn niet als zodanig gekenmerkt.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Prinses Beatrixlaan 428
2273 XZ Voorburg

Druk

Centraal Bureau voor de Statistiek
Facilitair Bedrijf

Omslagontwerp

WAT ontwerpers, Utrecht

Inlichtingen

Tel.: 0900 0227 (€ 0,50 per minuut)
Fax: (070) 337 59 94
Via contactformulier:
www.cbs.nl/infoservice

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl
Fax: (045) 570 62 68

Internet

www.cbs.nl

© Centraal Bureau voor de Statistiek
Voorburg/Heerlen, 2007.
Vereenvoudiging is toegestaan, mits
het CBS als bron wordt vermeld.

Prijzen incl. administratie- en
verzendkosten.
Abonnementsprijs: € 49,35
Prijs per los nummer: € 13,55
ISSN 1573-2215

Centraal Bureau voor de Statistiek

Inhoud

Redactioneel	5
Artikelen	
Inkomen allochtonen blijft achter door lagere opleiding	7
Levensloopregeling vooral voor hoogopgeleiden	12
Voortijdig schoolverlaten in het vmbo	16
Grijze druk zal verdubbelen	23
Forse groei aantal personen met opleiding in informatica	27
Mantelzorgers maken weinig gebruik van verlofregelingen	31
Bijna een miljoen mensen met een kleine baan	36
Begrippen	40
Nu en eerder verschenen artikelen	42
Arbeid, sociale zekerheid en inkomen op de CBS-website	46
Publicaties	50

Redactioneel

Het tweede nummer van de Sociaaleconomische trends 2007 geeft weer achtergronden en analyses bij de cijfers die het CBS verzamelt. Een aanzienlijk deel van de inhoud beschrijft dit keer de periferie van de arbeidsmarkt: levensloop- en verlofregelingen, informaticaonderwijs en voortijdig schoolverlaten.

De tijd dat het CBS dikke tabellenboeken met uitkomsten publiceerde ligt alweer geruime tijd achter ons. Bent u geïnteresseerd in de cijfers, dan kunt u gebruik maken van StatLine, de statistische databank van het CBS, of van de themapagina's op de website, die als etalage dienen voor de statistieken.

Er zijn twee sociaaleconomische thema's: 'Arbeid en sociale zekerheid' en 'Inkomen en bestedingen'. Op de themapagina's (www.cbs.nl/thema's) vindt u alle artikelen en publicaties, plus een selectie van de belangrijkste cijfers. Binnen StatLine vindt u onder de genoemde thema's alle cijfers die het CBS hierover publiceert.

Artikelen

In het eerste artikel wordt de vraag opgeworpen in hoeverre de inkomensachterstand van allochtonen te maken heeft met hun gemiddeld lagere opleiding. Dit blijkt in belangrijke mate het geval: ongeveer een vijfde tot een derde van de inkomensverschillen zijn toe te schrijven aan het feit dat mensen met een niet-westerse herkomst gemiddeld minder opleiding genoten hebben.

De levensloopregeling is in 2006 van start gegaan. Een doorslaand succes is het nog niet, zo blijkt uit het tweede artikel. De spaarloonregeling is veel populairder. Vier van de vijf werknemers die meedoen aan de levensloopregeling doen dit om eerder te stoppen met werken of hebben nog geen vaststaande plannen.

Voortijdig schoolverlaten geldt in toenemende mate als een maatschappelijk probleem. In het artikel 'Voortijdig schoolverlaten in het vmbo' wordt gekeken in hoeverre dit samenhangt met kenmerken van de leerling, maar ook van kenmerken van het gezin waarin deze opgroeit, zoals de mate waarin ze gestimuleerd worden. Opvallend genoeg is de kans op voortijdig schoolverlaten groter op scholen met alleen vmbo dan op scholen waar ook havo en vwo-leerlingen zitten.

Ook de vergrijzing komt aan bod. Dit keer een blik in de toekomst: hoe zeker is het dat de prognoses over het aantal 65-plussers en het aantal mensen op werkzame leeftijd correct zijn? De trend is niet te miskennen, maar de schattingen van de bevolking over dertig jaar berusten voor een deel ook op subjectieve inschattingen.

Naast deze vier artikelen komt ook het informaticaonderwijs aan bod: steeds meer mensen hebben als hoogstbehaalde opleiding iets in de informatica gedaan. Daarnaast werpen we een blik op het gebruik dat mantelzorgers maken van verlofregelingen die speciaal voor hen zijn ingesteld en op de mensen die minder dan twaalf uur per week werken. Zij worden niet tot de werkzame beroepsbevolking gerekend, al gaat het om een groep van zo'n 900 duizend mensen.

Artikelen

Inkomen allochtonen blijft achter door lagere opleiding

Hendrika Lautenbach en Ferdyn Otten

Niet-westerse allochtonen hebben gemiddeld een aanzienlijk lager inkomen dan autochtonen. Deze inkomensverschillen zijn voor een belangrijk deel het gevolg van het verschil in opleidingsniveau. Dit geldt zowel voor mannen als voor vrouwen. Surinaamse vrouwen vormen een uitzondering. Ze zijn qua opleidingsniveau vergelijkbaar met autochtone vrouwen en hebben bovendien een hoger inkomen.

1. Inleiding

Cijfers uit de CBS Inkomensstatistiek laten zien dat niet-westerse allochtonen gemiddeld een aanzienlijk lager inkomen hebben dan de autochtone bevolking. Zo lag het gemiddeld persoonlijk inkomen van alle niet-westerse allochtonen in 2003 en 2004 met ongeveer 20 duizend euro ruim 20 procent onder dat van autochtonen. Deze inkomensverschillen zijn deels terug te voeren op de gemiddeld jongere leeftijd en grotere huishoudens van niet-westerse allochtonen (Ament en Lautenbach, 2002). Ook drukt de lagere arbeidsparticipatie van niet-westerse allochtonen het inkomen. Daarnaast houdt het lagere inkomen verband met de gemiddeld lagere opleiding van niet-westerse allochtonen (Van der Aart, 2002; Van Gils, 2002). Diepgaande analyses naar de rol van opleiding ondermeer in de context van genoemde demografische kenmerken ontbreken echter.

De centrale vraag in dit artikel is welk deel van de inkomensverschillen tussen niet-westerse allochtonen en autochtonen toe te schrijven is aan verschillen in opleidingsniveau. Daarbij gaat het om de vaststelling van het netto-effect van opleiding, dus om de bijdrage van opleiding aan de inkomensverschillen tussen niet-westerse allochtonen en autochtonen die niet voor rekening komt van verschillen in leeftijd, huishoudensamenstelling en arbeidsparticipatie. Omdat mannen en vrouwen sterk verschillen in inkomensverwerving en gedrag op de arbeidsmarkt zijn beide groepen apart onderzocht.

2. Data, doelpopulatie en analyse

Er is gebruik gemaakt van gegevens uit de Enquête Beeroepsbevolking (EBB) 2004 waaraan op microniveau inkomensgegevens vanuit de CBS Inkomensstatistiek 2003 zijn gekoppeld. Via de EBB zijn gegevens over opleiding, herkomst, huishoudensamenstelling, geslacht en leeftijd beschikbaar voor het onderzoek, vanuit de inkomensstatistiek het persoonlijk inkomen. In grote lijnen bestaat het persoonlijk inkomen uit bruto inkomsten uit arbeid of winst en bruto ontvangen sociale voorzieningen waarop de betaalde

premies werknemersverzekeringen in mindering zijn gebracht.

De onderzoekspopulatie bestaat uit personen van 25–59 jaar, die gedurende 2003 het gehele jaar een persoonlijk inkomen hebben ontvangen. Jongeren tot 25 jaar zijn niet in dit onderzoek meegenomen omdat zij meestal nog een opleiding volgen en indien zij werken, vaker (kleine) banen vervullen die weinig relatie kennen met hun opleiding (Traag et al., 2004). Personen van 60 jaar en ouder zijn uitgesloten omdat het aantal niet-westerse allochtonen in deze leeftijdsgroep in de steekproef te gering is voor betrouwbare statistische analyse. Van de niet-westerse allochtonen zijn alleen Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen/Arubanen in het vizier genomen. De overige groepen niet-westerse allochtonen zijn vanwege te geringe aantallen uitgesloten van het onderzoek. De analyses zijn uitgevoerd op ruim 55 duizend steekproefpersonen.

Om de netto-effecten van opleiding op inkomen te bepalen zijn diverse meerstaps (lineaire) regressie-analyses uitgevoerd. In de eerste stap is apart voor mannen en vrouwen het persoonlijk inkomen geanalyseerd waarbij gecorrigeerd is voor verschillen in leeftijd, arbeidsparticipatie en huishoudensamenstelling tussen de onderscheiden herkomstgroepen. In de tweede stap zijn de analyses bij mannen en vrouwen nog eens herhaald waarbij aanvullend gecorrigeerd is voor het behaalde opleidingsniveau. De verschillen in uitkomsten tussen de eerste en tweede stap geven uitdrukking aan de netto bijdrage van opleiding aan de inkomensverschillen tussen niet-westerse allochtonen en autochtonen.

Alvorens in te gaan op de uitkomsten uit de regressie-analyses worden in het navolgende eerst de verdelingen van inkomen en opleiding besproken voor de onderscheiden herkomstgroepen en voor mannen en vrouwen.

3. De invloed van persoonskenmerken op het inkomen

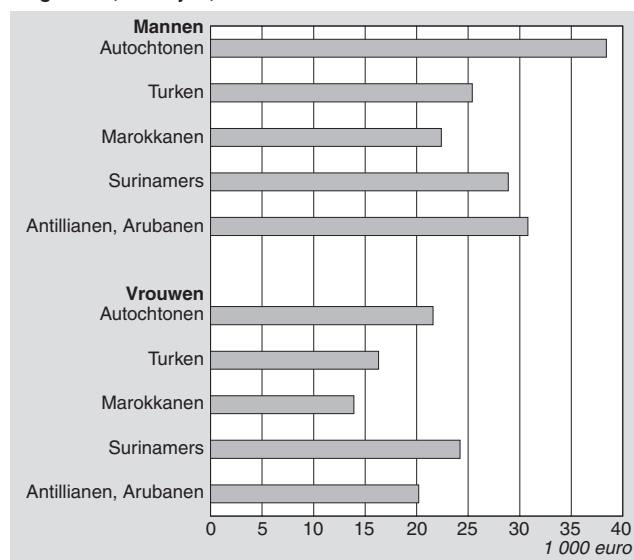
3.1 Inkomen naar herkomst en geslacht

Van alle mannen hebben autochtone mannen het hoogste gemiddelde inkomen. Niet-westers allochtone mannen hebben een gemiddeld inkomen dat daar ver onder ligt. Marokkaanse mannen hebben gemiddeld het laagste inkomen: 42 procent minder dan autochtone mannen. Turkse mannen hebben met een 34 procent lager inkomen ook een grote achterstand. Voor Antilliaanse en Arubaanse mannen en Surinaamse mannen is de inkomensachterstand

minder groot met een gemiddeld 20 procent en 25 procent lager inkomen.

Bij vrouwen liggen de inkomensverschillen tussen de niet-westerse groepen en autochtonen heel anders dan bij mannen. Zo hebben Surinaamse vrouwen een gemiddeld inkomen dat 12 procent boven dat van autochtone vrouwen ligt. Antilliaanse en Arubaanse vrouwen hebben gemiddeld een 6 procent lager inkomen. Meer in overeenstemming met het beeld dat bij mannen naar voren komt, is de inkomensachterstand van Turkse en vooral Marokkaanse vrouwen. Hun inkomen ligt respectievelijk 24 en 36 procent lager dan dat van autochtone vrouwen.

1. Gemiddeld persoonlijk inkomen naar herkomstgroepering en geslacht, 25-59 jaar, 2003

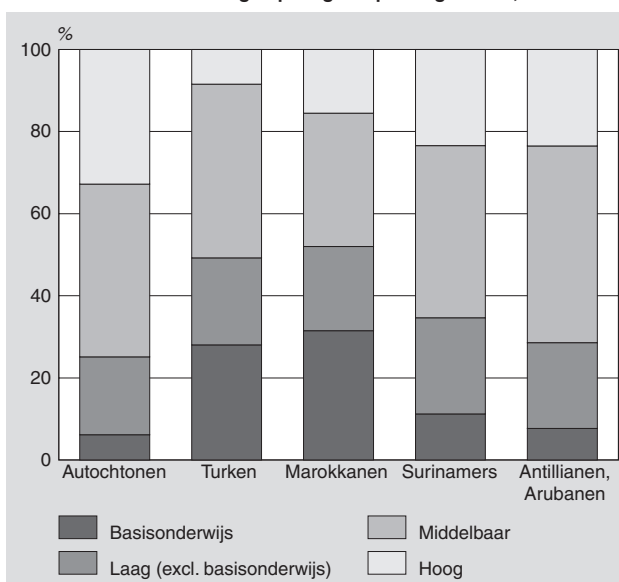
3.2 Opleiding naar herkomst en geslacht

Bij zowel mannen als vrouwen zijn de Turken en Marokkanen het vaakst laag zijn opgeleid. Minimaal de helft heeft alleen basisonderwijs genoten of een diploma op vmbo-niveau behaald. Onder Marokkaanse en Turkse vrouwen is het aandeel met alleen basisonderwijs nog groter dan bij de mannen. Surinamers en ook Antilliaanen en Arubanen doen het qua opleiding een stuk beter. Zowel bij mannen als vrouwen is het aandeel met alleen een lage opleiding slechts iets groter dan bij autochtone Nederlanders. Wel beschikt een kleiner deel van de Surinamers en de Antilliaanen en Arubanen over een hbo-diploma of universitaire bul. Surinamers en Antilliaanen en Arubanen hebben naar verhouding het meest een opleiding op het niveau van mbo, havo of vwo.

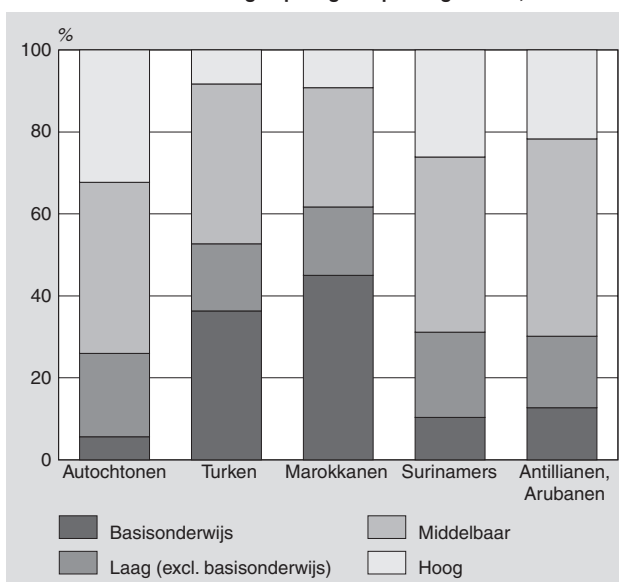
3.3 Inkomen naar herkomst, gecorrigeerd voor enkele persoonskenmerken

Door de bank genomen hebben de meeste niet-westerse allochtonen een lager inkomen en een lagere opleiding dan autochtonen. Uit kruistabelleringen komt verder naar voren dat een hogere opleiding ook correspondeert met een hoger persoonlijk inkomen. Dat geldt zowel voor mannen als

2. Mannen naar herkomstgroepering en opleidingsniveau, 2004

3. Vrouwen naar herkomstgroepering en opleidingsniveau, 2004

voor vrouwen. Ook bevestigen dergelijke analyses dat de afzonderlijke kenmerken leeftijd, huishoudensamenstelling en arbeidsduur eveneens samenhangen met inkomen.

Regressie-analyse waarbij wordt gecorrigeerd voor leeftijd, huishoudensamenstelling en werkduur laat bij mannen een aanzienlijke afname zien in de oorspronkelijke verschillen in inkomen tussen de herkomstgroeperingen. Marokkanen, als groep met het grootste inkomensverschil ten opzichte van autochtonen, zien hun achterstand door correctie met 17 procentpunten afnemen tot 25 procent. Ook bij de andere herkomstgroeperingen vermindert door correctie de inkomensachterstand. Bij Turkse mannen neemt het met 10 procentpunten af, bij Surinaamse met 7 procentpunten en bij Antilliaanse en Arubaanse met 14 procentpunten ten opzichte van de ongecorrigeerde cijfers.

Bij vrouwen halveert door correctie de inkomensachterstand die Marokkaanse en Turkse vrouwen hebben ten opzichte

van autochtone vrouwen. Het positieve inkomensverschil van Surinaamse vrouwen wordt na correctie een stuk minder groot: in plaats van 12 procent ligt het na correctie 4 procent boven het gemiddelde inkomen van autochtone vrouwen. De correctie heeft weinig invloed op de inkomensachterstand van Antilliaanse en Arubaanse vrouwen.

3.4 Inkomen naar herkomst, aanvullend gecorrigeerd voor opleiding

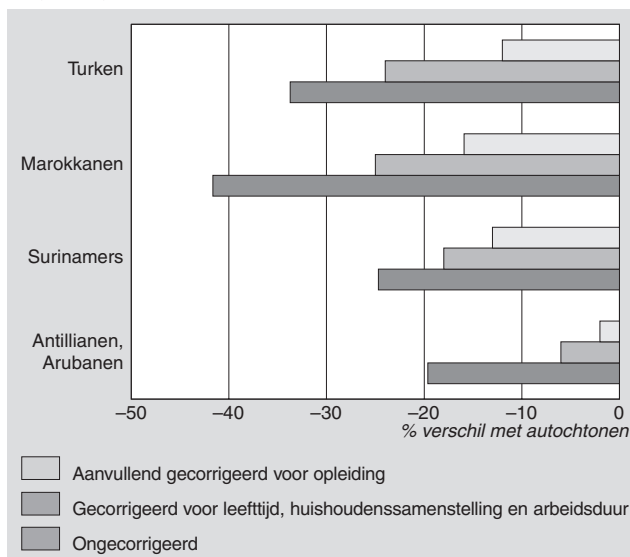
Zowel bij mannen als bij vrouwen is een groot deel van de inkomensverschillen naar herkomst te verklaren door verschillen in leeftijdsopbouw, huishoudensamenstelling en arbeidsduur. Additionele correctie voor opleidingsniveau resulteert in een verdere afname van deze verschillen. Deze verdere reductie in inkomensverschillen is te beschouwen als het effect van opleiding.

Bij de mannen is de opleidingsachterstand van Turken en Marokkanen op autochtonen het grootst. Mede als gevolg hiervan neemt bij deze twee groepen de inkomensachterstand het meest af na correctie voor opleiding. Het effect van deze aanvullende correctie is bij mannen als volgt:

- Turken: -12 procentpunten; resterende inkomensachterstand is 12 procent.
- Marokkanen: -9 procentpunten; resterende inkomensachterstand is 16 procent.
- Surinamers: -5 procentpunten; resterende inkomensachterstand is 13 procent.
- Antillianen en Arubanen: -4 procentpunten; resterende inkomensachterstand is 2 procent.

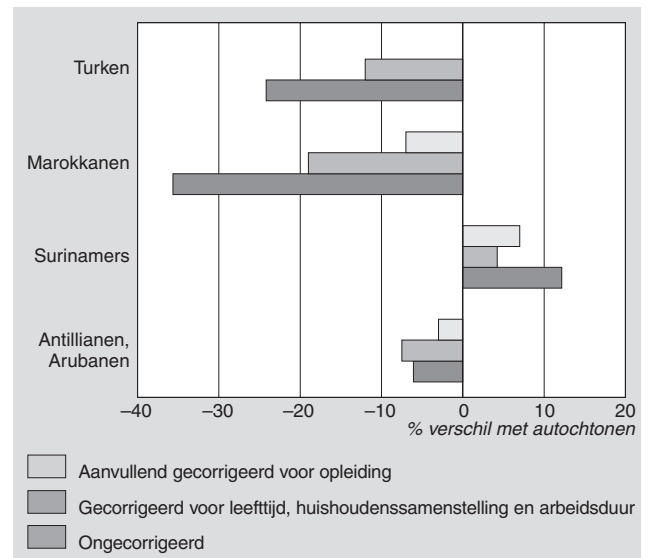
Hoewel ook bij Antilliaanse en Arubaanse mannen het inkomensverschil met slechts 4 procentpunten extra afneemt door aanvullend te corrigeren voor opleiding, betekent dit wel dat de vier in het model opgenomen kenmerken bijna het gehele inkomensverschil tussen Antilliaanse en Arubaanse en autochtone mannen verklaren. Feit is dat ook na correctie de Marokkaanse mannen gemiddeld de grootste inkomensachterstand houden.

4. Mannen, inkomensverschillen naar herkomstgroepering, gecorrigeerd voor persoonskenmerken, 2003

Bij vrouwen verklaren de vier kenmerken opleiding, leeftijd, huishoudensamenstelling, en arbeidsduur opvallend goed de inkomensverschillen naar herkomst. Voor Turkse vrouwen betekent dit dat de gehele inkomensachterstand van 24 procentpunten verklaard wordt, waarbij opleiding de helft voor haar rekening neemt. Ook bij Marokkaanse vrouwen neemt het inkomensverschil door toevoeging van opleiding met nog 12 procentpunten af. Bij hen blijft er een inkomensachterstand van 7 procent over. Door de toevoeging van opleiding neemt het inkomensverschil van Surinaamse vrouwen ten opzichte van autochtone vrouwen juist weer toe. Na correctie ligt hun inkomen uiteindelijk 7 procent hoger dan dat van autochtone vrouwen.

5. Vrouwen, inkomensverschillen naar herkomstgroepering, gecorrigeerd voor persoonskenmerken, 2003

4. Conclusies

Een derde van de inkomensachterstand van Turkse mannen op autochtone mannen komt voor rekening van hun relatief lage opleiding. Bij Marokkaanse, Surinaamse, Antilliaanse en Arubaanse mannen is een vijfde deel van hun inkomensachterstand op autochtone mannen aan opleidingsverschillen toe te schrijven.

Bij vrouwen is de bijdrage van een lage opleiding nog groter. Wel de helft van de inkomensachterstand van Turkse vrouwen ten opzichte van autochtone vrouwen is toe te schrijven aan hun gemiddeld lager opleidingsniveau. Bij Marokkaanse vrouwen gaat het om een derde van de inkomensachterstand. De kenmerken leeftijd, huishoudensamenstelling en arbeidsduur en opleiding zijn goed voor een volledige verklaring van de inkomensachterstand van Turkse vrouwen.

Verhoging van het opleidingsniveau van niet-westerse allochtonen zou dus in belangrijke mate bijdragen aan het terugdringen van inkomensverschillen tussen niet-westerse allochtonen en autochtonen.

Om de onderwijsachterstanden terug te brengen heeft de overheid onder meer als doelstelling geformuleerd de

schooluitval en de taalachterstand te reduceren. Op Prinsjesdag 2006 is dit doel geconcretiseerd als 10 procent minder schooluitval in 2007 vergeleken met 2005, en als 70 procent deelname van peuters aan voorschoolse educatie eind 2010. Om de kinderen met taalachterstand zo vroeg mogelijk op te sporen is tijdens de Algemene Beschouwingen afgesproken dat alle kinderen vóór hun derde verjaardag een taaltest voorgelegd krijgen. Vroegtijdige opsporing en aanpak zijn zinvol, omdat tijdens de basisschoolperiode een groot deel van de taalachterstand ingelopen kan worden. Maar, anders dan het basisonderwijs, kent het voortgezet onderwijs geen groepsgericht achterstandenbeleid. Voor de omvangrijke uitval van met name allochtone, en in het bijzonder Turkse en Marokkaanse, leerlingen bestond tot nog toe betrekkelijk weinig beleidsaandacht (SCP, 2003; SCP e.a., 2005). De huidige regering zegt prioriteit te gaan geven aan plannen om uitval te verminderen. Dit moet bijdragen aan een toegenomen aandeel allochtone leerlingen dat uiteindelijk een diploma op zak heeft. Aldus kansrijker op de arbeidsmarkt, verleent dit hun meer mogelijkheden om een (beter) inkomen te verwerven.

Technische toelichting

Enquête Beroepsbevolking

De Enquête beroepsbevolking (EBB) is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). In de populatietotalen die voor de ophoging worden gebruikt, is de institutionele bevolking dan ook niet opgenomen. Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking. Voor het huidige onderzoek zijn de EBB gegevens van 2004 gekoppeld met de gegevens uit de inkomensstatistiek van 2003. Dit gekoppelde bestand bestond uit ruim 130 duizend personen van wie ruim 55 duizend personen van 25–59 jaar met een volledig jaarinkomen. Deze 55 duizend personen vormden het analysebestand voor dit onderzoek.

Allochtoon

Een inwoner van Nederland behoort tot de allochtonen wanneer ten minste één ouder in het buitenland geboren is. Allochtonen worden onderscheiden naar land van herkomst, met als hoofdindeling westerse en niet-westerse allochtonen. Allochtonen afkomstig uit Turkije, Afrika, Azië of Latijns-Amerika, met uitzondering van personen uit Japan of Indonesië, worden in gedeeld bij de niet-westerse allochtonen. De overigen worden gerekend tot de westerse allochtonen.

Regressie-analyses en Heckman-correctie

Om de netto-effecten van opleiding op inkomen te bepalen zijn diverse meerstaps regressie-analyses uitgevoerd. Eerst is apart voor mannen en vrouwen het persoonlijk inkomen geregresseerd op de verklarende variabelen herkomst, leeftijd (in leeftijdsgroepen), arbeidsparticipatie (voltijds, deeltijd en niet-werkend) en huishoudensamenstelling (paar zonder kinderen, paar met kinderen, eenoudergezin, alleenstaanden).

Bij de vrouwen is als verklarende variabele nog een zogeheten Heckman-correctiefactor (continu meetniveau) toegevoegd. In de analyse naar de relatie tussen opleiding en inkomen komt bij vrouwen veelal het probleem van partiële selectie-bias om de hoek kijken. Omdat het uitzicht op een redelijk inkomen vaak niet zo goed is, kiezen lager opgeleide vrouwen er relatief vaak voor om geen betaalde arbeid te verrichten (Heckman, 1980). Vrouwen die vanwege hun lage opleiding besluiten om niet te werken en daarom geen persoonlijk inkomen hebben, maken geen deel uit van de door ons gebruikte (deel)steekproefgegevens. Dat houdt in dat de lager opgeleide vrouwen zijn ondervertegenwoordigd in onze gegevens. En dat betekent weer dat (de sterkte van) de relatie tussen opleiding en inkomen per definitie wordt onderschat. Om voor deze selectiviteit te corrigeren is een twee-staps Heckman procedure gehanteerd zoals beschreven in Smits (1999). Met behulp van een logit-analyse is eerst op basis van de gegevens van alle vrouwen van 25–59 jaar (met en zonder persoonlijk inkomen) de dichotomie al dan niet werken geregresseerd op de verklarende variabelen leeftijd, aantal minderjarige en meerderjarige kinderen, opleidingsniveau, en samenstelling van het huishouden. Met de hieruit voortkomende individuele schattingen van de kansen op werken zijn vervolgens individuele correctiewaarden berekend (zogeheten Lambda-waarden). Deze correctiefactor is bij vrouwen aan de regressievergelijking toegevoegd.

Als vervolgstap zijn de eerder uitgevoerde regressie-analyses bij mannen en vrouwen (inclusief de Heckman correctiefactor) herhaald, waarbij beide regressievergelijkingen verder zijn uitgebreid met de variabele behaald opleidingsniveau. In deze regressie-analyses zijn de regressie-coëfficiënten behorende tot de afzonderlijke categorieën van de verklarende variabelen dusdanig lineair getransformeerd dat ze uitdrukking geven aan het voor onderlinge samenhang gecorrigeerde gemiddelde inkomen per afzonderlijke categorie. Vervolgens zijn voor de variabele herkomst telkens de (gecorrigeerde) inkomensverschillen tussen enerzijds de verschillende etnische groepen en anderzijds de referentiegroep autochtone Nederlanders bepaald. In de figuren 4 en 5 staan voor de onderscheiden groepen allochtonen telkens drie typen inkomensverschillen weergegeven. Het eerste type geeft uitdrukking aan de ongecorrigeerde inkomensverschillen. Type twee laat de voor leeftijd, arbeidsomvang, huishoudensamenstelling en (alleen bij vrouwen) de Heckman-factor gecorrigeerde inkomensverschillen zien. En type drie toont de inkomensverschillen zoals verkregen na nog een additionele correctie voor opleidingsniveau. Het verschil tussen de inkomensverschillen van type drie en type twee kan geïnterpreteerd worden als het deel dat netto voor rekening komt van (een doorgaans lagere) opleiding.

Opleidingsniveau

De opleidingsniveaus zijn ingedeeld in overeenstemming met de Standaard Onderwijs Indeling (SOI). Hier is een vierdeling gemaakt waarbij de behaalde opleidingsniveaus als volgt zijn ingedeeld.

Laag: basisonderwijs.

Laag: mavo en voorbereidend beroepsonderwijs (vbo); laag exclusief basisonderwijs.

Middelbaar: Havo, vwo, middelbaar beroepsonderwijs (mbo).

Hoog: hoger beroepsonderwijs (hbo) en wetenschappelijk onderwijs (wo).

Persoonlijk inkomen

Het persoonlijk inkomen bestaat uit inkomsten uit arbeid, winst uit onderneming, ontvangen uitkeringen inkomensverzekeringen (WW, WAO), ontvangen uitkeringen sociale voorzieningen behalve kinderbijslag en ontvangen alimentatie. Verminderd hierop zijn de betaalde premies werknemersverzekeringen en betaalde alimentatie. Bij de bepaling van het persoonlijk inkomen blijven dus de volgende inkomensbestanddelen buiten beschouwing:

- inkomsten uit vermogen
- kinderbijslag
- ontvangen gebonden inkomensoverdrachten zoals individuele huursubsidie, tegemoetkoming studiekosten, rijksbijdrage eigen woningbezit
- betaalde premies volksverzekeringen (Anw, AOW).

Samenstelling huishouden

De volgende huishoudensamenstellingen zijn onderscheiden: alleenstaanden, eenoudergezinnen, paren zonder kinderen, en paren met kinderen.

Arbeidsduur

De arbeidsduur is in de categorieën 0, 1–11, 12–34, en 35 uur of meer per week ingedeeld.

Literatuur

Aart, van der, S. (2002) Onderwijsachterstand van niet-westers allochtone scholieren. In: *Allochtonen in Nederland 2002*. Voorburg/Heerlen: CBS.

Ament, P. en H. Lautenbach (2002) Kwart minder koopkracht in niet-westerse huishoudens. In: *Allochtonen in Nederland 2002*. Voorburg/Heerlen: CBS.

CBS/SCP (2005) Armoedemonitor 2005, pp. 25–26, 84–102, 105–106. Den Haag: SCP.

Gils, van, B.A.A. (2002) Allochtonen op de arbeidsmarkt. In: *Allochtonen in Nederland 2002*. Voorburg/Heerlen: CBS.

Kaya, H. (2006) Verschillen in integratie van Turken en Nederland. In: *Demos* nr. 5. Den Haag: NIDI.

Lautenbach, H. en M. Cuijpers (2006) Meer ouderen aan het werk. In: *Sociaal-economische trends 2006-II*. Voorburg/Heerlen: CBS.

SCP (2003) Rapportage minderheden 2003. Den Haag: SCP.

SCP/WODC/CBS (2005) Jaarrapport Integratie 2005.

Smits, J. (1999) Selectiebias en zelfselectie in sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Universiteit van Amsterdam.

Traag, T., J. van der Valk, R. van der Velden, R. de Vries, en M. Wolbers (2004) Leren loont! De overgang van school naar werk voor leerlingen van het VOCL'89. CBS Heerlen/Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt Maastricht.

Levensloopregeling vooral voor hoogopgeleiden

Lian Kösters

In het eerste jaar van de levensloopregeling nam ongeveer een op de twintig werknemers deel aan deze regeling. De deelnemers zijn vaak ouder en hoogopgeleid. Het is daarom aannemelijk dat deelname aan de levensloopregeling verband houdt met een hoog inkomen. Daarnaast gaat het voornamelijk om fulltime werknemers met een vast dienstverband. De helft van de deelnemers aan de levensloopregeling geeft als reden dat zij eerder willen stoppen met werken.

1. Inleiding

Sinds januari 2006 kunnen werknemers in Nederland gebruik maken van de zogenaamde levensloopregeling. Oorspronkelijk was het concept levensloopregeling bedoeld om het gezinsleven te stimuleren. De levensloopregeling moest het bijvoorbeeld aantrekkelijker maken voor ouders om tijd vrij te maken voor de kinderen of om voor de eigen ouders te zorgen in hun laatste levensfase. De uiteindelijke levensloopregeling is echter breder geworden. Met de levensloopregeling kan een deel van het brutosalaris gespaard worden om in de toekomst een periode van onbetaald verlof te financieren. Verlof voor bijvoorbeeld toekomstig ouderschap, zorgverlof voor een zieke naaste, een sabbatical, verlof voor studie of verlof om eerder te kunnen stoppen met werken. De overheid hoopt met deze regeling beter te voorzien in de behoefte van werknemers om werk en privé te combineren.

Behalve voor de levensloopregeling kan men ook kiezen voor deelname aan de bestaande spaarloonregeling. Bij de spaarloonregeling bestaat geen specifiek doel. Het gespaarde geld kan overal voor gebruikt worden. Het is niet mogelijk om aan beide regelingen deel te nemen. Daar persoonlijke situaties ieder jaar kunnen veranderen, mag men ieder jaar opnieuw kiezen voor deelname aan de levensloopregeling of aan de spaarloonregeling.

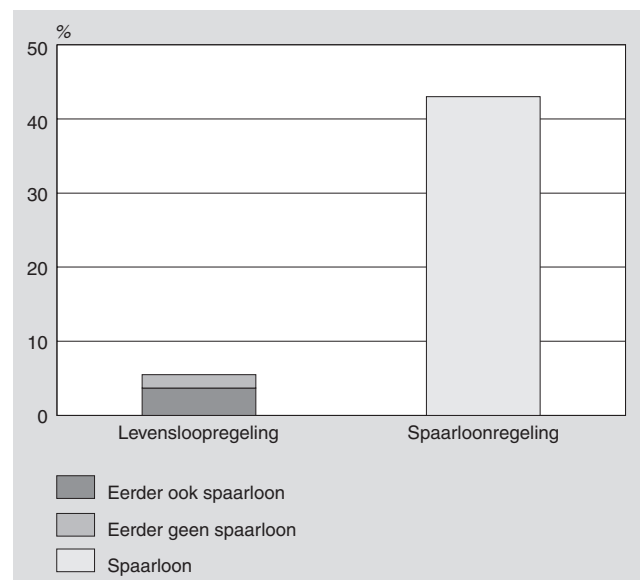
In dit artikel worden cijfers over deelname aan de levensloopregeling gepresenteerd naast de cijfers over deelname aan de spaarloonregeling. De cijfers zijn gebaseerd op de Enquête beroepsbevolking (EBB). Werknemers van 15 tot 65 jaar die twaalf uur of meer per week werken, krijgen in de EBB de vraag of zij deelnemen aan de levensloopregeling of aan de spaarloonregeling. Aan de mensen die deelnemen aan de levensloopregeling wordt ook gevraagd wat hun voornaamste reden is en of zij in eerdere jaren deel hebben genomen aan de spaarloonregeling.

2. Deelname aan de levensloop- en de spaarloonregeling

In 2006 namen in totaal 344 duizend werknemers in Nederland deel aan de levensloopregeling. Dit komt neer op

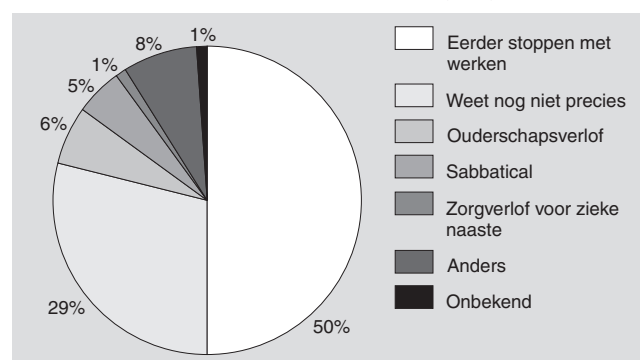
5,5 procent. De oudere spaarloonregeling is populairder onder de werknemers. Ruim 2,5 miljoen mensen, of 43 procent van de werknemers, nam deel aan deze spaarloonregeling. Van de werknemers die deelnamen aan de levensloopregeling gaf bijna twee derde aan in eerdere jaren ingelegd te hebben in de spaarloonregeling en nu te zijn overgestapt. Uit eerder onderzoek van het CBS blijkt dat deelname aan de spaarloonregeling de laatste jaren is afgenomen (Weltens en Planting, 2005). Ongeveer de helft van alle werknemers neemt aan geen van beide regelingen deel.

1. Deelname aan de levensloopregeling en de spaarloonregeling, 2006

De helft van de mensen die deelnemen aan de levensloopregeling geeft aan dit te doen om eerder te kunnen stoppen met werken. Zij zijn van plan voorafgaand aan hun pensioen het gespaarde verlof op te nemen. Bijna 30 procent geeft aan nog niet precies te weten waarvoor men spaart, 6 procent wil het gespaarde geld gebruiken voor

2. Redenen voor deelname aan de levensloopregeling, 2006

toekomstig ouderschapsverlof en 5 procent geeft aan het te willen gebruiken voor een sabbatical. Zorgverlof voor een zieke naaste, studieverlof en verlof voor vrijwilligerswerk worden niet of nauwelijks genoemd als reden voor deelname.

Een kanttekening hierbij is dat het voor veel mensen niet eenvoudig en soms welhaast onmogelijk is van te voren te zeggen waarvoor men verlof spaart. Dit blijkt ook uit het feit dat bijna 30 procent aangeeft nog niet te weten waarvoor men spaart. Men kan immers niet voorspellen of een partner, een ouder of een andere naaste ziek wordt en zorg nodig heeft. Ook het nemen van een sabbatical of het volgen van een studie op latere leeftijd is vaak niet van te voren in te schatten. Nut en noodzaak van het sparen van verlof voor dit soort zaken is daarom nog moeilijker van te voren te bepalen.

Waarvoor het gespaarde verlof in de toekomst ingezet zal worden, ligt dus nog niet vast. Personen die nu aangeven het gespaarde verlof te gaan gebruiken om eerder te kunnen stoppen met werken, hebben het in de toekomst wellicht nodig om te zorgen voor een zieke naaste of voor het ouderschap. Het zal dan ook interessant zijn om wanneer de levensloopregeling langer loopt te bekijken waarvoor het gespaarde verlof daadwerkelijk wordt gebruikt. Dan is ook beter te beoordelen of de bedoeling van de overheid met de levensloopregeling, namelijk een betere afstemming van werk en privé, de gewenste uitwerking heeft gehad.

3. Kenmerken van de deelnemers

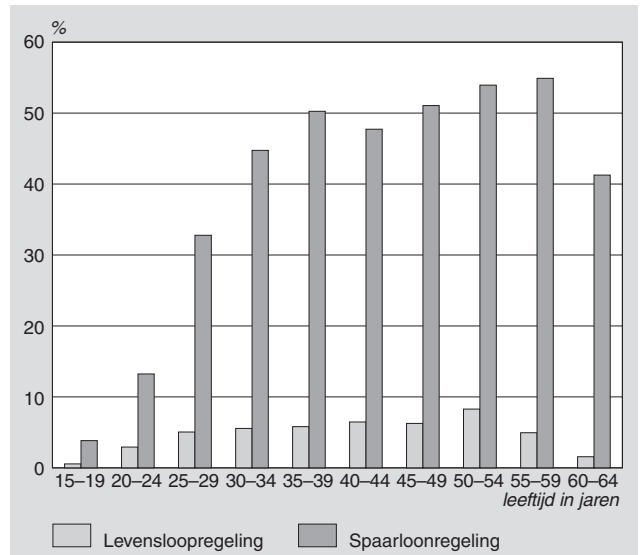
Jongeren van 15–24 jaar nemen haast geen deel aan de levensloopregeling. Vanaf 25 jaar neemt de deelname aan de levensloopregeling toe. De groep werknemers van 50–54 jaar neemt het vaakst deel aan de levensloopregeling, namelijk ruim 8 procent. Boven de 54 jaar neemt de deelname aan de levensloopregeling weer af.

De deelname aan de spaarloonregeling volgt ongeveer hetzelfde patroon. De deelname is het hoogst onder werknemers van 55–59 jaar. Ongeveer 55 procent van de werknemers in deze leeftijdsgroep neemt deel aan de spaarloonregeling. Onder 60–64-jarigen ligt de deelname een stuk lager.

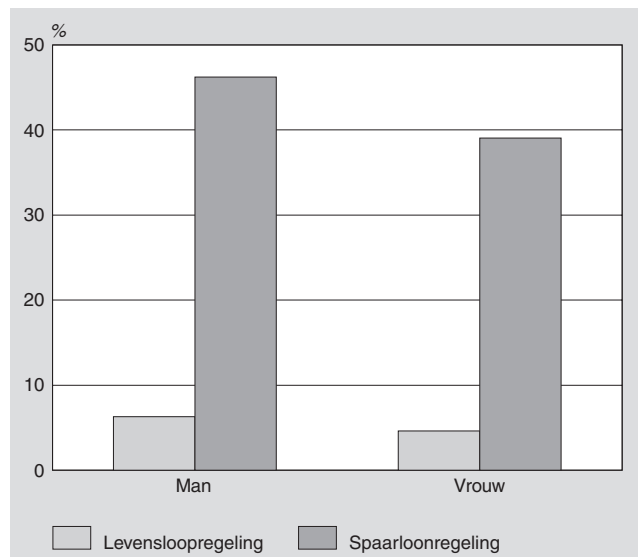
Mannen nemen over het algemeen iets vaker deel aan de levensloopregeling dan vrouwen. Ditzelfde geldt voor de spaarloonregeling. Ruim 6 procent van de mannelijke werknemers nam in 2006 deel aan de levensloopregeling, voor de vrouwelijke werknemers was dit bijna 5 procent. Voor de spaarloonregeling was dit ruim 46 procent van alle mannelijke werknemers en 39 procent van de vrouwelijke werknemers.

Hoogopgeleide werknemers nemen aanzienlijk vaker deel aan de levensloopregeling dan laagopgeleide werknemers. Van alle hoogopgeleide werknemers neemt 8 procent deel aan de levensloopregeling. Van de laagopgeleide werknemers is dit slechts 4 procent en van de middelbaar opgeleiden 5 procent.

3. Deelname aan de levensloop- en de spaarloonregeling naar leeftijd, 2006

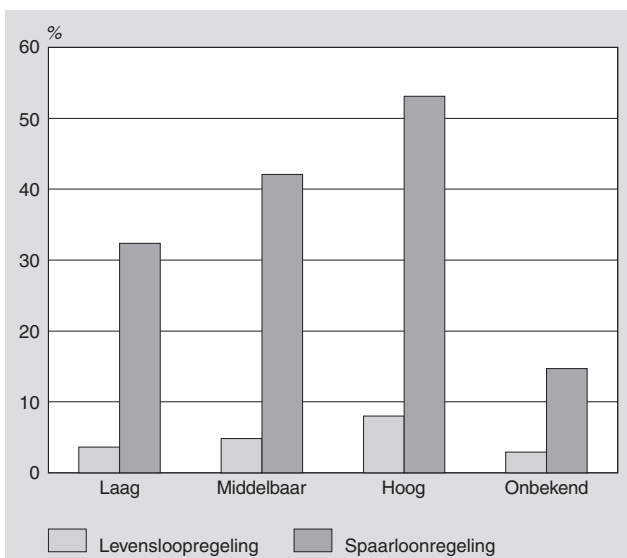
4. Deelname aan de levensloop- en de spaarloonregeling naar geslacht, 2006

Het opleidingsniveau hangt sterk samen met het inkomen. Omdat het voornamelijk de hoogopgeleiden zijn die deelnemen aan de levensloopregeling, is het aannemelijk dat deelname aan de levensloopregeling verband houdt met een hoger inkomen. Personen die voldoende geld verdienen gaan inleggen in de levensloopregeling. Deelname aan de levensloopregeling is daarom ook het hoogst bij de oudere leeftijdsgroepen. Personen met een laag inkomen hechten minder waarde aan het sparen van verlof. Het leggen van een verband met inkomen is op dit moment nog niet mogelijk daar inkomensgegevens van 2006 nog niet beschikbaar zijn.

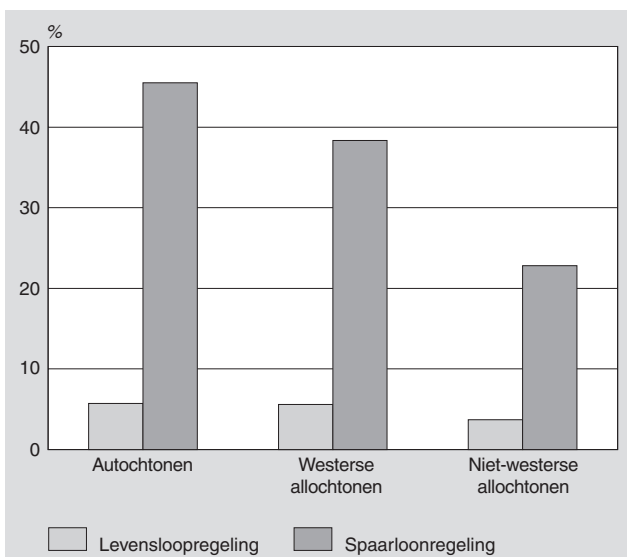
Ook voor de spaarloonregeling geldt dat hoogopgeleide werknemers vaker deelnemen aan de spaarloonregeling dan laagopgeleide werknemers. Van de hoogopgeleide werknemers neemt ruim de helft deel aan de spaarloonregeling, van de laagopgeleide werknemers is dit 32 procent.

5. Deelname aan de levensloop- en de spaarloonregeling naar opleidingsniveau, 2006

Van zowel de autochtonen als van de westerse allochtonen nam 6 procent deel aan de levensloopregeling. Van de niet-westerse allochtonen is dit slechts 4 procent. De niet-westerse allochtone bevolking heeft over het algemeen een lager opleidingsniveau en een lager inkomen dan de autochtone bevolking, hetgeen het verschil in deelname kan verklaren. De spaarloonregeling is het populairst onder autochtonen. Ruim 45 procent van de autochtone bevolking neemt deel. Dit is twee keer zo veel als bij de niet-westerse allochtonen.

6. Deelname aan de levensloop- en de spaarloonregeling naar herkomstsgroepering, 2006

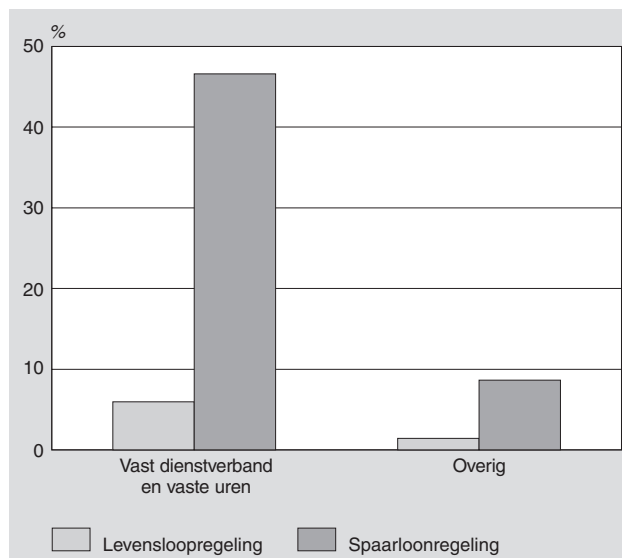

4. Kenmerken van de werkkring

Bij de deelname aan de levensloopregeling speelt ook de arbeidsrelatie van mensen een rol. Veruit de grootste groep werknemers die deelnemen aan de levensloopregeling zijn werknemers met een vast dienstverband. Van deze werknemers nam 6 procent in 2006 deel aan de le-

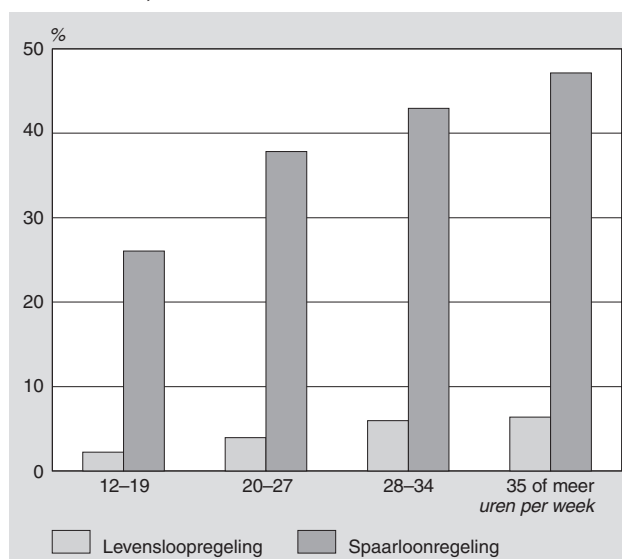
vensloopregeling. Van de spaarloonregeling wordt nog veel meer gebruik gemaakt. Bijna 47 procent van de werknemers met een vast dienstverband deed dit. De werknemers in de overige dienstverbanden maken bijna geen gebruik van beide regelingen. Het zijn over het algemeen werknemers met een flexibel dienstverband, want zelfstandigen kunnen geen gebruik maken van de levensloopregeling.

7. Deelname aan de levensloop- en de spaarloonregeling naar arbeidsrelatie, 2006

Ook de arbeidsduur speelt een rol. Fulltimers nemen vaker deel aan de levensloopregeling dan parttimers. Van de werknemers die meer dan 35 uur per week werken, nam in 2006 ruim 6 procent deel aan de levensloopregeling. Voor werknemers die minder dan 35 uur per week werken lag de deelname lager. Bij de kleine baantjes van 12-19 uur was het zelfs maar 2 procent. De spaarloonregeling wordt veel meer gebruikt. Van de werknemers die 35 uur of meer per week werken maakte 47 procent gebruik van de spaarloonregeling.

8. Deelname aan de levensloop- en de spaarloonregeling naar arbeidsduur, 2006

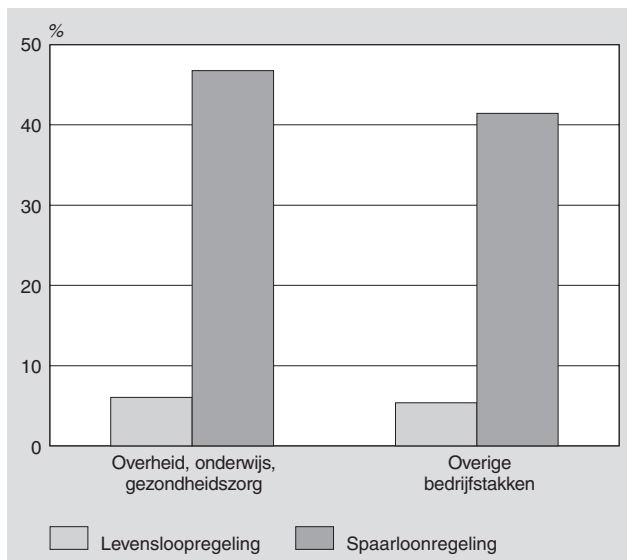

Met betrekking tot de levensloopregeling neemt de overheid een speciale positie in. De overheid heeft de levensloopregeling ontwikkeld en de verwachting is daarom dat zij het gebruik bij haar medewerkers stimuleert. Om hier iets over te kunnen zeggen zijn de takken overheid, onderwijs en gezondheidszorg samen vergeleken met de overige bedrijfstakken.

De deelname aan de levensloopregeling blijkt bij de overheid inderdaad iets hoger te liggen dan bij de overige bedrijfstakken, namelijk respectievelijk 6 en 5 procent. Ook de spaarloonregeling is bij de overheid populairder. Binnen de overheid neemt bijna 47 procent deel. Voor de overige bedrijfstakken is dit 41 procent.

9. Deelname aan de levensloop- en de spaarloonregeling naar bedrijfstak, 2006

Technische toelichting

Alle gegevens over de levensloopregeling in dit artikel zijn afkomstig uit de Enquête beroepsbevolking (EBB). De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking. In 2006 is op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid voor het eerst de module Levensloop toegevoegd aan de EBB. De module Levensloop is bedoeld om de deelname aan de levensloopregeling en tevens de spaarloonregeling te monitoren.

De vragen in de module Levensloop worden gesteld aan alle werknemers die ten minste twaalf uur per week werken en hebben betrekking op de eerste werkkring. Allereerst wordt gevraagd of men dit jaar een bedrag inlegt in de levensloopregeling. Als hierop bevestigend wordt geantwoord, volgen de vragen of men in voorgaande jaren wel eens ingelegd heeft in de spaarloonregeling en waarvoor men spaart met de levensloopregeling. Aan werknemers die aangeven niet mee te doen aan de levensloopregeling wordt gevraagd of men inlegt in de spaarloonregeling.

Literatuur

Weltens, W. en Planting, J. (2005) *Sparen met spaarloonregeling loopt terug*. Webmagazine, CBS, 28 februari 2005.

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW), www.levensloopregeling.szw.nl.

Voortijdig schoolverlaten in het vmbo

De rol van individuele kenmerken, gezinsfactoren en de school

Tanja Traag¹⁾ en Rolf K.W. van der Velden²⁾

Waarom verlaat de ene jongere voortijdig de school, terwijl de andere nog jaren in de schoolbanken doorbrengt totdat hij het benodigde diploma heeft? Spelen hierbij vooral persoonlijke kenmerken van de leerling zoals intelligentie en motivatie een rol? Of moet de oorzaak veeleer in externe factoren zoals het gezin waarin iemand opgroeit en/of de school worden gezocht? Uit onderzoek naar schoolverlaten in het vmbo waarbij kenmerken van de leerling zelf, kenmerken van het gezin waarin deze is opgegroeid en kenmerken van de school waarop de leerling zat, gelijktijdig zijn bekeken, blijkt dat al deze factoren een rol spelen.

1. Inleiding

De aandacht voor voortijdig schoolverlaten is in de afgelopen decennia sterk gegroeid, zowel onder onderzoekers als beleidsmakers. Voortijdig schoolverlaten is vooral problematisch onder kinderen uit de lagere sociaaleconomische groepen en onder niet-westers allochtone kinderen, waardoor de risico's op sociale ongelijkheid en desintegratie voor deze groepen vergroot worden. Daarbij komt ook dat de overheid en het bedrijfsleven zich steeds meer zorgen zijn gaan maken of er in de toekomst nog wel voldoende opgeleid personeel is.

Iemand wordt als een voortijdige schoolverlater beschouwd wanneer hij het onderwijs verlaat zonder startkwalificatie. Een startkwalificatie is een opleiding op minimaal mbo-2-niveau. Ook een havo- en een vwo-diploma is een startkwalificatie. Schoolverlaters met een startkwalificatie zijn succesvoller op de arbeidsmarkt dan degenen zonder deze minimale kwalificatie. Ze hebben aanzienlijk vaker betaald werk. De werkloosheid onder hen is dan ook beduidend lager. Bovendien hebben ze wanneer ze werken veel vaker een vast contract dan werkende jongeren zonder startkwalificatie (Beckers en Traag, 2005).

Hoewel er al veel bekend is over voortijdig schoolverlaten, richten de meeste studies zich slechts op een deel van de mogelijke oorzaken. Zo hebben niet-westers allochtone kinderen meer kans op voortijdig schoolverlaten, maar heeft dat misschien niet ook, of zelfs vooral, te maken met het opleidingsniveau van de ouders? In dit artikel hanteren we daarom een model waarin we rekening houden met zo veel mogelijk relevante kenmerken van schoolverlaters.

¹⁾ Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), Heerlen.

²⁾ Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA), Maastricht.

Daarbij bevat het onderzoek waarvan we gebruik maken, het Voortgezet Onderwijs Cohort Leerlingen '89, metingen van deze kenmerken op een en hetzelfde tijdstip, vóórdat de leerling van school ging. Daarmee kunnen oorzaak en gevolg dus beter uit elkaar worden houden.

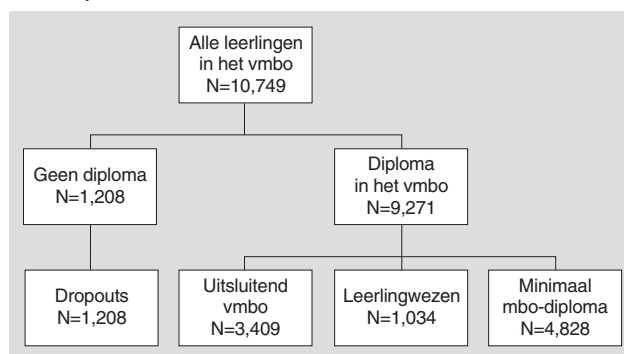
Dit artikel richt zich uitsluitend op de leerlingen uit de laagste onderwijsniveaus, namelijk het lager beroepsonderwijs (lbo) en de mavo. Omdat deze onderwijssoorten inmiddels zijn samengevoegd tot het vmbo wordt in de rest van het artikel deze term gebruikt om naar deze groep te verwijzen.

2. Onderzoeksopzet

Schoolverlaters in het vmbo

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van gegevens van het VOCL'89. Alle leerlingen in het VOCL'89 die hun onderwijsloopbaan zijn begonnen in het vmbo, zijn geselecteerd voor de analyses. Als leerlingen startten in een brugklas vmbo/havo of een andere gemengde brugklas, dan is de onderwijskeuze in de tweede klas gebruikt om te zien of de leerling al dan niet in het vmbo was beland. Deze leerlingen zijn verdeeld in vier groepen schoolverlaters zoals is weergegeven in figuur 1.

1. Groepen schoolverlaters in het vmbo

De eerste groep wordt in de meeste literatuur de 'dropouts' genoemd. Het is de meest problematische groep, omdat het gaat om leerlingen die zonder enig diploma van school gaan.

Zij zullen ook de meeste moeilijkheden ondervinden wanneer ze op zoek gaan naar een baan.

De tweede groep heeft wel het diploma in het vmbo behaald, maar is daarna uit het onderwijs vertrokken. In vergelijking tot de eerste groep hebben zij wellicht een iets

rooskleurigere toekomst, maar alléén een vmbo-diploma biedt desalniettemin slechts beperkte kansen op een succesvolle arbeidsmarktintrede.

De derde groep heeft eveneens het vmbo-diploma behaald en besluit daarna wel nog scholing te volgen, maar in combinatie met werk. Zij vertrekken naar het leerlingwezen (tegenwoordig bbl of beroepsbegeleidende leerweg) waar theoretisch onderwijs wordt gecombineerd met praktijk. In het VOCL'89 werd echter alleen de voltijds onderwijsloopbaan gevolgd, waardoor van deze leerlingen niet bekend is wie het leerlingwezen uiteindelijk ook daadwerkelijk met een diploma heeft afgerond. Wie een diploma haalt in het leerlingwezen heeft immers wel een startkwalificatie, terwijl degenen die deze opleiding niet met succes afronden geen startkwalificatie hebben. Daarom worden deze leerlingen in de analyses apart bekeken van degenen waarvan wel bekend is of ze al dan niet met een diploma van school zijn gegaan.

De laatste groep is na het vmbo doorgestroomd in een voltijds vervolgopleiding en heeft hiervan een diploma behaald op minimaal mbo-niveau.

Het overgrote deel van deze leerlingen heeft de onderwijsloopbaan inmiddels beëindigd en is op zoek gegaan naar werk.

Verklarende factoren

Voortijdig schoolverlaten kan door verschillende factoren worden verklaard. Er worden drie groepen van factoren bekeken. Allereerst *individuele kenmerken*. Hieronder worden bijvoorbeeld geslacht en herkomst verstaan, maar ook cognitieve kenmerken zoals intelligentie, schoolprestaties en motivatie. De tweede groep verklarende factoren zijn de *gezinskenmerken*, die bestaan uit de sociale klasse, het opleidingsniveau van de ouders, het sociaal en cultureel kapitaal, maar ook uit het aantal kinderen in het gezin en of het om een eenoudergezin gaat. De laatste groep verklarende factoren zijn de *schoolkenmerken*, zoals het aandeel allochtone leerlingen op een school, de regio waar deze zich bevindt en de samenstelling van de school wat betreft onderwijssoorten.

Analysemethode

De analyses zijn uitgevoerd door een multilevel model te gebruiken, waarin onderscheid is gemaakt tussen het niveau van de leerling en het niveau van de school waarop de leerling zat. In zo'n model kan men rekening houden met het feit dat verschillen in voortijdig schoolverlaten tussen scholen soms verklaard kunnen worden, doordat de populatiesamenstelling van scholen kan verschillen.

De te verklaren variabele bestaat uit vier groepen; de dropouts, degenen met uitsluitend een vmbo-diploma, degenen die naar het leerlingwezen gingen en degenen die minimaal een mbo-diploma hebben behaald. In tabel 1 wordt steeds één van de eerste drie groepen vergeleken met de laatste. Dit noemen we de referentiecategorie. Omdat steeds de vergelijking is gemaakt met de referentiecategorie en niet met alle andere groepen onderling, kunnen geen conclusies getrokken worden over de verschillen tussen deze. Zo kan bijvoorbeeld niet bepaald worden of het

effect van schoolprestaties met -94 procent bijvoorbeeld sterker negatief is voor dropouts dan voor degenen met uitsluitend een vmbo-diploma en degenen die naar het leerlingwezen zijn gegaan (beiden -85 procent).

De resultaten van de analyses worden weergegeven in de kans op voortijdig schoolverlaten. Per kenmerk wordt aangegeven wat de invloed is op de kans om voortijdig van school te gaan en hoe veel groter of kleiner (in procenten) deze is ten opzichte van de referentiecategorie. Om duidelijk te maken hoe de resultaten in de tabel geïnterpreteerd moeten worden, geven we hieronder twee voorbeelden.

- Een effect van 101 procent voor mannen betekent in dit geval dat mannen ongeveer twee maal zo veel (ofwel 101% meer) kans hebben om zonder enig diploma van school te gaan dan vrouwen vergeleken met de referentiecategorie.
- Een effect van -30 procent voor intelligentie betekent dat hoe intelligenter een leerling is, des te kleiner de kans is dat deze leerling zonder enig diploma van school gaat. De schaal voor intelligentie loopt van 0 tot 1. Als twee leerlingen 0,1 punten zouden verschillen in intelligentie, dan zou het verschil in kans op dropout in dit geval $0,1 \cdot 30\% = 3\%$ bedragen.

Voortgezet Onderwijs Cohort Leerlingen '89

Het Voortgezet Onderwijs Cohort Leerlingen '89 (VOCL '89) bestaat uit ruim 19 duizend leerlingen verdeeld over bijna 400 scholen die allemaal in het schooljaar 1989/90 begonnen zijn in de brugklas. Van al deze leerlingen is jaarlijks bijgehouden in welke klas ze zaten, op welke school, of ze waren blijven zitten en of ze een diploma hadden behaald tot op het moment dat ze uit het voltijd dagonderwijs vertrokken.

Voor het volgen van de onderwijsloopbaan is er in de brugklas een aantal testen bij deze leerlingen afgenomen, waaronder een intelligentietest en testen naar taal- en rekenvaardigheid. Ook is er een vragenlijst afgenomen bij de ouders van deze kinderen, zodat er een goed beeld is van de gezinssituatie.

Het onderzoek is representatief te noemen voor alle leerlingen die in het schooljaar 1989/90 in de brugklas zaten (CBS 1991; Driessen and Van Der Werf 1992).

3. Resultaten

De rol van sekse en herkomst

Jongens lopen meer risico van school te gaan dan meisjes. Het verschil tussen jongens en meisjes is het grootst bij de groep leerlingen die na het vmbo naar het leerlingwezen gaat. Dit zal voornamelijk komen doordat zeker in het begin van de jaren negentig het vooral de meer technische opleidingen waren die een leerlingwezen-variant kenden. Jongens hebben echter ook meer kans dan meisjes om ongediplomeerd of met uitsluitend een vmbo-diploma het onderwijs te verlaten.

De verschillen tussen autochtone en niet-westers allochtone¹⁾ leerlingen blijken voor het grootste deel te verdwijnen, wanneer rekening wordt gehouden met andere kenmerken van de persoon, het gezin en de school. Alleen de kans op het verlaten van de school na het behalen van het vmbo is voor niet-westers allochtone en autochtone leerlingen verschillend. Opmerkelijk genoeg is het effect omgekeerd van wat vaak gedacht wordt: niet-westerse leerlingen lopen bijna 15 procent minder kans na het vmbo niet meer verder te leren dan autochtone leerlingen. Dit zou kunnen liggen aan het feit dat ze meer gemotiveerd zijn dan autochtone leerlingen (Goldsmith, 2004).

De invloed van capaciteiten en houding

De verschillende groepen schoolverlaters onderscheiden zich duidelijk in capaciteiten zoals intelligentie en schoolprestaties. Allereerst blijkt dat alléén dropouts achter blijven qua intelligentie. Leerlingen die na het vmbo besluiten te stoppen met leren of doorgaan naar het leerlingwezen zijn niet minder intelligent dan de groep die minimaal een mbo-diploma behaalde. Wel blijkt voor alle drie de groepen te gelden dat zij beduidend minder goed presteerden op school en lagere adviezen kregen, toen ze van de basischool naar het voortgezet onderwijs gingen dan de leerlingen die uiteindelijk een mbo-diploma haalden.

De motivatie van zowel dropouts alsook van degenen die na het vmbo vertrokken of naar het leerlingwezen gingen, blijft beduidend achter bij de referentiegroep. Vooral dropouts zijn duidelijk minder gemotiveerd. Daarnaast is ook de schoolbeleving, het "leuk" vinden op school, van invloed op de kans ongediplomeerd van school te gaan of na het vmbo-diploma uit het onderwijs te stappen. Alleen degenen die naar het leerlingwezen gingen, bleken het even leuk op school te vinden als degenen die na het vmbo nog een mbo-diploma haalden.

Wat doet het gezin er toe?

De sociale klasse en het opleidingsniveau van de ouders dragen in positieve zin bij aan de kans op voortijdig schoolverlaten in het vmbo. Kinderen van ouders uit de hogere sociale klassen en kinderen van laagopgeleide ouders hebben minder kans om voortijdig van school te gaan dan wel naar het leerlingwezen te vertrekken. Ook het onderwijsondersteunend thuis klimaat is van groot belang. In gezinnen waar deze stimulans ontbreekt, is de kans op dropout ongeveer 50 procent groter dan in gezinnen waar ouders wel met hun kinderen over school (prestaties) praten en hen aansporen goed hun best te doen. Ook het opgroeien in een eenoudergezin of in een gezin met veel broertjes en zusjes vergroot de kans op voortijdig schoolverlaten. Bovendien hebben kinderen waarvan de ouders meer tijd besteden aan culturele participatie, zoals toneelbezoek en het bezoeken van musea, ongeveer 30 procent minder kans om voortijdig van school te gaan.

Dragen scholen bij aan voortijdig schoolverlaten?

Schoolkenmerken dragen ook bij aan het verklaren van voortijdig schoolverlaten van vmbo-ers. Allereerst is er een

negatief effect van het aandeel niet-westers allochtone leerlingen op een school. Naarmate dit aandeel toeneemt, neemt de kans op dropout ook toe. Voor iedere procent meer allochtonen in een school groeit het risico op dropout met ongeveer één procent. Dit betekent dat het terugbrengen van het aandeel niet-westers allochtone leerlingen in een school met bijvoorbeeld 10 procent een gelijke afname in het risico op dropout tot gevolg heeft. Overigens is het aandeel niet-westerse leerlingen op school niet van invloed op de kans na het behalen van het vmbo-diploma van school te gaan, dan wel de kans in te stromen in het leerlingwezen.

Daarnaast blijken leerlingen op scholen in geurbaniseerde gebieden en leerlingen op scholen waar uitsluitend vmbo-onderwijs wordt gegeven, significant meer kans te hebben om zonder diploma of met alleen een vmbo-diploma de school te verlaten.

4. Conclusies

Ouders spelen een belangrijke rol in de verklaring van voortijdig schoolverlaten. Het onderwijsondersteunend thuis klimaat en culturele activiteiten van de ouders blijken een positieve invloed te hebben op de kans dat kinderen hun opleiding af maken. Vooral in gezinnen met meerdere kinderen en eenoudergezinnen, waar het voor ouders soms moeilijker kan zijn voldoende aandacht te besteden aan de kinderen, is het van belang dat ouders hun aandacht zo goed mogelijk verdelen. Zo kunnen de kinderen optimaal profiteren van de positieve invloed die de culturele bagage en het onderwijsondersteunende thuis klimaat binnen het gezin met zich meebrengen in de preventie van voortijdig schoolverlaten.

Los van individuele- en gezinskenmerken speelt ook de school waarop een leerling zit een rol. Kinderen die de school voortijdig verlaten, beschikken vaak wel over de capaciteiten, maar het ontbreekt hen aan motivatie of ze vinden het gewoon niet leuk op school. Dit sluit aan bij onderzoek door Smerdon (2002) waaruit bleek dat er een verband is tussen prestaties en schoolbeleving. Leerlingen die slecht presteren op school zullen zich steeds minder prettig gaan voelen op school. Ze horen er niet meer bij. Daardoor kunnen ze steeds minder gemotiveerd raken om beter te gaan presteren, waardoor het risico op voortijdig schoolverlaten toeneemt. Het is dus van belang dat scholen aandacht besteden aan leerlingen die minder goed presteren en hun best doen te zorgen dat ook deze leerlingen het gevoel hebben dat ze erbij horen en daarmee gemotiveerd blijven.

In tegenstelling tot wat vaak gedacht wordt, blijkt het splitsen van scholen op basis van onderwijssoorten de kans op voortijdig schoolverlaten niet terug te dringen. Het blijkt zelfs dat vmbo-leerlingen op scholen waar ook havo- en/of vwo-onderwijs wordt gegeven minder vaak voortijdig van school gaan. Het zou kunnen dat dit komt doordat het school klimaat en de uitdaging om te presteren op deze scholen groter zijn, waardoor leerlingen uit het vmbo zich meten aan prestaties van hun schoolgenoten uit de hogere onderwijsniveaus en hierdoor gestimuleerd raken.

Zoals verwacht lopen leerlingen in scholen in verstedelijkte gebieden meer kans om voortijdig van school te gaan. Hoewel dit al in eerdere studies naar voren kwam, is het opmerkelijk dat er verschillen blijven bestaan tussen urbane en suburbane gebieden wanneer gecontroleerd wordt voor kenmerken zoals herkomst, sociaaleconomische status en het aandeel allochtone leerlingen op een school. Als voortijdig schoolverlaten onder andere zou voortvloeien uit een matige kwaliteit van het onderwijs, dan blijkt in ieder geval uit deze analyses dat dit niet uitsluitend te wijten is aan de zogenaamde zwarte scholen.

Begrippen

Aandeel niet-westerse allochtonen in de school

Het aandeel niet-westers allochtone leerlingen op de school is berekend door het aantal niet-westerse leerlingen in de steekproef per school te delen door het totaal aantal aanwezig leerlingen. Het aandeel niet-westerse allochtonen is dus gebaseerd op het totale aantal van 19,524 leerlingen.

Allochtoon

Een allochtoon is iemand die in het buitenland is geboren of van wie een van beide ouders in het buitenland is geboren. Allochtonen worden onderscheiden naar herkomstland. Allochtonen afkomstig uit Turkije, Afrika, Azië of Latijns-Amerika worden ingedeeld bij de niet-westerse allochtonen. De overigen worden gerekend tot de westerse allochtonen.

Culturele hulpbronnen

De culturele hulpbronnen van de ouders zijn gemeten aan de hand van hun culturele participatie en leesgedrag. Deze kenmerken zijn verzameld via de oudervragenlijst in het eerste leerjaar. De items behorende bij de schaal voor culturele participatie hebben betrekking op de mate van concert-, toneel- en museumbezoek van beide ouders. De betrouwbaarheid van deze schaal bedraagt 0,88. De items behorende bij de schaal voor leesgedrag hebben betrekking op het aantal gelezen boeken per maand. De betrouwbaarheid bedraagt hier 0,40. De scores op beide schalen zijn zo getransformeerd dat zij een bereik hebben tussen de waarde 0 en 1.

Gezinssamenstelling

De gezinssamenstelling is bepaald aan de hand van de oudervragenlijst in het eerste leerjaar. Als ouders aangeven dat er geen partner aanwezig was, is het huishouden gemarkeerd als een eenoudergezin. Daarnaast is aan de ouders gevraagd hoeveel kinderen er deel uitmaken van het gezin.

Intelligentie

De non-verbale intelligentie is vastgesteld door een tweetal toetsen, die beiden in het laatste jaar van het basisonderwijs zijn afgenomen. Eén toets meet het redeneervermogen, de andere het abstractievermogen. Van beide testen is het aantal correcte items opgeteld. De totaalscore is vervolgens omgezet naar een schaal met een minimale waarde van 0 en een maximale waarde van 1.

Onderwijsondersteunend thuis klimaat

Het onderwijsondersteunend thuis klimaat is gebaseerd op vragen in de oudervragenlijst over het hebben van gesprekken over school, het voeren van gesprekken over prestaties en het geven van complimenten over schoolprestaties. Deze items zijn samengevoegd tot een schaal met een betrouwbaarheid van 0,61. De minimale waarde van deze schaal is 0; de maximale 1.

Prestatiemotivatie

De prestatiemotivatie is gemeten in de leerlingenvragenlijst aan de hand van de volgende twee uitspraken die aan de leerlingen zijn voorgelegd: 'ik maak mijn schoolwerk graag goed, ook als dat me moeite kost' en 'ik doe weinig mijn best op school'. Van beide items is het gemiddelde genomen. De betrouwbaarheid (cronbach's alpha) bedraagt 0,45. De somscore is vervolgens omgezet naar een schaal met een bereik tussen 0 en 1.

Schooladvies

Het schooladvies is gebaseerd op het advies dat de leerling van de basisschool heeft gekregen over de doorstroom naar het voortgezet onderwijs. Dit advies bestaat uit acht opleidingscategorieën, variërend van buo/ibo tot en met vwo. Deze zijn gecodeerd volgens de leerjarenladder: buo/ibo=5, lbo/vbo=6, mavo/middenschool=7, havo=8, vwo=9. Leerlingen met een gemengd advies hebben een gemiddelde waarde gekregen.

Schoolbeleving

De schoolbeleving van leerlingen is gebaseerd op een schaal bestaande uit 11 items. De betrouwbaarheid van deze schaal is 0,75. De scores lopen tussen 0 en 1. Schoolbeleving is gemeten in de leerlingvragenlijst.

Schoolprestaties

De schoolprestaties zijn vastgesteld door drie toetsen (Nederlands, rekenen en informatieverwerking), die met behulp van een door het CITO samengestelde versie van de Entreetoets halverwege het laatste jaar van het basisonderwijs zijn afgenomen. De toetsen omvatten ieder 20 multiple-choice vragen. De totaalscore is uitgedrukt op een schaal lopend van 0 tot en met 1.

Schoolsamenstelling

Alle schoolkenmerken zijn gebaseerd op de kenmerken van de school bij het trekken van de steekproef. De schoolsamenstelling is verdeeld in twee groepen: scholen met uitsluitend een vmbo-afdeling en scholen met ook een havo- en/of een vwo-afdeling.

Sociale herkomst

De sociale herkomst van de leerlingen is bepaald aan de hand van twee indicatoren, namelijk het opleidingsniveau van de ouders en de maatschappelijke positie van de ouders. Deze zijn verzameld via de oudervragenlijst die in het laatste jaar van het basisonderwijs bij de ouders is afgenomen.

Het opleidingsniveau van de ouders is weergegeven op basis van de niveau-indeling van de Standaard Onderwijsindeling 1978 (SOI'78) (CBS, 1987). Daarbij is uitgegaan van het gemiddelde opleidingsniveau van (een van) beide

ouders. De verschillende niveaus zijn vervolgens omgerekend naar het gemiddelde aantal jaren nominale scholing. Dit levert de volgende waarden op: 6 jaren (lager onderwijs), 10 jaren (voortgezet onderwijs, lager trap), 14 jaren (voortgezet onderwijs, hogere trap), 17 jaren (hoger onderwijs, eerste fase) en 19 jaren (hoger onderwijs, tweede fase).

De maatschappelijke positie van de ouders is gebaseerd op informatie over de werkzaamheid en het beroep van de hoofdkostwinner van het gezin. De volgende categorieën zijn onderscheiden: 1) niet werkzaam, 2) arbeider, 3), zelfstandige zonder personeel, 4) zelfstandige met personeel, 5) lagere employee, 6) middelbare employee en 7) hogere employee.

Startkwalificatie

Een startkwalificatie wordt in Nederland gelijk gesteld aan een opleiding op niveau 2 van de kwalificatiestructuur van de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB). Dit betekent in het kort, dat na het verlaten van het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo; voorheen vbo en mavo) nog een beroepsopleiding moet worden gevolgd met een minimale opleidingsduur van twee jaar. Ook een afgeronde havo- of vwo-opleiding wordt als een startkwalificatie beschouwd.

Urbanisatiegraad

De urbanisatiegraad van de schoolregio is gebaseerd op het aantal adressen per km² in de regio waar de school staat. Regio's met 1 500 tot 2 500 adressen zijn zeer verstedelijkt, terwijl regio's met 1 000 tot 1 500 verstedelijkt worden genoemd. Regio's met 500 tot 1 000 adressen zijn laag verstedelijkt. Regio's minder dan 500 adressen zijn zeer laag verstedelijkt.

Literatuur

Beckers, Ingrid en Tanja Traag (2005). Met een startkwalificatie betere kansen op de arbeidsmarkt. *Sociaal-economische Trends, 2005-4*. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Centraal Bureau voor de Statistiek. 1987. *Standaard Onderwijs Indeling 1978*. Centraal Bureau voor de Statistiek: Voorburg.

Centraal Bureau voor de Statistiek. 1991. *Schoolloopbaan en achtergrond van leerlingen: cohort 1989. Deel 1: instroom*. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Centraal Planbureau. 2006. *Voortijdig schoolverlaten in Nederland: Omvang, beleid en resultaten*. Centraal Planbureau, Den Haag.

Driessen, Geert en Greetje van der Werf. 1992. *Het functioneren van het voortgezet onderwijs. Beschrijving steekproef en psychometrische kwaliteit instrumenten*. Groningen/Nijmegen: RION/ITS.

Goldsmith, Pat António. 2004. Schools' racial mix, students' optimism, and the black-white and Latino-white achievement gaps. 221–234. *Sociology of Education 77: 121–147*.

Smerdon, Becky A. 2002. Students' perceptions of membership in their high schools. *Sociology of Education, 75, 287–305*.

Noot in de tekst

¹⁾ Binnen het VOCL'89 werd iemand als allochtoon beschouwd wanneer die behoorde tot de doelgroep van de in 2003 beëindigde Wet Stimulering Arbeidsdeelname Minderheden (SAMEN). Deze groep valt samen met de niet-westerse allochtonen, behalve dat ook personen met voormalig Joegoslavië als herkomstland zijn meegeteld. De relatief kleine groep van Joegoslavische herkomst bleek gedurende de analyses niet te verschillen van autochtone leerlingen en is, mede vanwege de zeer kleine aantallen, samengevoegd met de groep autochtonen.

Tabel 1
De invloed van individuele-, gezins- en schoolkenmerken op voortijdig schoolverlaten in het vmbo¹⁾

	Dropouts	Uitsluitend vmbo	Leerlingwezen	Minimaal mbo-diploma (ref.)
<i>Individuele kenmerken</i>				
Geslacht				
Jongens	101%	-80%	-137%	-
Meisjes (ref.)				
Herkomst				
Autochtoon (ref.)				
Niet-westers allochtoon	-	-14%	-	-
Intelligentie	-30%	-	-	-
Schoolprestaties	-94%	-85%	-85%	-
Schooladvies	-31%	-43%	-28%	-
Motivatie	-79%	-51%	-52%	-
Schoolbeleving	-26%	-31%	-	-
<i>Gezinskenmerken</i>				
Sociale klasse				
Arbeider	-49%	-18%	-24%	-
Zelfstandige, zonder personeel	-65%	-46%	-52%	-
Zelfstandige, met personeel	-55%	-30%	-54%	-
Lagere employee	-49%	-23%	-	-
Middelbare employee	-53%	-32%	-34%	-
Hogere employee	-51%	-46%	-28%	-
Niet werkzaam (ref.)				
Opleidingsniveau ouders	-7%	-6%	-4%	-
Culturele participatie	-32%	-29%	-	-
Boeken lezen ouders				
Onderwijsondersteunend thuisclimaat	-47%	-35%	-31%	-
Gezinstype				
Eenoudergezin	33%	25%	-27%	-
Twee ouders (ref.)				
Aantal kinderen in het gezin				
Eén kind	38%	-	-	-
Twee of drie kinderen (ref.)				
Vier kinderen	83%	45%	-	-
<i>Schoolkenmerken</i>				
% niet-westers allochtone leerlingen in de school	1%	-	-	-
Urbanisatiegraad schoolregio				
Zeer hoog				
Hoog	49%	-	-	-
Gemiddeld (ref.)				
Laag	-	-28%	-	-
Zeer laag				
Schoolsamenstelling				
Uitsluitend vmbo-onderwijs (ref.)				
School omvat ook havo en/of vwo	-26%	-21%	-	-

¹⁾ Als effecten niet statistisch significant waren, zijn deze niet opgenomen in de tabel.

Bron: CBS, Voortgezet Onderwijs Cohort Leerlingen '89.

Tabel 2
Statistische beschrijving van de gebruikte variabelen ¹⁾

	Mean	SD	%	Min	Max
<i>Individuele kenmerken</i>					
Geslacht					
Jongens			51,4		
Meisjes (ref.)			48,6		
Herkomst					
Autochtoon (ref.)			88,5		
Niet-westers allochtoon			11,5		
Intelligentie	0,48	0,23		0	1
Schoolprestaties	0,43	0,25		0	1
Schooladvies	6,7	0,83		5	9
Motivatie	0,5	0,28		0	1
Schoolbeleving	0,49	0,29		0	1
<i>Gezinskenmerken</i>					
Sociale klasse					
Arbeider			32,4		
Zelfstandige, zonder personeel			4,8		
Zelfstandige, met personeel			4,0		
Lagere employee			9,4		
Middelbare employee			18,4		
Hogere emoployee			12		
Niet werkzaam (ref.)			19		
Opleidingsniveau ouders	10,44	3,14		6	19
Onderwijsondersteunend thuisclimaat	0,5	0,26		0	1
Gezinstype					
Eenoudergezin			7,3		
Twee ouders (ref.)			92,7		
Aantal kinderen in het gezin					
Eén kind			7,3		
Twee of drie kinderen (ref.)			78,3		
Vier kinderen			14,3		
Culturele participatie	0,47	0,28		0	1
Boeken lezen ouders	0,48	0,28		0	1
<i>Schoolkenmerken</i>					
Schoolsamenstelling					
Uitsluitend vmbo-onderwijs (ref.)			39,9		
School omvat ook havo en/of vwo			60,1		
% niet-westers allochtone leerlingen in de school	12,17	11,57		0	91
Urbanisatiegraad schoolregio					
Zeer hoog			12,6		
Hoog			23,6		
Gemiddeld (ref.)			26,0		
Laag			24,8		
Zeer laag			13,1		

¹⁾ Beschrijving is gebaseerd op 10 479 leerlingen in 361 scholen.

Bron: CBS, Voortgezet Onderwijs Cohort Leerlingen '89.

Grijze druk zal verdubbelen¹⁾

Joop Garssen en Coen van Duin

In de komende dertig jaar zal de verhouding tussen het aantal 65-plussers en de werkzame bevolking sterk veranderen. De nieuwste bevolkingsprognose van het CBS gaat uit van een sterkere vergrijzing dan tot dusver werd aangenomen. De grijze druk zal zelfs verdubbelen. Maar hoe zeker is dit?

Om het andere jaar stelt het Centraal Bureau voor de Statistiek een bevolkingsprognose op die de officiële basis vormt voor een groot aantal op de toekomst gerichte plannen en beleidsmaatregelen. Elke nieuwe prognose maakt gebruik van voortschrijdende inzichten en de meest recente gegevens. Bovendien wordt steeds méér informatie in het prognosemodel verwerkt. De bevolkingsprognoses hebben hierdoor in de loop der tijd een steeds betere onderbouwing gekregen.

Maar zoals het weer ook van de beste weersvoorspelling kan afwijken, zo kunnen we nooit helemaal zeker zijn van toekomstige demografische ontwikkelingen. Voor een bevolkingsprognose gelden dan ook onzekerheidsmarges. Niettemin wekt elke nieuwe prognose, bijna per definitie, de indruk dat de vorige prognose ernaast zat. Dergelijke afwijkingen ten opzichte van de vorige prognose vormen doorgaans het belangrijkste nieuws waarover de media berichten. Dit gold ook voor de meest recente bevolkingsprognose, gepubliceerd op 19 december 2006. De nu verwachte maximale bevolkingsomvang van Nederland komt volgens deze prognose slechts iets lager uit dan twee jaar eerder werd becijferd, maar de vergrijzing zal wel beduidend sterker zijn.

Landelijke groei, perifere krimp

Dat de Nederlandse bevolking medio jaren dertig waarschijnlijk maar amper het record van 17 miljoen zal vestigen, plaatst vooral de recente grote belangstelling voor het 'probleem' van bevolkingskrimp in het juiste perspectief. In steeds meer – vooral perifere – gebieden van ons land is sprake van een teruglopend inwonertal, een ontwikkeling die vraagt om een omslag in het beleidsdenken. Op landelijk niveau zal het inwonertal de komende dertig jaar echter nog blijven groeien, met in totaal circa 640 duizend. De bevolkingspiek zal weliswaar iets lager zijn dan voorspeld in de vorige prognose, maar in relatieve termen stelt de neerwaartse bijstelling met nauwelijks 45 duizend personen weinig voor.

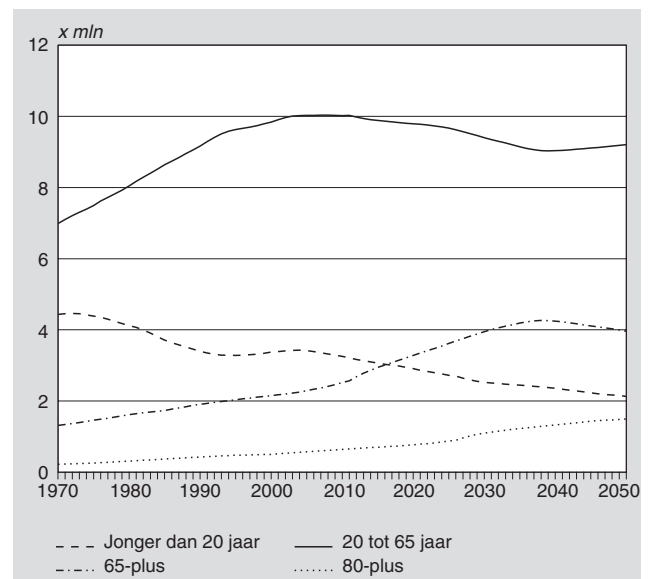
Het beleid ten aanzien van bijvoorbeeld de verkeersinfrastructuur, de woning- en winkelmarkt en het onderwijs zal dus nog meer dan voorheen moeten worden gedifferentieerd op basis van regionale demografische verschillen. Daarbij zal de langetermijnplanning uiteraard nu al rekening moeten houden met de toekomstige, onafwendbare bevolkingskrimp in grote delen van Nederland.

Over 30 jaar kwart 65-plus

Van veel groter belang dan de bevolkingsgroei zijn de veranderingen in de leeftijdsamenstelling van de bevolking. Die veranderingen zijn vooral het gevolg van nieuwe ontwikkelingen rond immigratie, emigratie en sterfte. Op de lange termijn wordt de vergrijzing weliswaar nog steeds hoofdzakelijk bepaald door historische vruchtbaarheidscijfers, maar zal ze waarschijnlijk sterker zijn dan tot voor kort werd aangenomen. Daarvoor is de gunstiger ontwikkeling van de overlevingskansen verantwoordelijk, en in mindere mate een lager migratiesaldo (het verschil tussen immigratie en emigratie).

De nieuwe prognose verwacht, evenals de vorige, het hoogtepunt van de vergrijzing in 2038. Ons land telt dan bijna 4,3 miljoen 65-plussers, 218 duizend meer dan volgens de vorige prognose. Bij een vrij bescheiden bevolkingsgroei zal het aantal 65-plussers tussen nu en 2038 met ruim 1,9 miljoen toenemen; deze leeftijdsgroep vormt dan 25 procent van de totale bevolking. Nog sprekender is de ontwikkeling als vergrijzing wordt opgevat als de verhouding tussen 65-plussers en de (potentieel) werkzame bevolking, de 20- tot 65-jarigen. Deze 'grijze druk' loopt op van 23 procent in 2006 naar 47 procent in 2038. De zeer forse toename is de resultante van twee tegengestelde ontwikkelingen, zichtbaar in grafiek 1. Het aantal 65-plussers neemt, als gezegd, toe terwijl de potentiële beroepsbevolking fors gaat krimpen. Tussen 2011, als de eerste babyboomers de pensioengerechtigde leeftijd bereiken, en 2040 neemt het aantal 20- tot 65-jarigen met een miljoen af.

1. Bevolkingsamenstelling naar leeftijd

Snelle vergrijzing onontkoombaar

Veel van wat in de toekomst gaat gebeuren, ligt al vast in het verleden. Zo kunnen we met zekerheid zeggen dat de naoorlogse babyboom vanaf 2011 zal zorgen voor een versnelde toename van het aantal 65-plussers, en dat de groep 80-plussers vanaf 2026 om dezelfde reden sneller zal groeien. De ‘baby bust’, de ongekende val van het kindertal die vooral in de jaren zeventig plaatsvond, zal vanaf de tweede helft van de jaren dertig zorgen voor een daling van het aantal 65-plussers, zij het nog niet van het aantal 80-plussers. De laatstgenoemden worden pas kort na het midden van deze eeuw minder talrijk.

Maar ook de historische sterfterisico's werpen hun schaduw vooruit. Prognosemakers gebruiken vooral informatie over de recente trends in de (doodsoorzaakspecifieke) sterftetekansen, aangevuld met inhoudelijke inzichten betreffende de winst die door verbeterde preventie en medische zorg nog kan worden bereikt. Daarbij geldt, met betrekking tot de levensverwachting bij geboorte, de wet van afnemende meeropbrengsten. Ten eerste valt bij de jongste leeftijdsgroepen, die het grootste effect hebben op de levensverwachting, nog maar weinig winst te behalen. Vrijwel geen enkele deskundige acht een halvering van de nu al zeer lage sterftcijfers van zuigelingen en kinderen een realistisch perspectief. Ten tweede leidt een halvering van de sterftetekansen niet tot een verdubbeling van de levensverwachting. Het verband tussen sterftetekans en levensverwachting is immers van niet-lineaire aard, en dat geldt des te sterker voor de hoge leeftijden waar nog wel veel ruimte is voor verbetering. Het effect van grote vorderingen in de medische wetenschap op de levensverwachting is daardoor veel minder groot dan wellicht verwacht. Zo zou een waarlijk spectaculaire halvering van de sterftetekansen op alle leeftijden vanaf 75 jaar slechts tussen drie en vier jaar toevoegen aan onze levensverwachting.

Objectieve onderbouwing, subjectieve beslissingen

Prognosemakers streven naar een zo objectief mogelijke onderbouwing van hun prognose, maar zijn niettemin gedwongen hier en daar subjectieve beslissingen te nemen. De Nederlandse prognose steekt in dit opzicht gunstig af bij veel buitenlandse prognoses, omdat bij de sterfte tot 80 jaar de belangrijkste doodsoorzaken worden onderscheiden. Hierdoor kunnen per doodsoorzaak de meest plausibele trends en verwachte ontwikkelingen worden bepaald. Vanaf circa 80 jaar verliezen de geregistreerde, primaire doodsoorzaken veel van hun zeggingskracht, onder meer omdat steeds vaker sprake is van sterfte door een combinatie van oorzaken. Bij oudere mannen maakt de prognose gebruik van de sterke correlatie tussen de sterftetekansen op middelbare en hoge leeftijd. Bij vrouwen ontbreekt een duidelijke correlatie en wordt hoofdzakelijk de trend in de overlevingskansen geëxtrapoleerd.

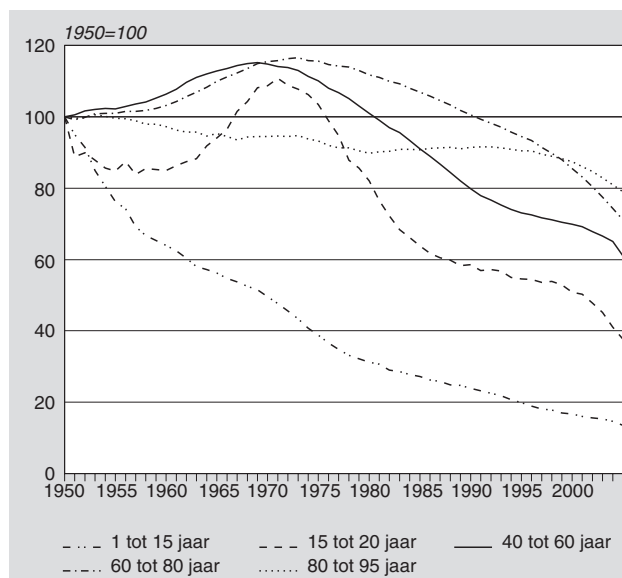
Opvallende recente sterftedaling

De subjectieve beslissing waartoe prognosemakers zijn gedwongen, betreft vooral de periode waarop de trendlijn wordt gebaseerd. In grafiek 2a en 2b zijn de (ten opzichte

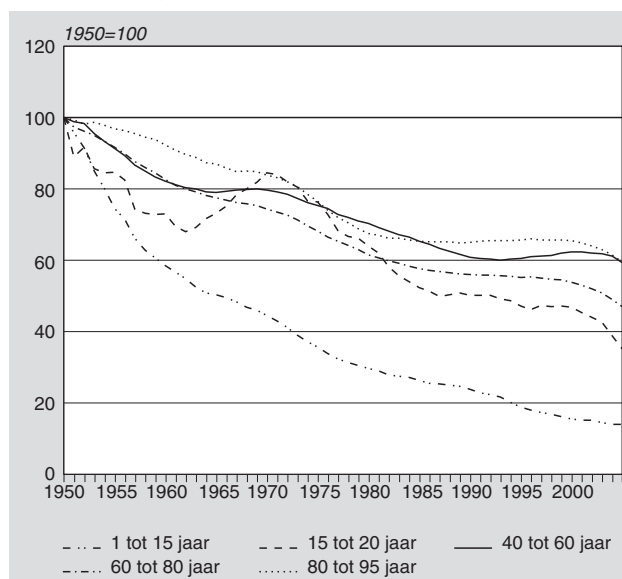
van 1950) relatieve sterfterisico's voor mannen en vrouwen weergegeven. De grafiek suggereert duidelijk dat voor de trendbepaling noch een zeer lange periode (bijvoorbeeld veertig jaar) noch een korte periode (zoals de afgelopen paar jaar) een verdedigbare keus is. In een lange tijdreeks zouden een aantal ontwikkelingen worden meegenomen die uitzonderlijk waren. De tot de jaren zeventig door een epidemie van hart- en vaatziekten toenemende sterfterisico's bij mannen is hiervan het duidelijkste voorbeeld. Ook de ‘accident bump’, de grote sterfte door verkeersongevallen onder adolescenten in het brommertijdperk, zal zich waarschijnlijk nooit herhalen.

Een korte tijdreeks daarentegen zou de recente, onverwacht gunstige ontwikkeling van de sterfterisico's handhaven voor de komende decennia. De sterfte in 2004, 2005 en 2006 is lager dan in de vorige prognose werd aangenomen, maar het is vooralsnog onduidelijk of het om een – niet ongebruikelijke – toevalsfluctuatie gaat of om een structurele daling van de sterftetekansen. Wel duidelijk is dat

2a. Ontwikkeling van het sterfterisico van mannen naar leeftijd

2b. Ontwikkeling van het sterfterisico van vrouwen naar leeftijd

het niet om een uniek Nederlands verschijnsel gaat. Ook in België en Duitsland zijn minder sterfgevallen geregistreerd. In eerste instantie werden de lagere sterftcijfers in ons land bijna volledig toegeschreven aan de (per saldo) milde weersomstandigheden vanaf 2004, zoals ook in Duitsland gebeurde. Vooral de relatief zachte winters en het uitblijven van griepgolven in 2004 en 2006 waren gunstig.

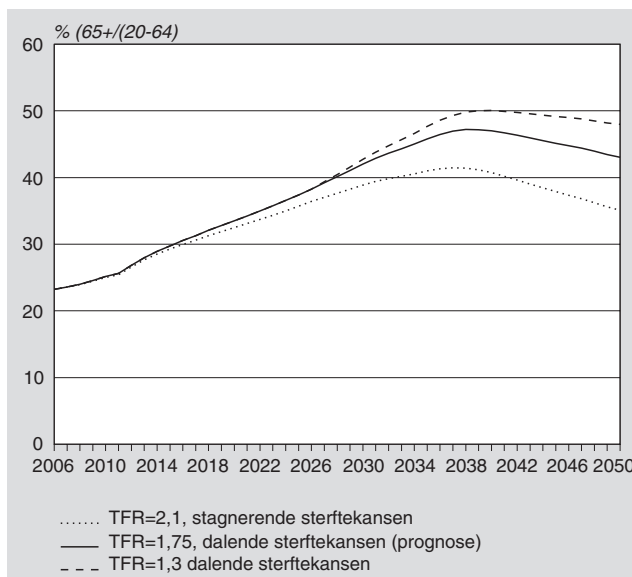
Toch spelen naast het weer ook andere factoren een rol, wat wel blijkt uit het feit dat vrijwel alle leeftijdsgroepen – en dus niet alleen de kwetsbare hoogbejaarden – lagere sterftcijfers laten zien. De recente sterftedaling is dus nog niet volledig begrepen, maar wordt in de nieuwste prognose wel voor een deel meegenomen.

Niveau niet zeker, verloop wel

Anders dan geboorte, immigratie en emigratie is sterfte een onvermijdelijke demografische gebeurtenis. De onzekerheid over het verloop van het aantal 65-plussers is daarom geringer dan de onzekerheid rond de andere demografische gebeurtenissen die tezamen de toekomstige demografie bepalen. Het aantal 65- en 80-plussers is dus redelijk goed te voorspellen. Maar geldt dit ook voor het aandeel van de ouderen en voor de grijze druk, die mede door de ontwikkelingen op jongere leeftijd worden bepaald? Bereikt die grijze druk werkelijk in de jaren dertig een hoogtepunt, of is het mogelijk dat de stijging veel langer aanhoudt?

Om de mate van zekerheid van de vergrijzing te illustreren, laat grafiek 3 de ontwikkeling zien volgens de nieuwe prognose en volgens twee extreme varianten. In de 'hoge' variant blijven de sterfterisico's dalen en zakt, al met ingang van 2007, onze vruchtbaarheid naar het Oost-Europese niveau van 1,3 kinderen per vrouw (tegen ruim 1,7 in 2006). In de 'lage' variant gebeurt het tegenovergestelde. Vanaf nu stijgt onze vruchtbaarheid naar het 'vervangingsniveau' van 2,1 kinderen per vrouw, en stagneert de daling van de sterfterisico's. Ook in deze twee weinig realistische scenario's loopt de grijze druk op tot eind jaren dertig, om daarna te gaan dalen. De grijze druk groeit dus onontkoombaar, tot

3. Ontwikkeling van de grijze druk, twee varianten en prognose

ergens tussen de 40 en 50 procent. Onverwacht grote migratiestromen kunnen de verhoudingen nog iets sterker verstoren, maar dit effect is gewoonlijk geringer en van meer tijdelijke aard dan de ontwikkelingen rond geboorte en sterfte.

Probleem of zegen?

Als vergrijzing al een probleem is, dan is het in elk geval een probleem dat voortkomt uit goeddeels gewenste ontwikkelingen. Niemand zou nog terugwillen naar de gezondheidssituatie van een eeuw geleden, en aan onze gunstige overlevingskansen hangt nu eenmaal het prijskaartje van een zwaardere grijze druk. Maar of twee keer zoveel ouderen straks ook een dubbele maatschappelijke last betekenen, is verre van zeker. De oudere van straks is immers niet langer de oudere van nu: in de komende decennia zal het gemiddelde opleidingsniveau van ouderen fors stijgen, en daarmee waarschijnlijk ook de gemiddelde gezondheid, zelfredzaamheid, creativiteit en maatschappelijke participatie. De kosten van de gezondheidsvoorzieningen zullen, althans bij een gelijkblijvende kwaliteit van het aanbod, ook niet per definitie even sterk stijgen als het aantal ouderen. Een groot deel van deze kosten wordt immers gemaakt in het laatste levensjaar, dat in veel gevallen slechts wordt uitgesteld.

We weten veel, maar nog niet genoeg

Wel is duidelijk dat vooral de pensioenkosten voor een zwaardere last zullen zorgen als de huidige arbeidsparticipatie van ouderen en de AOW-leeftijd niet veranderen. Een flexibele pensioenleeftijd, zoals onlangs voorgesteld door Lans Bovenberg en collega's, waarbij een vaste verhouding geldt tussen arbeids- en pensioenjaren, is daarbij een van de mogelijkheden. Voor verschillende opleidingsniveau's, en daarmee verschillende levensverwachtingen, zouden volgens hun voorstel verschillende pensioenleeftijden kunnen worden bepaald. Eenvoudig zal een vertaling van dit uitgangspunt naar concrete maatregelen overigens niet zijn, omdat nog veel onbekend is over de variatie van levensverwachtingen tussen, bijvoorbeeld, specifieke beroepsgroepen. Bovendien gaat het bij de gehanteerde levensverwachtingen om waarnemingen die op bepaalde perioden betrekking hebben. Dergelijke cijfers vallen juist bij dalende sterftcijfers lager uit dan cijfers voor geboortecohorten. De complexiteit van deze problemen rechtvaardigt ook nu weer de favoriete conclusie van onderzoekers: meer onderzoek is dringend nodig.

Literatuur

Alders, M., 2001, Nederland vergrijst en ontgroent. Hoe zeker is dat? Maandstatistiek van de Bevolking 49(2), blz. 24-27. CBS, Voorburg/Heerlen.

Bovenberg, L., J. Mackenbach en R. Mehlkopf, 2006, Maak een einde aan de perverse solidariteit. NRC Handelsblad, 13 december 2006.

Duin, C. van, A. van der Meulen en J. Garssen, 2007, Model en veronderstellingen betreffende sterfte in de bevolkingsprognose 2006–2050. *Bevolkingstrends* 55(1), blz. 62–77.

Garssen, J., 2005, De toekomst van onze levensverwachting. In: *Bevolkingstrends* 53(3), blz. 26–56.

Garssen, J. en J. Hoogenboezem, 2005, Achtergronden van recente ontwikkelingen in de Nederlandse sterfte. *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde* 149(46), blz. 2554–60.

Garssen, J. en C. van Duin, 2007, Bevolkingsprognose 2006–2050: belangrijkste uitkomsten. *Bevolkingstrends* 55(1), blz. 85–92.

Garssen, J., J. Kardaun en I. Deerenberg, 2007, Enkele ontwikkelingen rond de sterfte in langetermijn-perspectief. *Bevolkingstrends* 55(1), blz. 46–57.

Janssen, F., 2005, Relatie tussen sterftetrends op middelbare en hoge leeftijd. Is er sprake van sterfteselectie? In: *Bevolkingstrends* 53(4), blz. 53–60.

Grünheid, E., 2006, Die demographische Lage in Deutschland 2005. In: *Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft* 31(1), blz. 3–106.

Noot in de tekst

¹⁾ Dit artikel verscheen eerder onder dezelfde titel in *De Actuaris*, 14-3 (januari 2007).

Forse groei aantal personen met opleiding in informatica

Sue Westerman en Roel Schaart

Het aantal mensen met een hoogstbehaalde opleiding in de richting informatica is tussen 2000 en 2005 met meer dan de helft toegenomen. De groei was relatief sterk bij multidisciplinaire opleidingen die informatica met een andere richting combineren. Dit komt naar voren uit de volgende indeling van informaticaopleidingen in de herziene Standaard Onderwijsindeling (SOI 2006).

1. Inleiding

Informatica is een vakgebied dat is gericht op de theoretische en de praktische aspecten van de verwerking van gegevens, in het bijzonder met behulp van computers. De sector informatica heeft zich ontwikkeld tot een breed terrein met vele toepassingsmogelijkheden, onder meer op het gebied van administratie of procesbesturing. Met de toename van het maatschappelijke belang van informatica is ook de behoefte gestegen aan mensen die in die richting geschoold zijn. Het aanbod van opleidingen op het terrein van informatica is dan ook toegenomen en heeft zich steeds meer gedifferentieerd.

Dit artikel beschrijft de ontwikkeling in de periode 2000–2005 van het aantal personen van 15 tot 65 jaar die hun hoogste opleiding hebben behaald in de richting informatica. Daarnaast gaat het in op de aard van deze opleidingen en de kenmerken van de mensen die deze hebben gevolgd. De indeling van de informaticaopleidingen is gebaseerd op de herziene Standaardonderwijsindeling (SOI 2006). Bij de herziening zijn meer richtingen in informaticaopleidingen onderscheiden, waardoor de verschillende specialisaties in de informatica beter herkenbaar zijn.

2. Uitkomsten

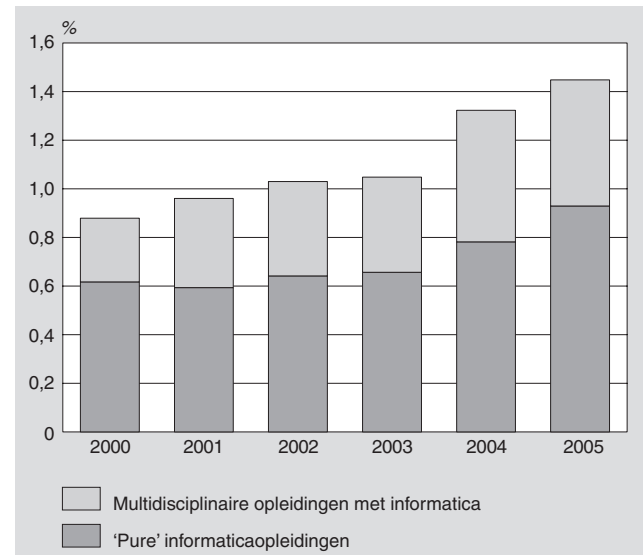
2.1 Forse toename hoogstbehaalde opleidingen in richting informatica

In de periode 2000–2005 zijn er meer mensen gekomen die hun hoogste opleiding behaald hebben op het gebied van informatica. Het aantal 15- tot 65-jarigen met informatica als hoogste opleiding is toegenomen van 94 duizend naar 159 duizend, een stijging van 65 procent. Het aandeel personen met een hoogstbehaalde opleiding in de informatica komt daarmee op 1,45 procent in 2005.

Opvallend is het verschil tussen de 'pure' informatica opleidingen en de multidisciplinaire opleidingen die op informatica én op een andere sector zijn gericht. Het aandeel personen van wie de hoogstbehaalde opleiding is gericht op informatica én op een andere sector is in de periode 2000–2005 verdubbeld van 0,26 tot 0,53 procent. Het gaat

om een toename van 29 duizend personen. Voor de opleidingen die alleen op informatica zijn gericht, is dit aandeel met de helft toegenomen.

1. Aandeel 15- tot 65-jarigen met hoogstbehaalde opleiding in richting informatica

De stijging heeft te maken met het ruimere aanbod van informaticaopleidingen in combinatie met de toegenomen belangstelling voor deze opleidingen. Meestal volgt de ontwikkeling van het hoogstbehaalde onderwijs de ontwikkeling van het aantal inschrijvingen met een vertraging van een aantal jaren.

In 2005 waren er 158 duizend personen die hun hoogste opleiding hebben afgerond in de richting informatica. Het merendeel van deze groep is opgeleid op het gebied van algemene informatietechnologie (41 procent). Ook waren er in 2005 relatief veel personen die zijn opgeleid op het gebied van beheer van informatiesystemen en de combinatie van management met informatica (beide richtingen 12 procent).

Het aantal personen met een hoogstbehaalde opleiding in de richting informatica was in 2005 veel lager dan het aantal werkzame ICT-ers. Toen waren er namelijk 254 duizend personen werkzaam als ICT-er, 96 duizend meer dan het aantal personen met een informaticaopleiding. Dit heeft te maken met het feit dat veel van de huidige ICT-ers oorspronkelijk niet in de informatica zijn opgeleid, en later via zelfstudie of omscholing ICT-ers zijn geworden. Dit soort omscholingscursussen zijn meestal niet bepalend voor het hoogstbehaalde opleidingsniveau, omdat ze vaak lager zijn dan de opleiding die deze mensen oorspronkelijk gevolgd hadden.

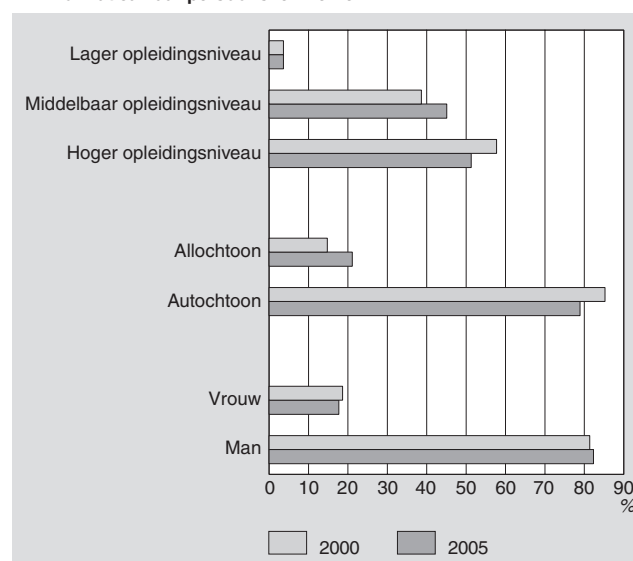
Staat 1
**Hoogstbehaalde opleidingen van personen van 15 tot 65 jaar naar informati-
 carichting, 2005**

	Totaal	
	x 1 000	%
Totaal	158,0	100
'Pure' informaticaopleidingen	101,2	64
w.o.		
informatietechnologie algemeen	64,1	41
beheer informatiesystemen	18,8	12
applicatiebouw	6,8	4
computergebruik	5,5	3
technologie, beheer van netwerken en servers	2,4	2
informatiearchitectuur, -analyse	1,2	1
helpdeskmedewerkers informatietechnologie	.	.
informatiebeveiliging	.	.
Multidisciplinaire opleidingen met informatica	56,8	36
w.o.		
management met informatica/ economie	19,3	12
computertechniek	12,4	8
techniek met informatica	10,8	7
web-, multimediadesign	5,2	3
wiskunde, natuurwetenschappen met informatica	3,2	2
mediatechnologie	1,4	1
administratieve informatica	1,2	1
informatica met differentiatie n.e.g.	1,1	1
leraren informatica	.	.
medische informatica	.	.
humaniora met informatica	.	.

2.2 Groei informatica vooral op mbo-niveau

In 2000 had bijna 60 procent van de mensen met informatica als hoogstbehaalde opleiding minimaal hbo-niveau. In 2005 lag het accent minder op het hoger onderwijs. Dit komt doordat de groep met een opleiding op mbo-niveau tussen 2000 en 2005 het sterkst is toegenomen. Voor informatici lag het opleidingsniveau veel hoger dan het opleidingsniveau van de totale bevolking, waarvan in 2005 slechts een kwart hbo-niveau of hoger heeft. Dit komt vooral tot uiting in de lagere leeftijdsklassen. Zo heeft van de 25- tot 35-jarigen met informatica als hoogste opleiding bijna twee derde hbo- of wo-niveau. Voor alle opleidingsrichtingen samen is dat slechts een derde.

2. Bevolking van 15 tot 65 jaar met hoogstbehaalde opleiding in richting informatica naar persoonskenmerken

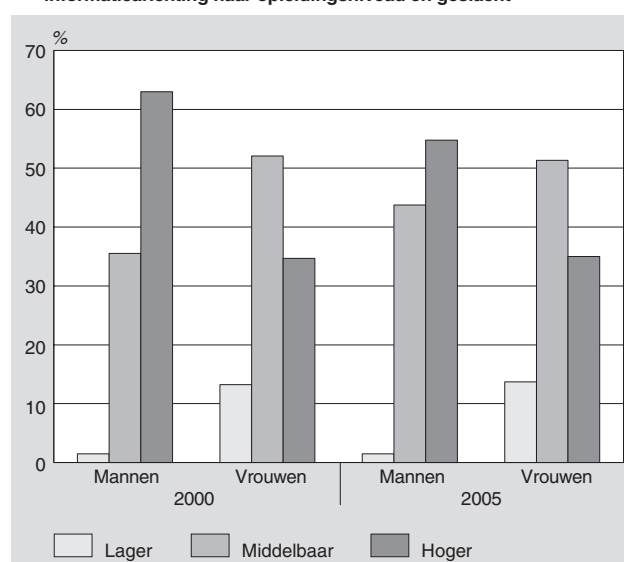
Staat 2
Bevolking van 15 tot 65 jaar naar opleidingsniveau en leeftijdsklasse, 2005

	Informatica			Alle richtingen			
	Lager	Middelbaar	Hoger	Totaal	Lager	Middelbaar	Hoger
Totaal	4	45	51	100	34	41	25
15 tot 24 jaar	.	69	29	100	53	39	8
25 tot 34 jaar	.	35	64	100	20	46	34
35 tot 44 jaar	5	38	58	100	26	45	29
45 tot 54 jaar	5	51	44	100	32	39	28
55 tot 64 jaar	10	52	38	100	42	35	23

Informatica als hoogstbehaalde opleiding is een mannenzaak. Minder dan een op de vijf informatici is vrouw. De man-vrouw verhouding is in de periode 2000–2005 nauwelijks veranderd. Het aandeel allochtonen was in 2000 met 15 procent relatief laag. In vijf jaar tijd is hier wel een inhaaleffect opgetreden. In 2005 is het aandeel allochtonen gegroeid tot 21 procent, wat vergelijkbaar is met het aandeel allochtonen in de totale bevolking van 15 tot 65 jaar. De toename is op alle onderwijsniveaus opgetreden, het sterkst op middelbaar niveau.

Het niveau van de behaalde informaticaopleiding ligt bij vrouwen lager dan bij mannen. Meer dan de helft van de mannen heeft hbo- of wo-niveau behaald, terwijl de meerderheid van de vrouwen middelbaar niveau heeft. Een op de zeven vrouwen met een informaticaopleiding is lager opgeleid. Het zijn dan meest vrouwen van 35 jaar of ouder met een korte oriënterende computeropleiding. Bij de mannen komt informatica als hoogstbehaalde opleiding op het laagste niveau nauwelijks voor.

3. Bevolking van 15 tot 65 jaar met hoogstbehaalde in een informaticarichting naar opleidingsniveau en geslacht

Technische toelichting

De Standaard Onderwijsindeling (SOI) is een door het CBS gehanteerde indeling van opleidingen naar niveau en

richting. De indeling naar (opleidings)richting van de SOI 2006 is volledig herzien. Dit was nodig omdat sinds de ontwikkeling van de SOI 1978 de indeling naar richting vrijwel ongewijzigd was gebleven. In de gereviseerde SOI hebben sommige richtingen, zoals informatica, management en milieu, een prominenter plaats binnen de indeling gekregen. Hierdoor sluit de indeling beter aan bij de huidige onderwijs- en arbeidsmarkt.

In de huidige editie van de SOI 2006 zijn 1 261 opleidingen opgenomen op het gebied van informatica. Voor dit onderzoek zijn de opleidingen in de richting informatica in twee groepen onderverdeeld. In de ene groep zijn opleidingen ondergebracht die alleen op informatica zijn gericht. Binnen deze groep komen vooral de richtingen algemene informatietechnologie, computergebruik of applicatiebouw veel voor. Bijna de helft van alle informaticaopleidingen valt in een van deze drie richtingen. In de tweede groep zijn opleidingen ondergebracht die behalve op informatica ook nog op een andere sector zijn gericht. Ruim een derde van de informaticaopleidingen heeft een dergelijk multidisciplinair karakter. Vooral de combinatie van management en informatica en de combinatie techniek en informatica komt veel voor.

Door de revisie zijn de verschillende specialisaties in de richting informatica veel beter herkenbaar. In de SOI 2003 was vier vijfde van alle opleidingen op het gebied van informatica ingedeeld bij administratieve procesautomatisering.

De SOI wordt veel gebruikt in onderzoek naar ontwikkelingen op de onderwijs- en arbeidsmarkt. In dit artikel worden personen van 15 tot en met 64 jaar beschreven die hun hoogste opleidingsniveau hebben behaald in een informaticarichting. De gegevens zijn ontleend aan de Enquête beroepsbevolking (EBB) van het CBS. De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wo-

nen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen. Zoals in ieder steekproefonderzoek hebben de uitkomsten een onnauwkeurigheidsmarge. Sommige gegevens zijn niet gepubliceerd vanwege de grote relatieve onnauwkeurigheid. Het gaat om opgehoogde aantallen kleiner dan duizend personen, deze zijn in de tabellen vervangen door een punt (.).

Het hoogstbehaalde opleidingsniveau is vastgesteld met behulp van de SOI 2006. Wanneer een respondent meer dan één opleiding op het zelfde niveau heeft behaald, wordt de recentste en langste opleiding beschouwd als hoogstbehaald. Omdat veel informaticaopleidingen in cursusverband worden gevolgd, valt een belangrijk deel af als hoogstbehaald.

Lager onderwijs zijn opleidingen op niveau 1, 2 en 3 van de SOI. Dit omvat het gehele basisonderwijs en de eerste fase van het voortgezet onderwijs: lbo/ vbo/ vmbo, mulo/ mavo, de eerste drie leerjaren van havo/vwo (en hun voorgangers) en het laagste niveau van het beroepsonderwijs, vergelijkbaar met de huidige assistentenopleiding (mbo kwalificatieniveau 1). Middelbaar onderwijs zijn opleidingen op niveau 4 van de SOI, dat wil zeggen de tweede fase van het voortgezet onderwijs: bovenbouw havo/vwo en opleidingen vergelijkbaar met mbo 2, 3 en 4. Dit zijn bijvoorbeeld op gebied van informatica de AMBI-modules. Hoger onderwijs zijn opleidingen op niveau 5, 6 en 7 van de SOI: hbo- en universitaire opleidingen en andere beroepsopleidingen die daarmee vergelijkbaar zijn.

De ICT-ers in de werkzame beroepsbevolking zijn afgebakend door een selectie uit de Standaard Beroepenclassificatie 1992 te maken van de beroepsgroepen, 514, 714, 666 en 914. De richting van de benodigde bekwaamheden in deze beroepsgroepen is vergelijkbaar met een opleiding op het terrein van administratieve procesautomatisering of

Staat 3
Informaticaopleidingen per SOI-richtingscode in de Standaard Onderwijsindeling 2006

	SOI 2006 code	Informaticaopleidingen	
		abs.	%
Totaal		1 261	100
'Pure' informaticaopleidingen		801	64
w.o.			
computergebruik	5 211	146	12
informatietechnologie algemeen	5 212	244	19
informatiearchitectuur, -analyse	5 221	68	5
applicatiebouw	5 222	163	13
beheer informatiesystemen	5 231	90	7
technologie, beheer van netwerken en servers	5 241	59	5
helpdeskmedewerkers informatietechnologie	5 242	17	1
informatiebeveiliging	5 251	14	1
Multidisciplinaire opleidingen met informatica		460	36
w.o.			
leraren informatica	1 312	8	1
web-, multimediasdesign	2 532	52	4
humaniora met informatica	2 711	8	1
mediatechnologie	2 731	31	2
management met informatica/ economie	3 741	122	10
administratieve informatica	3 751	23	2
wiskunde, natuurwetenschappen met informatica	5 711	45	4
informatica met differentiatie n.e.g.	5 721	41	3
computertechniek	6 214	47	4
techniek met informatica	6 721	77	6
medische informatica	8 751	6	0

Staat 4
Bevolking van 15 tot 65 jaar naar ICT-beroepsgroepen van de Standaard Beroepenclassificatie, 2005

	SBC-code	Totaal
		<i>x 1 000</i>
Totaal		254
Middelbare administratieve beroepen (automatisering ed)	514	82
Hogere elektrotechnische beroepen (automatisering ed)	666	7
Hogere administratieve beroepen (automatisering ed)	714	135
Wetenschappelijke administratieve beroepen (automatisering ed)	914	30

een elektrotechnische opleiding: computer en informatica, industriële procesautomatisering. Het niveau van de benodigde bekwaamheden voor deze beroepsgroepen is middelbaar, hoger of wetenschappelijk. In de beroepsgroep middelbare administratieve beroepen (automatisering e.d.) is ook het lagere beroep computeroperator ondergebracht. Beroepen van verschillend niveau zijn soms binnen een beroepsgroep samengevoegd om betrouwbare waarneming binnen steekproefonderzoek mogelijk te maken.

Literatuur

Geijtenbeek, L., Kuipers, A.D., Lalta, V.S., van der Pijll, E.C., Fructuoso van der Veen, V.A., (2004) De digitale economie. Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen.

CBS (2006) Standaard Onderwijsindeling 2006, editie 2006/07 (cd-rom en <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/classificaties/overzicht/soi/default.htm>).

CBS (2001) Standaard Beroepenclassificatie 1992, editie 2001 (cd-rom en <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/classificaties/overzicht/sbc/default.htm>).

Mantelzorgers maken weinig gebruik van verlofregelingen

Martijn Souren

Ongeveer 70 procent van de werknemers met een zorgsituatie verleent zelf mantelzorg. Ze maken daarvoor slechts in beperkte mate gebruik van aanvullende verlofregelingen. Slechts 14 procent van de langdurend zorgverlenende werknemers neemt verlof op. Is de zorg van kortere duur dan ligt dat percentage op ruim 30. Hebben werknemers wel behoefte aan verlof, maar nemen ze het niet op dan komt dat vaak doordat het werk het niet toelaat. Twee derde van alle langdurend mantelzorg verlenende werknemers heeft echter helemaal geen behoefte aan verlof. Bij werknemers met een kortdurende zorgsituatie is dat ruim de helft.

1. Inleiding

Het regeringsbeleid is gericht op een zo groot mogelijke arbeidsparticipatie. Daarbij moeten mensen bijvoorbeeld ook in staat zijn om werk te combineren met andere taken zoals mantelzorg. Hiervoor zijn verschillende verlofregelingen voor werknemers ontwikkeld, zodat arbeid en zorgtaken beter kunnen samengaan. In dit artikel wordt beschreven in welke situaties werknemers gebruik maken van een verlofregeling. Ook wordt nagegaan of er behoefte is aan verlof. Verder wordt bekeken of de redenen om niet te zorgen of om geen verlof op te nemen verband houden met een gebrek aan verlofmogelijkheden.

De uitkomsten in dit artikel zijn gebaseerd op de Enquête Beroepsbevolking (EBB). In deze enquête wordt aan personen van 15–64 jaar gevraagd of zij in hun huishouden het afgelopen jaar te maken hebben gehad met een situatie waarbij zorg nodig was voor de partner, een kind, ouder, familielid, vriend of kind buiten het huishouden. Dit kan langdurende of regelmatige zorg (langer dan 2 weken) voor een ernstig zieke betreffen, maar ook kortdurende zorg vanwege een plotselinge ziekte of ongeval.

Bij langdurende zorg kan er bovendien onderscheid gemaakt worden tussen wel of geen levensbedreigende situatie. Omdat aanvullende verlofregelingen alleen van toepassing zijn op werknemers zal hier worden ingezoomd op deze groep mantelzorgers. Voor de werknemers is vastgesteld in welke gevallen zij gebruik maken van een verlofregeling en zo niet of ze daar wel behoefte aan hadden. Als mantelzorg inderdaad een obstakel is om volledig te kunnen participeren op de arbeidsmarkt, dan zouden goed toegepaste verlofregelingen een oplossing kunnen bieden.

2. Mantelzorg

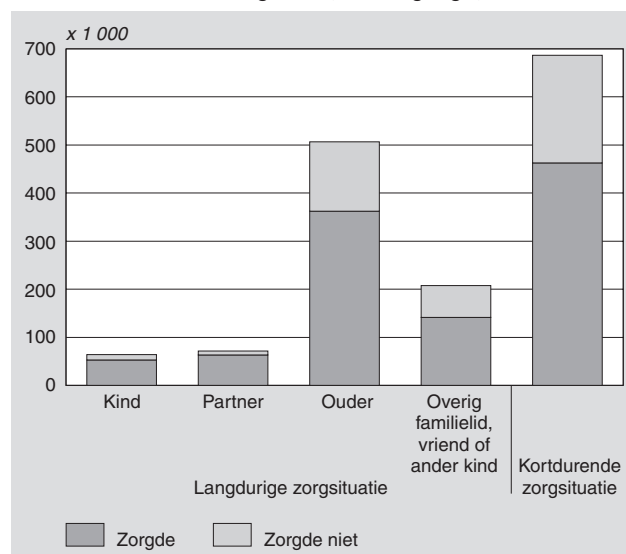
2.1 Mantelzorg door werknemers

Wanneer de situatie zich aandient, nemen de meeste werknemers de zorg op zich van een zieke of hulpbehoevende naaste.

Ongeveer 70 procent van de werknemers doet dat bij zowel kortdurende als langdurende ernstige zorgsituaties. Als het een ernstig ziek kind of de partner betreft, gaat het zelfs om ruim 80 procent. Meestal betreft de langdurende mantelzorg de zorg voor één van de ouders. Er zijn iets meer werknemers met een langdurende zorgsituatie dan met een kortdurende zorgsituatie.

In 2005 zijn ruim 800 duizend werknemers geconfronteerd met ten minste één langdurende zorgsituatie. Ruim 360 duizend werknemers zorgden voor een hulpbehoevende ouder. Verder verleenden ruim 140 duizend werknemers zorg aan een overig familielid, een vriend of een kind buiten het huishouden. Bij een zorgsituatie van de partner of een eigen kind waren respectievelijk ruim 60 duizend en 50 duizend werknemers betrokken. Bijna 700 duizend werknemers kregen te maken met een kortdurende zorgsituatie. Bij zowel langdurende als kortdurende situaties zorgen vrouwen iets vaker dan mannen (Portegijs et al, 2006). Uit ander onderzoek blijkt verder dat vijftigers het meest belast zijn met mantelzorg (Souren, 2006).

1. Werknemers met een zorgsituatie, naar zorgvrager, 2005¹⁾

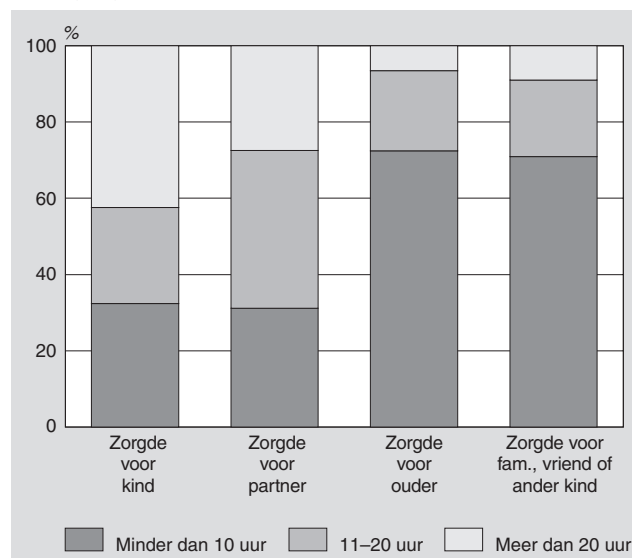
¹⁾ Een werknemer kan bij meer dan één zorgsituatie betrokken zijn.

2.2 Zorg voor kind of partner kost meeste uren

De belasting van mantelzorgers in een langdurende zorgsituatie verschilt nogal. Zorg voor een kind in het huishouden of partner kost een mantelzorger meer uren dan zorg voor ouders, andere familieleden, vrienden of andere kinderen. Het verzorgen van een kind kostte in 2005 voor ruim 40 procent van de verzorgers meer dan twintig uur per week. Bij de zorg voor een partner lag dat percentage op bijna 30. De zorg voor een ouder, overige familieleden, vrienden of andere kinderen kostte daarentegen slechts bij een op de

tien werknemers meer dan twintig uur. De laatstgenoemde zorg kan vaker met anderen gedeeld worden en vindt doorgaans niet in het eigen huishouden plaats. Bij zorg voor een partner of kind is dat wel het geval. Bovendien is deze zorg ook minder vaak te delen met anderen.

2. Zorgen van langdurend mantelzorg verlenende werknemers, naar zorgvrager, 2005

2.3 Kiezen om niet te zorgen

In 2005 koos 27 procent van de werknemers met een langdurende en 33 procent met een kortdurende zorgsituatie ervoor om niet te zorgen. Dat zijn ruim 210 duizend personen bij langdurende en ruim 220 duizend bij kortdurende zorgsituaties. Van de mensen die niet zorgen, zou echter iets minder dan de helft dat wel willen. De voornaamste reden om het dan toch niet te doen, is omdat het werk dat niet toelaat. Andere redenen spelen nauwelijks een rol. Ook de beperkte beschikbaarheid van of bekendheid met verlofregelingen is geen reden voor werknemers om geen mantelzorg te kunnen verlenen. Het zijn vooral werknemers met een voltijd baan, en dus vaak ook mannen, die relatief vaak kiezen om geen zorg te verlenen.

Staat 1
Werknemers: wel zorgsituatie, niet gezorgd, 2005

	Langdurende zorgsituatie (%)	Kortdurende zorgsituatie (%)
Wilde niet zorgen	54	50
Wilde wel, maar kon niet door	45	42
Te zware opgave	2	.
Werk liet het niet toe	28	28
Was niet bekend met de regeling(en)	.	.
Te weinig verlofdagen	.	.
Financieel niet haalbaar	.	.
Geen van deze	13	12
Onbekend	.	8

3. Zorgverlof en behoefte aan verlof

3.1 Verlofregelingen

De Nederlandse overheid wil werknemers meer in staat stellen om mantelzorg te kunnen verlenen. In 2001 is de Wet arbeid en zorg ingevoerd. Na enkele uitbreidingen van deze wet waren in 2005 de volgende regelingen van kracht die het beter mogelijk moeten maken om arbeid en mantelzorg te combineren:

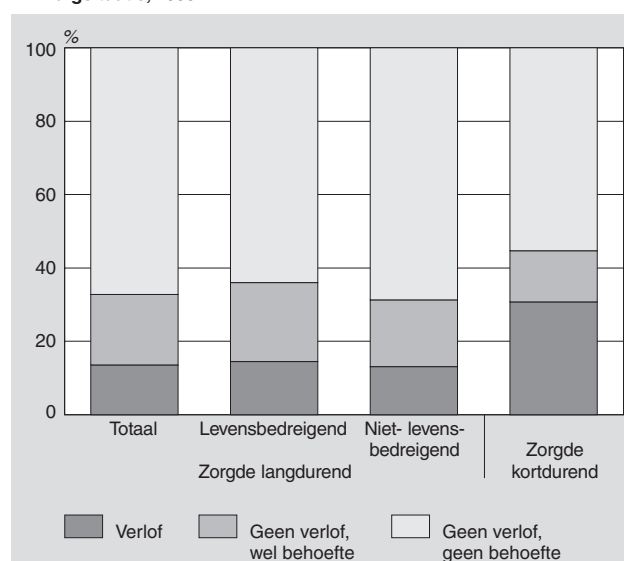
- *Calamiteitenverlof*: (betaald) verlof in geval van zeer bijzondere persoonlijke omstandigheden;
- *Kortdurend zorgverlof*: maximaal tien dagen (betaald) verlof (ten minste 70 procent van het dagloon) per jaar om te zorgen voor thuiswonend ziek (pleeg-)kind, partner of ouder;
- *Langdurend zorgverlof*: maximaal zesmaal de wekelijkse arbeidsduur aan (onbetaald) verlof voor zorg voor een levensbedreigend zieke partner, kind of ouder.

Naast deze speciale verlofregelingen kunnen werknemers in sommige gevallen ook (betaald of onbetaald) bijzonder of buitengewoon verlof krijgen. Ten slotte kunnen ze eventueel ook regulier verlof zoals adv-dagen of onbetaalde verlofdagen opnemen. In dit artikel wordt ook bekeken of er wel behoefte was aan verlof en wat de redenen zijn om toch geen verlof op te nemen.

3.2 Weinig gebruik van zorgverlof

Over het algemeen gebruiken mantelzorgers in beperkte mate een verlofregeling om te kunnen zorgen voor een ernstig zieke of hulpbehoevende naaste. In 2005 deed slechts 14 procent van de langdurend zorgverlenende werknemers een beroep op een verlofregeling. Daarnaast had nog eens 19 procent wel de behoefte aan verlof, maar maakte er geen gebruik van. Als de ziekte levensbedreigend was, maakten werknemers iets vaker gebruik van verlof en was er ook iets vaker behoefte aan een verlofregeling.

3. Gebruik en behoefte aan verlof door werknemers, naar ernst en duur zorgsituatie, 2005

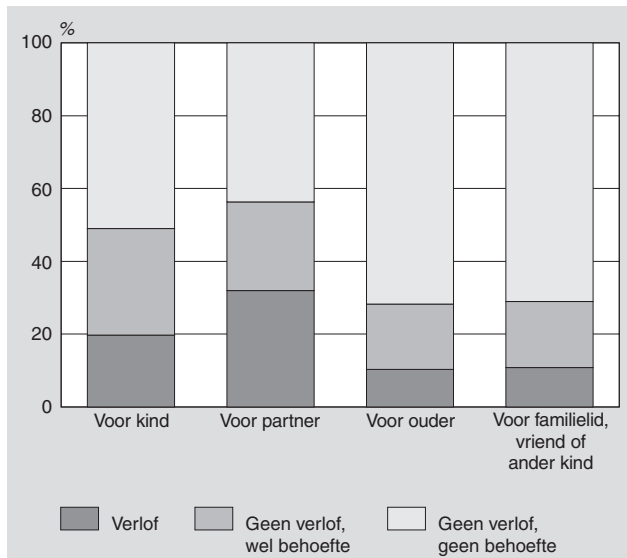

geling. De overige 67 procent gaf aan geen behoefte aan verlof te hebben. Bij een kortdurende zorgsituatie had 55 procent van de werknemers geen behoefte aan verlof. Van de overige 45 procent heeft 31 procent verlof opgenomen en 14 procent nam geen verlof terwijl ze daar wel behoefte aan hadden. Bij kortdurende zorgsituaties wordt dus vaker verlof opgenomen en is bij degenen die dat niet doen minder vaak behoefte aan verlof dan bij langdurende zorgsituaties.

3.3 Zorgverlof naar zorgvrager

Het is dus maar een relatief kleine groep werknemers die verlof opneemt om langdurende mantelzorg te kunnen verlenen. Achtergrondkenmerken van de mantelzorgers zoals geslacht, leeftijd, opleiding, herkomst of de kenmerken van hun baan zoals de arbeidsduur, sector of bedrijfsgrootte hangen licht samen met het gebruik dat van verlof wordt gemaakt (tabel1). Het opnemen van verlof verschilt echter sterk per hulpbehoevende. Voor het verzorgen van een partner nam bijvoorbeeld 32 procent van de werknemers verlof op. Betrof het de zorg van een ouder dan gebruikte 10 procent verlof. Dit verschil hangt samen met de belasting voor de mantelzorger. Zorg voor partner of kind neemt namelijk meer uren in beslag. Bovendien kan bij een ouder de zorg veelal gedeeld worden met anderen.

4. Gebruik en behoefte aan verlof door werknemers bij langdurende zorg, naar zorgvrager, 2005

3.4 Wel behoefte aan verlof, maar niet opnemen

Van de mantelzorgers die geen verlof opnemen, had 19 procent bij langdurende zorg en 14 procent bij kortdurende zorg wel behoefte aan verlof. Vaak nemen zij geen verlof op omdat het werk dat niet toelaat. Dat gold voor ongeveer 40 procent van de werknemers. In een kortdurende zorgsituatie was 14 procent van de werknemers die wel behoefte aan verlof heeft niet bekend met verlofregelingen. Van de werknemers die langdurende zorg bij een levensbedreigende ziekte verlenen, maar geen verlof opnemen, was ook 14 procent niet bekend met de regelingen. Juist voor

Staat 2 Mantelzorgverlenende werknemers, naar redenen om geen verlof op te nemen, 2005

	Zorgde langdurend		Zorgde kortdurend
	Levensbedreigende ziekte	Niet-levensbedreigende ziekte	
	%		
Financieel niet haalbaar	10	12	9
Werk liet het niet toe	40	41	36
Was niet bekend met de regeling(en)	14	8	14
Te weinig verlofdagen	5	8	6
Geen van deze	31	31	35

deze doelgroepen zijn de speciale verlofregelingen ingesteld.

3.5 Langdurend zorgverlof niet in trek

Werknemers die wel verlof opnemen om langdurend mantelzorg te kunnen verlenen, maken het meest gebruik van kortdurend zorgverlof, bijzonder of buitengewoon verlof en adv- of vakantiedagen. Daarentegen maken ze maar weinig gebruik van langdurend zorgverlof, terwijl deze vorm hier juist voor is bedoeld. Wellicht is langdurend verlof minder in trek omdat het in principe onbetaald is. Bijzonder verlof en kortdurend zorgverlof waren met 25 procent de populairste verlofregelingen bij levensbedreigende zorgsituaties.

In het geval van langdurende zorg bij een niet-levensbedreigende ziekte is kortdurend zorgverlof veruit het meest in trek. Ook nemen werknemers dan naar verhouding vaak adv- of vakantiedagen op. Langdurend zorgverlof wordt zelfs iets vaker benut dan bij een levensbedreigende ziekte, terwijl deze regeling hier eigenlijk niet voor bedoeld is. De overige verlofregelingen zijn iets minder in trek bij niet-levensbedreigende ziektes.

Bij kortdurende zorg komt het opnemen van vrije dagen het meest voor. Bijna 40 procent van de werknemers met een kortdurende zorgsituatie gebruikte adv- of vakantiedagen. Slechts 19 procent nam kortdurend zorgverlof. Kortdurend zorgverlof is dus meer in zwang bij langdurende

Staat 3 Mantelzorgverlenende werknemers, naar verlofregeling, 2005

	Zorgde langdurend		Zorgde kortdurend
	Levensbedreigende ziekte	Niet-levensbedreigende ziekte	
	%		
Adv/vakantieverlof	22	23	36
Calamiteitenverlof	6	8	9
Bijzonder/buitengewoon verlof	25	16	16
Kortdurend zorgverlof	25	35	19
Langdurend zorgverlof	3	8	
Onbetaald verlof	6	4	5
Heeft zich ziek gemeld	7	2	2
Geen van deze	7	4	14

dan bij kortdurende zorg. Ook blijkt dat hoe minder acuut de zorg is, des te meer werknemers dit proberen op te vangen met een vrije dag. Als de zorgsituatie een langduriger en ernstiger karakter heeft, is er juist meer sprake van bijzonder verlof of kortdurend zorgverlof. Werknemers maken in alle gevallen vrij weinig gebruik van onbetaalde verlofvarianten.

4. Technische toelichting

Alle gegevens in dit artikel zijn afkomstig uit de Enquête beroepsbevolking (EBB). De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking. De gegevens in dit artikel zijn voor het merendeel afkomstig uit de module arbeid en zorg, die in 2005 voor de eerste keer is opgenomen in de EBB op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. In 2007 is deze module opnieuw in de EBB opgenomen.

4.1 Vragen over mantelzorg in de module Arbeid en Zorg

Deed zich in uw huishouden in de afgelopen 12 maanden een situatie voor waarin regelmatige of langdurige (langer dan 2 weken) zorg voor een ernstig zieke of hulpbehoevende familieleden of vrienden nodig was?

1. Ja
2. Nee

Voor wie was deze zorg nodig?

1. Ondervraagde Persoon zelf
2. Partner
3. Kind binnen het huishouden
4. Kind jonger dan 15 jaar buiten het huishouden
5. Ouder
6. Overig familielid of vriend

Voor elke hulpbehoevende wordt verder gevraagd:

Heeft u de zorg voor uw .... verleend?

1. Ja, Ondervraagde Persoon
2. Ja, partner
3. Ja, op en partner
4. Nee, andere oplossing gevonden
5. Nee, geen andere oplossing gevonden

Daarnaast wordt gevraagd:

Naast regelmatige en langdurige zorg, kan het voorkomen dat een kind of familielid onverwacht kortdurende (korter dan 2 weken) zorg nodig heeft vanwege een plotselinge ziekte, een ongeval of een ziekenhuisopname.

Deed zich in uw huishouden in de afgelopen 12 maanden een dergelijke situatie voor?

1. Ja
2. Nee

Als men zelf niet langdurend of kortdurend zorgt, maar partner wel, wordt er gevraagd:

Uw partner heeft de zorg verleend, had u de zorg ook wel willen verlenen?

1. Ja
2. Nee

Als men zelf niet zorgt en de partner ook niet, wordt er gevraagd:

Had u de zorg wel willen verlenen?

1. Ja, Ondervraagde Persoon
2. Ja, partner
3. Ja, Ondervraagde Persoon en partner
4. Nee

Als men wel wilde zorgen, wordt er gevraagd:

Wat is de belangrijkste reden waarom u niet kon zorgen?

1. Te zwaar
2. Werk liet het niet toe
3. Was niet bekend met de regeling(en)
4. Te weinig verlofdagen
5. Financieel niet haalbaar
6. Geen van deze

4.2 Vragen over verlof in de Module Arbeid en Zorg

U heeft in de afgelopen 12 maanden regelmatige of langdurige zorgtaken gehad. Heeft u hiervoor van een verlofregeling gebruik gemaakt.

1. Ja
2. Nee

Als men gebruik heeft gemaakt van een verlofregeling, wordt er gevraagd:

Van welke verlofregelingen heeft u gebruik gemaakt?

1. Adv/vakantieverlof
2. Calamiteitenverlof
3. Bijzonder/buitengewoon verlof
4. Kortdurend zorgverlof
5. Langdurend zorgverlof
6. Onbetaald verlof
7. Heeft zich ziek gemeld
8. Geen van deze

Als men geen gebruik heeft gemaakt van een verlofregeling, wordt er gevraagd:

Had u wel behoefte aan verlof?

1. Ja
2. Nee

Als men wel behoefte had aan verlof, wordt er gevraagd:

Wat was de belangrijkste reden om geen verlof op te nemen?

1. Financieel niet haalbaar
2. Werk liet het niet toe

3. Was niet bekend met de regeling(en)
4. Te weinig verlofdagen
5. Geen van deze

Literatuur

Souren, M. (2006). Zorgtaken en arbeidsparticipatie. Sociaal-economische trends, CBS, 3e kwartaal 2006, pp. 32–37.

Portegijs, W., Hermans, B. en Lalta, V. (2006) Emancipatiemonitor 2006. Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Den Haag.

Tabel 1
Gebruik en behoefte aan verlof door werknemers, 2005

	Langdurende zorg					Kortdurende zorg					
	Totaal	Verlof	Geen verlof wel behoefte	Geen verlof, geen behoefte	Onbekend	Totaal	Verlof	Geen verlof, wel behoefte	Geen verlof, geen behoefte	Onbekend	
	<i>x 1 000</i>										
Totaal	591	79	113	393	6	462	141	64	254	3	
Geslacht											
Man	277	40	51	184	2	206	69	26	110	.	
Vrouw	314	39	61	209	4	256	72	39	144	2	
Leeftijd											
15–44 jaar	279	38	56	182	3	300	101	40	157	2	
45–64 jaar	312	41	57	211	4	163	40	24	97	2	
Opleidingsniveau											
Laag	131	15	22	92	2	73	17	13	43	.	
Middelbaar	273	38	55	177	3	197	62	27	107	.	
Hoog	187	25	36	124	2	192	62	24	104	2	
Herkomst											
Autochtoon	503	63	93	341	5	389	121	48	217	3	
Westerse Allochtoon	54	9	11	33	.	42	12	7	23	.	
Niet-Westerse Allochtoon	35	7	8	19	.	31	8	9	14	.	
Samenstelling huishouden											
Eenpersoonshuishouden	75	12	16	45	.	50	11	9	29	.	
Alleenstaande met kinderen en/of anderen	26	5	7	14	.	33	8	9	17	.	
Paar	181	22	29	128	.	91	20	10	60	.	
Paar met kinderen en/of anderen	309	40	60	205	3	288	102	36	148	2	
Arbeidsduur											
12–23	132	11	20	97	4	108	26	11	69	2	
24–34	150	19	32	98	.	137	45	24	68	.	
Meer dan 35 uur	309	49	60	198	2	218	71	30	116	.	
Sector werkzaam											
Landbouw, Nijverheid etc.	116	15	24	75	.	81	27	14	40	.	
Commerciële dienstverlening	183	28	31	121	2	145	42	20	82	.	
Niet commerciële dienstverlening	277	34	56	184	2	223	69	28	124	2	
Bedrijfsgrootte											
2–19 personen	56	5	8	43	.	47	11	6	30	.	
20–99 personen	73	9	11	52	.	67	20	11	35	.	
100 of meer personen	135	19	26	90	.	104	32	15	55	2	
Hulp partner											
Alleen gezorgd	278	47	66	162	3	219	65	35	117	2	
Samen met partner gezorgd	313	32	47	231	3	243	76	29	137	.	
Zorgvrager (meerdere mogelijk)											
Kind	53	10	15	27	.	0	0	0	0	0	
Partner	63	20	15	27	.	0	0	0	0	0	
Ouder	362	37	64	257	3	0	0	0	0	0	
Familieid, vriend of ander kind	141	15	25	99	2	0	0	0	0	0	
Ernst zorgsituatie											
Levensbedreigend	192	27	41	121	3	0	0	0	0	0	
Niet levensbedreigend	399	52	72	272	3	0	0	0	0	0	

Bijna een miljoen mensen met een kleine baan

Saskia te Riele en Clemens Siermann

In 2006 hadden ongeveer 900 duizend Nederlanders van 15 jaar en ouder een betaalde baan van minder dan 12 uur per week. Dit zijn vooral schoolgaande of studerende jongeren. Ze werken relatief vaak in de detailhandel en de horeca, als winkelbediende, vakkenvuller of ober. Onder 25–49-jarigen en 50-plussers komen kleine banen veel minder vaak voor. In deze leeftijdsgroepen zijn het veelal vrouwen die een kleine baan combineren met zorgtaken. Zij werken vooral in huishoudelijke en verzorgende beroepen. Ouderen met een kleine baan werken relatief vaak voor zichzelf. Vaak hebben zij daarnaast een VUT- of pensioenuitkering.

1. Inleiding

In publicaties over de werkzame en werkloze beroepsbevolking houdt het CBS rekening met het aantal gewerkte uren per week. Het CBS rekent personen tot de werkzame beroepsbevolking als zij 12 uur of meer per week werken. De reden hiervoor is dat mensen met een baan van minder dan 12 uur zich meestal niet in de eerste plaats als werkend beschouwen (Bierings, Imbens en van Bochove, 1991). Zij worden daarom tot de werkloze beroepsbevolking of tot de niet-beroepsbevolking gerekend. Personen met kleine banen verrichten echter wel betaald werk. In dit artikel staan deze personen centraal. Daarbij zijn drie leeftijdsgroepen onderscheiden: jongeren van 15 tot 25 jaar, een middengroep met mensen van 25 tot 50 jaar en een groep 50-plussers.

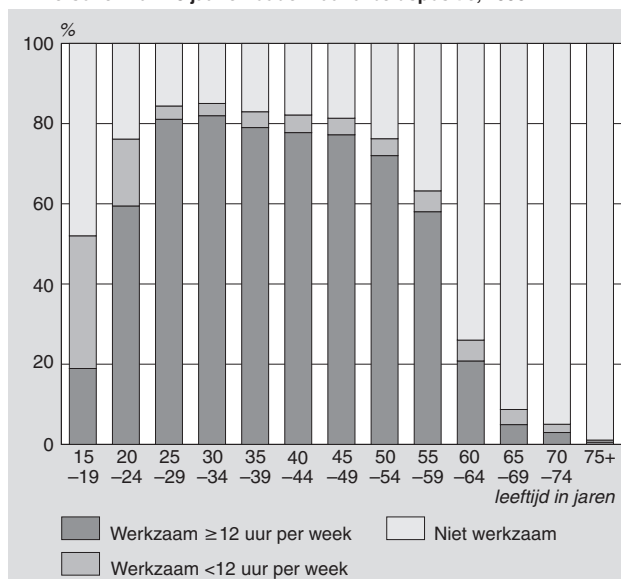
2. Vooral jongeren hebben kleine banen

In 2006 had 60 procent van de Nederlanders van 15 jaar en ouder betaald werk voor minimaal 1 uur in de week. De meesten daarvan werkten 12 uur of meer. Zij behoren tot de werkzame beroepsbevolking. Ruim 10 procent van de Nederlanders met een betaalde baan werkte echter minder dan 12 uur per week. Dit komt overeen met ongeveer 900 duizend personen.

Kleine banen van minder dan 12 uur per week komen vooral onder jongeren voor. Een derde van de 15–19-jarigen heeft een kleine baan. Bij de 20–24-jarigen gaat het om ruim 15 procent. Samen zijn dat bijna 490 duizend personen. Dit is meer dan de helft van het totaal aantal personen met een kleine baan. Jongeren bevinden zich veelal in een overgangsfase van studie naar werk: van de 15–19-jarigen heeft 20 procent een baan van 12 uur of meer, bij de 20–24-jarigen is dat al 60 procent.

In de andere leeftijdsgroepen ligt het aandeel personen met kleine banen met 4 procent beduidend lager. Het aantal 25–49-jarigen met een kleine baan bedraagt 225 duizend. De meeste mensen in deze leeftijdsgroep werken

1. Personen van 15 jaar en ouder naar arbeidspositie, 2006

meer dan 12 uur per week. Onder de 50-plussers hebben zo'n 195 duizend personen een kleine baan. Boven de 65 jaar heeft nog maar een kleine minderheid werk, al dan niet in een kleine baan.

3. Jongeren met een kleine baan

3.1 Bijbanen naast opleiding

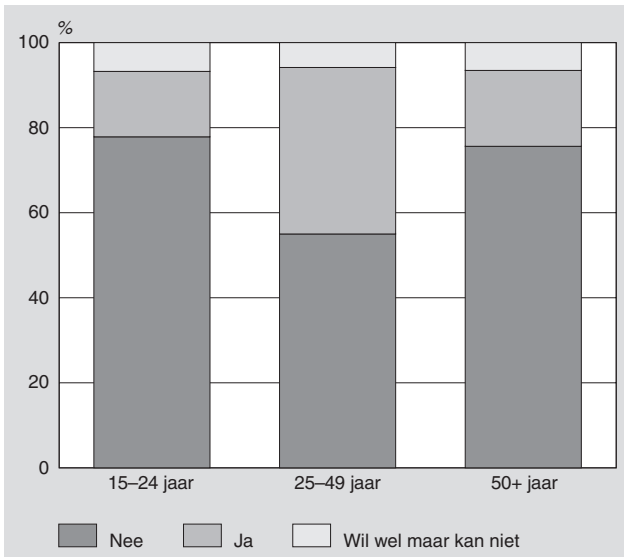
Voor jongeren is een kleine baan meestal een bijbaan. Bijna altijd zijn het scholieren of studenten die naast hun opleiding wat bijverdienen. Omdat onderwijs volgen bij hen op de eerste plaats komt, wil bijna 80 procent geen 12 uur of meer per week werken. Slechts 15 procent wil dat wel.

3.2 Jongeren werken vooral in handel en horeca

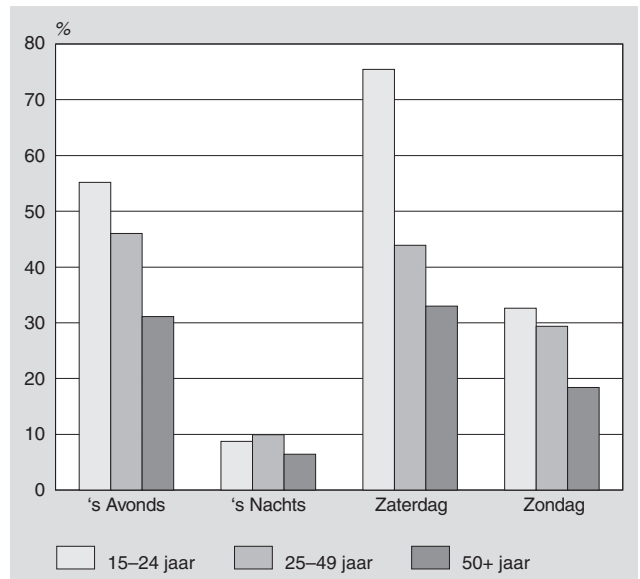
Jongeren met een kleine baan werken vooral in de handel en de horeca. Deze bedrijfstakken zijn ook populair onder jongeren die meer uren per week werken. Een derde van de jongeren met een kleine baan werkt in de handel, als winkelbediende, vakkenvuller of kassamedewerker. Nog eens 17 procent werkt in de horeca, meestal als kelner of barbediende. Andere beroepen die veel voorkomen zijn bezorger van kranten, tijdschriften en folders en schoonmaker.

Deze beroepen zijn makkelijk in deeltijd te vervullen en worden meestal in de avonden en in de weekenden gedaan. Deze werktijden kunnen makkelijk gecombineerd worden met een opleiding. Jongeren met een kleine baan

2. Willen personen met een kleine baan 12 uur of meer per week werken, 2006?

3. Onregelmatige werktijden van personen met een kleine baan, 2006

Staat 1
De tien meest uitgeoefende beroepen door 15-24-jarigen met een kleine baan, 2006

Beroep	%
Winkelbediende	13
Vakkenvuller	12
Bezorger van kranten, tijdschriften en folders	10
Kelner, serveerster	9
Glazenwasser, schoonmaker	8
Kassamedewerker	7
Arbeider tuinbouw	3
Buffetbediende, barbediende	3
Postbesteller	2
Lader, lossen, magazijnknecht, verhuizer	2

werken dan ook relatief vaak op onregelmatige tijden. Driekwart geeft aan dat zij (wel eens) op zaterdag werken. Ruim de helft werkt (wel eens) in de avonduren.

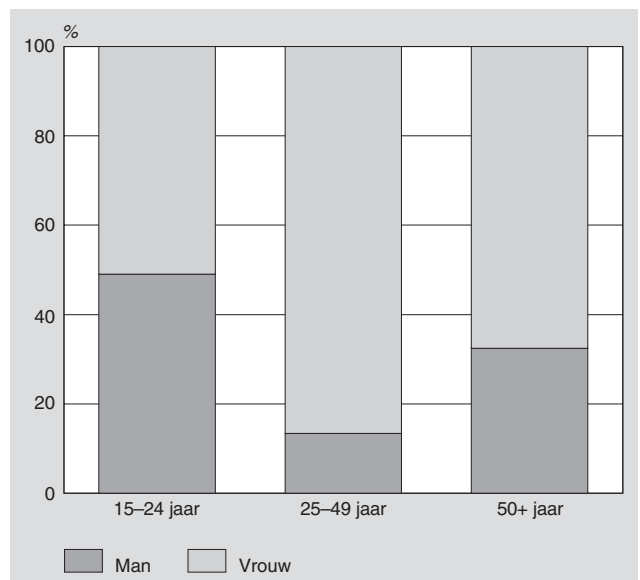
Daarnaast is er in deze beroepen vaak sprake van flexibele arbeidscontracten. Meer dan de helft van de jongeren met een kleine baan heeft een flexibele arbeidsrelatie. Zij werken als oproepkracht, invalkracht of uitzendkracht. Onder jongeren met werk voor meer dan 12 uur per week ligt het aandeel met een flexibele arbeidsrelatie lager. Van hen heeft een kwart een flexibel contract.

4. Kleine banen van 25-49-jarigen

4.1 Kleine banen naast zorgtaken

De levensfase van 25 tot 50 jaar geldt als 'het spitsuur van het leven' (Bovenberg, 2003). In deze fase krijgen veel mensen kinderen en combineren zij vaak werk met zorgtaken. Vooral vrouwen gaan dan minder uren werken, terwijl mannen meestal full-time blijven werken (Beckers en Van der Valk, 2005). Daarom zijn het in deze leeftijdsgroep vooral vrouwen die een kleine baan hebben. Van de 25-49-jarigen met een kleine baan is 87 procent vrouw. Zij hebben vaak een partner en kinderen.

4. Personen met een kleine baan naar geslacht, 2006

Ook onder personen van 25-49 jaar met een kleine baan wil een ruime meerderheid geen werk van 12 uur of meer per week. In bijna twee derde van de gevallen is de reden de zorg voor kinderen of het huishouden. In vergelijking tot de jongeren wil een groter deel, ongeveer 40 procent, wel 12 uur of meer per week werken.

4.2 Vooral huishoudelijke en verzorgende beroepen

De 25-49-jarigen met een kleine baan werken veel in huishoudelijke en verzorgende beroepen. Veruit het meest voorkomende beroep, 16 procent, is schoonmaker. Daarnaast werken mensen van middelbare leeftijd met een kleine baan vaak als winkelbediende, alfa-hulp of als zieken-, bejaarden- of gehandicaptenverzorger.

In vergelijking met leeftijdgenoten die meer uren werken, hebben 25-49-jarigen met een kleine baan vaker werk in

Staat 2
De tien meest uitgeoefende beroepen door 25–49-jarigen met een kleine baan, 2006

	%
Schoonmaker	16
Winkelbediende	7
Alfahulp; gezins-, bejaardenverzorgende thuiszorg	7
Ziekteverzorgende	3
Administratief medewerker (middelbaar)	3
Crècheleidster; verzorger bejaarden of verstandelijk gehandicapten	3
Kelner, serveerster	3
Postbesteller ptt	2
Hulp in de particuliere huishouding	2
Docent basisonderwijs	2

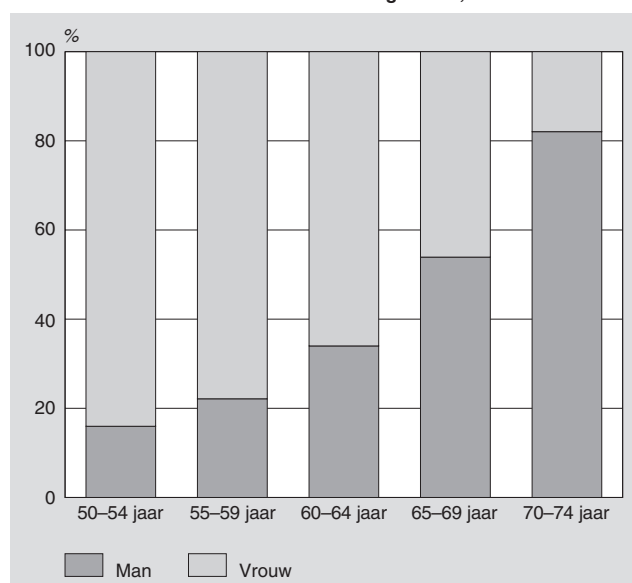
de lagere beroepsgroepen. Ruim de helft heeft een baan op elementair of lager niveau. Bij 25–49-jarigen die 12 uur of meer per week werken is dat een kwart. Voor een deel hangt dit verschil samen met het opleidingsniveau. Mensen van middelbare leeftijd met een kleine baan hebben gemiddeld een lagere opleiding dan hun leeftijdgenoten met een grotere baan. Ze werken daarnaast ook relatief vaak met een flexibel arbeidscontract, 30 tegenover 5 procent van de 25–49-jarigen die meer uren werken.

5. Ouderen met een kleine baan

5.1 Een kleine baan naast pensioen

Tussen de 50 en 65 jaar stoppen veel mensen met werken. Dit geldt zowel voor mensen met een grote als met een kleine baan. Een klein gedeelte blijft doorwerken of gaat opnieuw werken. Het aantal mannen met een kleine baan neemt vanaf 60 jaar toe, terwijl het aantal vrouwen met een kleine baan vanaf die leeftijd juist sterk afneemt. Hierdoor werken er bij de 65-plussers meer mannen dan vrouwen in kleine banen.

5. Ouder dan 50 met een kleine baan naar geslacht, 2006

Ook hebben 65-plussers met een kleine baan relatief vaak een pensioenuitkering. Driekwart geeft aan dat zij een pensioen hebben, tegenover 55 procent van de 65-plussers met een grotere baan. Onder 50–64-jarigen met een kleine baan heeft 15 procent een VUT- of pensioenuitkering. Voor veel 65-plussers is pensioen dan ook de belangrijkste reden om niet meer dan 12 uur per week te willen werken. De 50–64-jarigen met een kleine baan geven daarvoor nog relatief vaak andere redenen, zoals zorgtaken of ziekte. Kleine banen lijken voor ouderen, en met name 65-plussers, dus vooral een manier om maatschappelijk actief te blijven naast hun pensioen.

5.2 Veel ouderen werken voor zichzelf

Net als 25–49-jarigen werken 50-plussers in kleine banen vaak als schoonmaker. Daarnaast zijn er in deze leeftijdsgroep veel alfahulpen en mensen die administratief werk doen. Ondanks dat het ook in deze leeftijdsgroep nog vaak gaat om beroepen die op onregelmatige tijden gedaan kunnen worden, werken ouderen relatief weinig in het weekeinde of in de avonduren. Een derde van de ouderen geeft aan dat het regelmatig of soms voorkomt dat zij op zaterdag werken. Eenzelfde aandeel werkt (wel eens) in de avonduren. Onder 25–49-jarigen en vooral jongeren met een kleine baan liggen deze aandelen hoger.

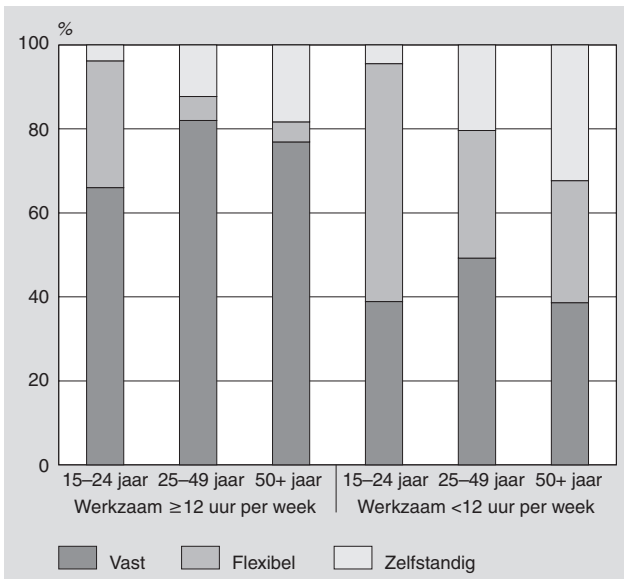
Ouderen met een kleine baan zijn relatief vaak zelfstandige. Daarbij gaat het niet alleen om mensen met een eigen bedrijf, maar vooral ook om freelancers en anderen die voor zichzelf werken. Zij werken bijvoorbeeld in een adviesfunctie, als docent of trainer in een creatief beroep of in een agrarisch bedrijf. Hun aandeel neemt toe met de leeftijd. Werkt van de 50–64-jarigen met een kleine baan nog een kwart voor zichzelf, onder 65-plussers is dit al meer dan de helft.

Staat 3
De tien meest uitgeoefende beroepen door 50–plussers met een kleine baan, 2006

	%
Schoonmaker	12
Alfahulp; gezins-, bejaardenverzorgende thuiszorg	7
Winkelbediende	4
Hulp in de particuliere huishouding	3
Administratief medewerker (middelbaar)	3
Docent humaniora	2
Buffetbediende, barbediende	2
Administratief medewerker (lager)	2
Detailhandelaar	2
Docent basisonderwijs	1

Ook het aandeel personen met een kleine baan op een hoog beroepsniveau is groter onder 65-plussers. Bijna de helft werkt op een hoog of wetenschappelijk niveau, tegenover een vijfde van de 50–64-jarigen met een kleine baan. Dit hangt samen met hun opleidingsniveau. Hoogopgeleiden met een baan op een hoog niveau kunnen en willen vaak langer doorwerken.

6. Soort dienstverband naar uren werk per week, 2006

6. Conclusie

Voor de meeste mensen is een baan van minder dan 12 uur per week een bijbaan. Vooral jongeren hebben kleine banen, vrijwel altijd naast school of studie. Personen van 25 tot 50 jaar combineren een kleine baan vaak met zorgtaken, ouderen hebben veelal een baantje naast hun pensioen.

De meeste mensen met een kleine baan willen ook niet meer uren werken. Maatregelen om mensen te stimuleren om van dergelijke kleine banen grote banen te maken, zullen daarom naar verwachting niet leiden tot een substantiële toename van de werkzame beroepsbevolking. Daarbij speelt ook een rol dat relatief weinig mensen een kleine baan hebben. Van de 25-65-jarigen heeft slechts ongeveer 4 procent een kleine baan.

Technische toelichting

Alle gegevens van dit artikel zijn afkomstig uit de Enquête beroepsbevolking (EBB). De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking.

Begrippen

Werkzame beroepsbevolking: tot de werkzame beroepsbevolking behoren alle mensen die voor ten minste 12 uur per week werk hebben.

Werkloze beroepsbevolking: tot de werkloze beroepsbevolking worden alle personen gerekend die niet of minder dan 12 uur per week werken en die actief zoeken naar werk van ten minste 12 uur per week.

Niet beroepsbevolking: tot de niet-beroepsbevolking worden alle personen gerekend die niet of minder dan 12 uur per week werken en die niet actief zoeken naar werk van ten minste 12 uur per week.

Literatuur

Beckers, I. en J. van der Valk (2005). *Ouders op de arbeidsmarkt*. Sociaal-economische Trends, nr. 2, blz. 18-22.

Bierings, H., J. Imbens en C. van Bochove (1991). *De definitie van de beroepsbevolking*. Supplement Sociaal-economische Maandstatistiek, nr. 2, blz 4-21.

Bovenberg, A.L. (2003). *Levensloop en sparen. Investeren in nieuwe zekerheid*. Sociale wetenschappen, jrg. 46, nr. 4, blz. 63-85.

Begrippen

AOW-uitkeringen

Het aantal uitkeringen krachtens de Algemene ouderdomswet (AOW).

Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen

Het aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen krachtens de wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), de wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ) en de wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong) die aan het eind van het verslagjaar niet waren beëindigd, de zogeheten lopende uitkeringen.

Baan

Banen zijn arbeidsplaatsen die bezet worden door werkzame personen. Het aantal banen kan gelijk of hoger zijn dan het aantal werkzame personen, omdat een persoon meerdere banen kan hebben.

Beroepsbevolking en niet-beroepsbevolking

De *beroepsbevolking* is gelijk aan de som van de werkzame en werkloze beroepsbevolking. De *niet-beroepsbevolking* is gelijk aan het verschil tussen de potentiële beroepsbevolking en de beroepsbevolking. Onder deze groep vallen studenten, volledig arbeidsongeschikten, mensen die zorg dragen voor een huishouden of gezin, of mensen die om een andere reden niet meer dan 12 uur per week willen of kunnen werken. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Besteedbaar inkomen

Het besteedbare inkomen bestaat uit het bruto-inkomen (inkomen uit arbeid, eigen onderneming en vermogen, uitkeringen en ontvangen overdrachten) verminderd met betaalde overdrachten, premies en belasting op inkomen en vermogen.

Bijstandsuitkeringen

Uitkeringen krachtens de Algemene Bijstandswet (ABW). Bijstand wordt toegekend aan huishoudens, waarbij doorgaans één persoon als aanvrager wordt aangemerkt. Bij (echt)paren is in de meeste gevallen een man de aanvrager van de bijstand.

Cao-lonen (incl. bijzondere beloning)

Het cao-loon omvat de volgende elementen:

- het bruto loon voor normale arbeidstijd van voltijdswerknemers
- alle bindend voorgeschreven, regelmatig betaalde toeslagen
- alle bindend voorgeschreven bijzondere (niet-maandelijkse) beloningen, zoals de vakantietoeslag of de eindejaarsuitkering.

Uitgesloten zijn toeslagen die in de cao's voorwaardelijk zijn gesteld, zoals een leeftijdstoeslag of een toeslag voor ploegendienst, en individuele loonstijgingen.

Consumentenprijsindex (CPI)

De CPI geeft de prijsontwikkeling weer van goederen en diensten die huishoudens aanschaffen voor consumptie. De CPI is een belangrijke maatstaf voor de inflatie en wordt veel gebruikt door het bedrijfsleven en de overheid, onder andere bij loononderhandelingen, de indexering van huren en lijfrenten en voor de aanpassing van belastingtabellen. De inflatie wordt gemeten als de procentuele stijging van de CPI in een bepaalde periode ten opzichte van dezelfde periode van het voorgaande jaar.

Consumptieve bestedingen van huishoudens

Consumptieve bestedingen van huishoudens zijn alle uitgaven aan goederen en diensten die ingezetene huishoudens zelf voor hun rekening nemen ter bevrediging van individuele behoeften of wensen, in Nederland of in het buitenland.

Dynamische koopkrachtverandering

De ontwikkeling van het gestandaardiseerde besteedbare inkomen van het huishouden gecorrigeerd voor de prijsontwikkeling.

Economische activiteit

De verzameling van werkzaamheden, gericht op de productie van goederen en diensten. Het gaat hierbij niet alleen om activiteiten van het bedrijfsleven, maar ook om activiteiten van niet op winst gerichte instellingen en de overheid.

(Zie ook *Standaard bedrijfsindeling*)

Maandloon

Het regelmatig betaalde bruto loon vóór aftrek van werknemers-premies voor pensioen en vut.

Minimumloners

Werknemers die maximaal het voor zijn of haar leeftijd geldende wettelijke minimumloon verdienen. Voor werknemers die geen voltijd baan hebben, wordt een vergelijking gemaakt met een naar evenredigheid van hun wekelijkse arbeidsduur aangepast minimumloon.

Potentiële beroepsbevolking

De potentiële beroepsbevolking bestaat uit in Nederland wonende mensen, minus de institutionele bevolking (personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen). Binnen de potentiële beroepsbevolking worden drie arbeidsposities onderscheiden: de werkloze en de werkzame beroepsbevolking (tezamen de beroepsbevolking) en de niet-beroepsbevolking. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Standaard bedrijfsindeling (SBI)

De indeling van bedrijven en instellingen naar hun economische activiteit. De indeling is overeenkomstig de Standaard bedrijfsindeling 1993. De SBI 1993 kent bedrijfstakken, die zijn onderverdeeld in bedrijfsklassen.

(Zie ook *Economische activiteit*)

Vacature

Onder een vacature wordt verstaan een arbeidsplaats waarvoor, binnen of buiten een onderneming of instelling, personeel wordt gezocht dat onmiddellijk of zo spoedig mogelijk geplaatst kan worden.

Vermogen

Vermogen is het saldo van bezittingen en schulden. De bezittingen bestaan vooral uit banktegoeden, effecten, onroerend goed en ondernemingsvermogen. De schulden omvatten onder meer schulden ten behoeve van een eigen woning en consumptief krediet. De eigen woning en overige onroerende zaken zijn gewaardeerd op de marktwaarde.

Volumemutaties consumptie

Volumemutaties consumptie geven de voor prijsveranderingen gecorrigeerde ontwikkeling van consumptieve bestedingen van huishoudens weer.

Werknemers

Werknemers zijn alle ingezetenen en niet-ingezetenen die in dienstbetrekking werkzaam zijn (inbegrepen directeuren van NV's en BV's).

Werkloze en werkzame beroepsbevolking

De *werkzame beroepsbevolking* bestaat uit mensen die in Nederland wonen en werk hebben van twaalf uur of meer per week.

De *werkloze beroepsbevolking* bestaat uit in Nederland wonende mensen die actief zoeken naar een baan van twaalf uur of meer per week en daarvoor beschikbaar zijn. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Werkzame personen

Alle mensen die betaald werk verrichten, ook al is het maar één of enkele uren per week.

WW-uitkeringen

Aantal uitkeringen krachtens de werkloosheidswet (WW) die aan het eind van het verslagjaar niet waren beëindigd, de zogeheten lopende uitkeringen.

Ziekteverzuimpercentage

Het ziekteverzuimpercentage is het aantal door ziekte verzuimde dagen, in procenten van het totaal aantal beschikbare dagen van de werknemers. Met ingang van 1 januari 2002 valt het reguliere zwangerschaps- en bevallingsverlof niet meer onder de Ziektewet, maar onder de Wet Arbeid en Zorg. Alleen ziekte als gevolg van zwangerschap valt nog onder de Ziektewet.

Nu en eerder verschenen artikelen ¹⁾

Allochtonen

Onderwijsachterstand van niet-westerse allochtone scholieren	jan. 2003
Waar zijn allochtone werknemers in dienst?	1 ^e kw. 2004
Immigranten op de arbeidsmarkt	2 ^e kw. 2004
Turkse werknemers niet minder betaald	1 ^e kw. 2005
Inkomensontwikkeling van immigranten	2 ^e kw. 2005
Vluchtelingen en gezinsmigranten vinden moeilijk werk	4 ^e kw. 2005
Allochtone vrouwen: arbeidsdeelname en verandering in de gezinssituatie	3 ^e kw. 2006
Lonen van niet-westers allochtone vrouwen bij de overheid	4 ^e kw. 2006
Migranten en werknemers uit de Oost-Europese lidstaten van de Europese Unie	4 ^e kw. 2006
Autochtonen en niet-westerse allochtonen in buurten	4 ^e kw. 2006
Beroepsniveau niet-westerse allochtonen lager	1 ^e kw. 2007
Inkomen allochtonen blijft achter door lagere opleiding	2 ^e kw. 2007

Arbeidsgehandicapten

Arbeidsgehandicapten in Nederland, 2001	apr. 2003
Arbeidsgehandicapten in Nederland	1 ^e kw. 2004
Arbeidsgehandicapten in Nederland	1 ^e kw. 2005
Het ziekteverzuim van arbeidsgehandicapten	4 ^e kw. 2005

Arbeidsomstandigheden

Arbeidsomstandigheden in kleine, middelgrote en grote bedrijven	jan. 2003
Trends in arbeidsomstandigheden	juli 2003
Chemische en biologische belasting op het werk	sep. 2003
Psychische werkbelasting en gezondheidsklachten	okt. 2003
Bedrijfsongevallen	aug. 2003
Trends in arbeidsomstandigheden	3 ^e kw. 2004
Burn-out: de rol van psychische werkbelasting	3 ^e kw. 2005
Trends in arbeidsomstandigheden, 2004	4 ^e kw. 2005
Relatie meervoudige werkbelasting en burn-out bij vrouwen	2 ^e kw. 2006
Hoe gezond is langer doorwerken?	4 ^e kw. 2006
Werknemers positief over arbeidsomstandigheden, maar negatief over doorwerken tot 65 jaar	1 ^e kw. 2007

Arbeidsparticipatie en werkloosheid

Arbeidsdeelname van paren	febr. 2003
Maandelijkse geïntegreerde statistiek over de werkzame en werkloze beroepsbevolking: gebruikte methode	juli 2003
Staan werklozen ingeschreven als niet-werkende werkzoekenden?	okt. 2003
Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt in 2002	nov. 2003
Jaren van laagconjunctuur sterk voelbaar op de arbeidsmarkt in 2003	1 ^e kw. 2004
Seizoenpatronen op de arbeidsmarkt in 2003	1 ^e kw. 2004
Minder dynamiek binnen werkzame beroepsbevolking	2 ^e kw. 2004
Het onbenut arbeidsaanbod en hun arbeidsverleden	2 ^e kw. 2004
Herintreders op de arbeidsmarkt	2 ^e kw. 2004
Welke bedrijfstakken vergrijzen?	3 ^e kw. 2004
Vrouwen op de arbeidsmarkt	3 ^e kw. 2004
Een verklaring voor het effect van opleiding op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters	3 ^e kw. 2004
Vervroegd uittreden of doorwerken?	3 ^e kw. 2004
Werkgelegenheidsontwikkeling in de jaren 1994–2004: de opmars van deeltijdwerk	4 ^e kw. 2004
Arbeidsmarkttransities van oudere werknemers 2000–2001	4 ^e kw. 2004
De virtuele volkstelling 2001	4 ^e kw. 2004
Meer of minder willen werken	1 ^e kw. 2005
Nederlanders zijn minder gaan werken	1 ^e kw. 2005
Jongeren op de arbeidsmarkt	1 ^e kw. 2005
Twee eeuwen Volkstellingen: de Virtuele Volkstelling 2001 vergeleken met haar voorgangers	1 ^e kw. 2005
Meer ouderen aan het werk	2 ^e kw. 2005
Ouders op de arbeidsmarkt	2 ^e kw. 2005
Ontwikkeling van de werkloosheid volgens CBS en CWI vergeleken	2 ^e kw. 2005
Regionale werkgelegenheid in Nederland in 2003	2 ^e kw. 2005

Overwerken in Nederland	3 ^e kw. 2005
Arbeidsdeelname van paren	3 ^e kw. 2005
Uitstroom van ouderen uit de werkzame beroepsbevolking	3 ^e kw. 2005
Met een startkwalificatie betere kansen op de arbeidsmarkt	4 ^e kw. 2005
Hoge arbeidsdeelname, maar veel deeltijdwerkers en korte werkweken	4 ^e kw. 2006
Langdurige werkloosheid in Nederland	4 ^e kw. 2006
Werkloosheid onder ouderen	4 ^e kw. 2006
Het mobiliseren van vrijwillig inactieven	1 ^e kw. 2007
Vervroegde uittreding en andere overgangen tussen werken en niet-werken	1 ^e kw. 2007
Bijna een miljoen mensen met een kleine baan	2 ^e kw. 2007
Inkomen	
Inkomen van AOW 'ers, 2000	febr. 2003
Inkomens in de grote steden 1950–2000	3 ^e kw. 2004
Equivalentiefactoren 1995–2000	3 ^e kw. 2004
Inkomenseffecten van uittreding	1 ^e kw. 2005
Inkomensontwikkeling van immigranten	2 ^e kw. 2005
Inkomenseffecten van de belastingherziening	3 ^e kw. 2005
Inkomensdynamiek 2001–2004	2 ^e kw. 2006
Armoedeprofielen van de vier grote steden	1 ^e kw. 2007
De rol van mobiliteit bij regionale inkomensontwikkelingen	1 ^e kw. 2007
Inkomen allochtonen blijft achter door lagere opleiding	2 ^e kw. 2007
Lonen	
Arbeidskosten in 2000	jan. 2003
Banen, lonen en arbeidsduur van werknemers in Nederland, 2001	apr. 2003
Cao-lonen 2002, de definitieve gegevens	apr. 2003
De statistiek Indexcijfers van cao-lonen; methodebeschrijving reeks 2000=100	juli 2003
Incidentele loonontwikkeling	aug. 2003
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2003 en 2004	nov. 2003
Banen, lonen en arbeidsduur van werknemers, 2002	dec. 2003
Incidentele loonontwikkeling van jaarlonen	1 ^e kw. 2004
CAO-lonen, 2003	3 ^e kw. 2004
Negatieve incidentele loonontwikkeling in 2002	3 ^e kw. 2004
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2004 en 2005	4 ^e kw. 2004
Loon naar beroep en opleidingsniveau: het Loonstructuuronderzoek 2002	2 ^e kw. 2005
Ontwikkeling van beloningsverhoudingen, 1997–2002	2 ^e kw. 2005
Nederlandse arbeid te duur?	2 ^e kw. 2005
Banen en lonen van werknemers, 2003	3 ^e kw. 2005
Incidentele loonontwikkeling in 2003 hoger dan in 2002	3 ^e kw. 2005
Cao-lonen 2004, de definitieve gegevens	4 ^e kw. 2005
Banen en lonen van werknemers in 2004: flexibilisering en vergrijzing	1 ^e kw. 2006
Cao-lonen 2005, de definitieve gegevens	3 ^e kw. 2006
Negatieve incidentele loonontwikkeling in 2004	3 ^e kw. 2006
Lonen van niet-westers allochtone vrouwen bij de overheid	4 ^e kw. 2006
Onderwijs	
Onderwijsachterstand van niet-westerse allochtone scholieren	jan. 2003
Economie en techniek meest lonende studies	1 ^e kw. 2004
Post-initieel onderwijs: jaarcijfers en ontwikkeling van de deelname	2 ^e kw. 2004
Het niet bekostigde onderwijs	3 ^e kw. 2005
Instroom en slagingspercentages in het hoger onderwijs	4 ^e kw. 2005
Het middelbaar beroepsonderwijs	1 ^e kw. 2006
Leerrechten en studierendement in het hoger onderwijs	3 ^e kw. 2006
Deelname aan post-initieel onderwijs, 1995–2005	4 ^e kw. 2006
Jongeren steeds langer op school	1 ^e kw. 2007
Voortijdig schoolverlaten in het vmbo	2 ^e kw. 2007
Forse groei aantal personen met opleiding in informatica	2 ^e kw. 2007
Regionaal	
Grensarbeid tussen Nederland en België of Duitsland	febr. 2003
Afname banen in 2002 in Groot-Amsterdam	dec. 2003
Inkomens in de grote steden 1950–2000	3 ^e kw. 2004

Werken in het stadsgewest: herkomst en bestemming van forensen	4 ^e kw. 2004
Regionale werkgelegenheid in Nederland in 2003	2 ^e kw. 2005
Regionale verschillen in arbeidsaanbod	1 ^e kw. 2006
Banenverlies in 2004 voor de meeste grote gemeenten	1 ^e kw. 2006
Autochtonen en niet-westerse allochtonen in buurten	4 ^e kw. 2006
Armoedeprofielen van de vier grote steden	1 ^e kw. 2007
De rol van mobiliteit bij regionale inkomensontwikkelingen	1 ^e kw. 2007
Sociaaleconomische dynamiek	
Stromen op de arbeidsmarkt, april–oktober 1999	dec. 2002
Minder dynamiek binnen de werkzame beroepsbevolking in 2003	2 ^e kw. 2004
Uitstroom van ouderen uit de werkzame beroepsbevolking	3 ^e kw. 2005
Uitstroom uit de bijstand naar werk	2 ^e kw. 2006
Vergrijzing en dynamiek van werknemers naar bedrijfstak	2 ^e kw. 2006
Vervroegde uittreding en andere overgangen tussen werken en niet-werken	1 ^e kw. 2007
Grijze druk zal verdubbelen	2 ^e kw. 2007
Sociale zekerheid	
Gemiddelde looptijd werkloosheidsuitkeringen nog geen jaar	jan. 2003
Wie komen in de WAO?	jan. 2003
Geconstateerde bijstandsfraude completer in beeld	apr. 2003
Wie komen in de WAO? (verbeterde uitkomsten)	mei 2003
Vervroegd uittreden of doorwerken?	3 ^e kw. 2004
Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen van 1987–2003	4 ^e kw. 2004
Inkomenseffecten van uittreding	1 ^e kw. 2005
Achterblijvers in de bijstand	1 ^e kw. 2005
Dynamiek in de WAO, WAZ en Wajong: een longitudinale analyse van personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering	1 ^e kw. 2005
Ontwikkeling van de WW in de periode 2001–2004	4 ^e kw. 2005
Een nieuwe start, of niet?	1 ^e kw. 2006
Seizoeninvloeden in de WW	2 ^e kw. 2006
Levensloopregeling vooral voor hoogopgeleiden	2 ^e kw. 2007
Mantelzorgers maken weinig gebruik van verlofregelingen	2 ^e kw. 2007
Vakbonden en werkstakingen	
Organisatiegraad van werknemers, 2001	mrt. 2003
Werkstakingen 1900–2004	1 ^e kw. 2006
Vakbeweging en organisatiegraad van werknemers	1 ^e kw. 2007
Vacatures	
Constance afname aantal vacatures	jan. 2003
Lichte toename vacatures in vierde kwartaal	apr. 2003
Aantal vacatures blijft dalen	juli 2003
Aantal vacatures licht gedaald	okt. 2003
Aantal moeilijk vervulbare vacatures fors gedaald	1 ^e kw. 2004
Groei vacatures herstelt in 2004	3 ^e kw. 2005
Verdergaande groei vacatures	2 ^e kw. 2006
Veiligheid	
Wie worden slachtoffer van veelvoorkomende criminaliteit?	1 ^e kw. 2007
Werkgelegenheid	
Relatie tussen banen, werkzame personen en werkzame beroepsbevolking	apr. 2003
Banen, lonen en arbeidsduur van werknemers in Nederland, 2001	apr. 2003
Maandelijkse geïntegreerde statistiek over de werkzame en werkloze beroepsbevolking: gebruikte methode	juli 2003
Tijdelijke en langdurige banen, 2000	sep. 2003
Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt in 2002	nov. 2003
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2003 en 2004	nov. 2003
Banen, lonen en arbeidsduur van werknemers, 2002	dec. 2003
Afname banen in 2002 in Groot-Amsterdam	dec. 2003
Werktijden van de werkzame beroepsbevolking	1 ^e kw. 2004
Waar zijn allochtone werknemers in dienst?	2 ^e kw. 2004

Welke bedrijfstakken vergrijzen?	3 ^e kw. 2004
Vrouwen op de arbeidsmarkt	3 ^e kw. 2004
Een verklaring voor het effect van opleiding op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters	3 ^e kw. 2004
Werkgelegenheidsontwikkeling in de jaren 1994–2004: de opmars van deeltijdwerk	4 ^e kw. 2004
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2004 en 2005	4 ^e kw. 2004
Arbeidsmarkttransities van oudere werknemers 2000–2001	4 ^e kw. 2004
De virtuele volkstelling 2001	4 ^e kw. 2004
Werken in het stadsgewest: herkomst en bestemming van forensen	4 ^e kw. 2004
Meer of minder willen werken	1 ^e kw. 2005
Nederlanders zijn minder gaan werken	1 ^e kw. 2005
Jongeren op de arbeidsmarkt	1 ^e kw. 2005
Twee eeuwen Volkstellingen: de Virtuele Volkstelling 2001 vergeleken met haar voorgangers	1 ^e kw. 2005
Meer ouderen aan het werk	2 ^e kw. 2005
Ouders op de arbeidsmarkt	2 ^e kw. 2005
Arbeidsdeelname van paren	3 ^e kw. 2005
Banen en lonen van werknemers, 2003	3 ^e kw. 2005
Banenverlies in 2004 voor de meeste grote gemeenten	1 ^e kw. 2006
Langdurige werkloosheid in Nederland	4 ^e kw. 2006
Werkloosheid onder ouderen	4 ^e kw. 2006
Woon-werkverkeer	
Carpoolen in het woon-werkverkeer	okt. 2003
Woon-werkverkeer	4 ^e kw. 2004
Mobiliteit van ouders met jonge kinderen	4 ^e kw. 2005
Zorg en arbeid	
Ouderschapsverlof	1 ^e kw. 2006
Gebruik van kinderopvang	3 ^e kw. 2006
Zorgtaken en arbeidsparticipatie	3 ^e kw. 2006
Mantelzorgers maken weinig gebruik van verlofregelingen	2 ^e kw. 2007

---

¹⁾ De in 2003 verschenen artikelen hebben betrekking op de Sociaal-economische maandstatistiek van het CBS.

Arbeid, sociale zekerheid en inkomen op de CBS-website

Alle cijfers en publicaties van het CBS zijn beschikbaar via internet. De website van het CBS (www.cbs.nl) biedt toegang tot de Themapagina's, StatLine (de statistische databank van het CBS) en tot het Webmagazine.

Themapagina's

Om in het informatieaanbod van het CBS gemakkelijk de weg te vinden, zijn op de website themapagina's ingericht. Er worden ongeveer twintig thema's onderscheiden, plus enkele thema-overstijgende dossiers over bijvoorbeeld vergrijzing, de Europese Unie en allochtonen. De gekozen thema-indeling is gelijk aan de thema's die binnen de databank StatLine gehanteerd worden.

Via een themapagina wordt alle informatie die over dat thema op de CBS-website staat toegankelijk gemaakt. Zo zijn de gegevens uit StatLine, de kerncijfers, webmagazine-artikelen, persberichten, publicaties, methodebeschrijvingen et cetera voor één thema bijeengebracht. De themapagina's worden doorlopend up-to-date gehouden.

Alle themapagina's hebben dezelfde indeling. De informatie over het thema wordt ontsloten via vijf vaste rubrieken: nieuw, cijfers, publicaties, themabeschrijving, methoden en begrippen. Deze rubrieken zijn als tabbladen aangegeven op de themapagina.

Hoe vindt u sociaaleconomische informatie?

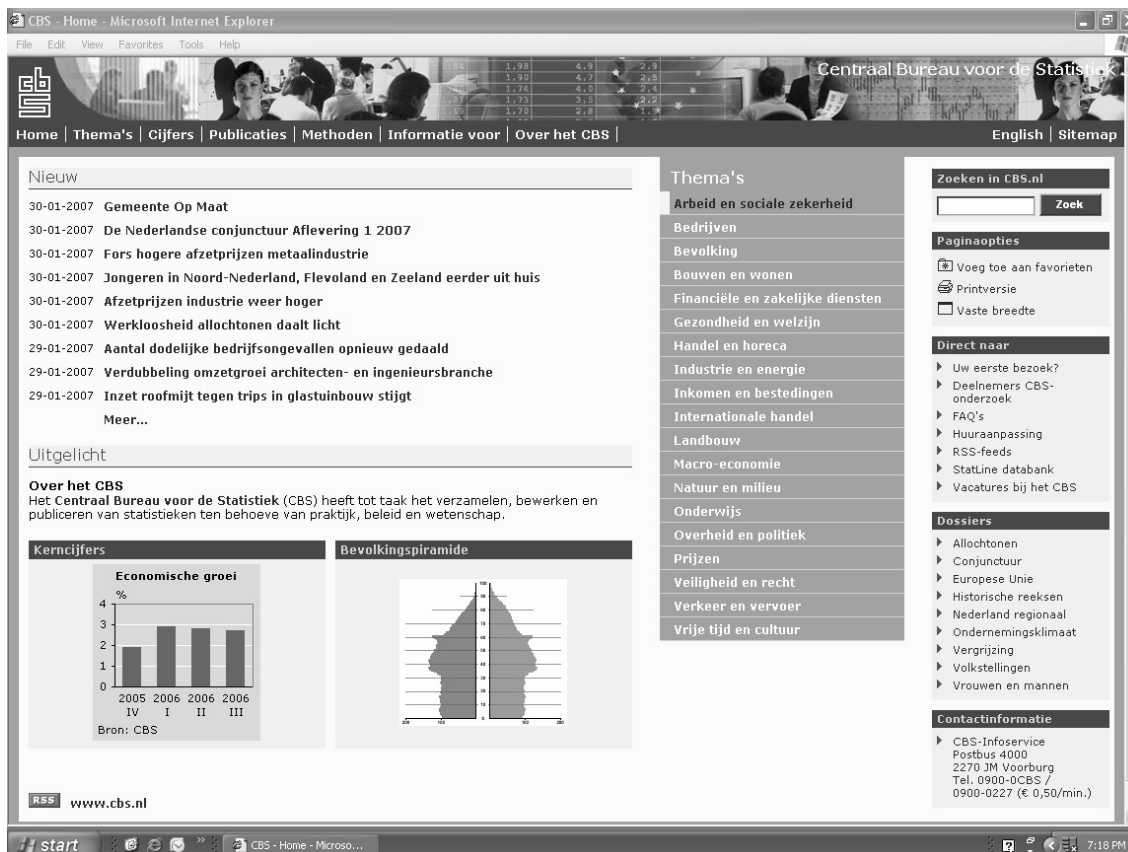
De thema's zijn te vinden op de homepage van het CBS (www.cbs.nl). Een klik op een van deze thema's leidt direct naar de betreffende themapagina (figuur 1). Verder kunt u ook via de ingang "Thema's", in de horizontale balk onder het CBS-logo, bij de themapagina's komen. Informatie over sociaaleconomische onderwerpen is ondergebracht bij de thema's:

- Arbeid en sociale zekerheid
- Inkomen en bestedingen

Ter illustratie is in figuur 2 de themapagina 'Arbeid en sociale zekerheid' aangeklikt. U komt automatisch binnen in de rubriek 'Nieuw'. Daar vindt u bij 'Cijfers' en 'Publicaties' de meest recente cijfers en artikelen, gesorteerd op datum van verschijnen. Verder bevindt zich bovenaan op deze pagina, onder de kop 'In de schijnwerper', ook een ingang naar het onderdeel "Arbeidsmarkt in vogelvlucht". Hierin wordt in grafieken een beknopt overzicht geboden van de situatie op de arbeidsmarkt.

Boven deze lijst staan de vijf rubrieken, waarvan de rubriek die op het scherm zichtbaar is, zich onderscheidt door een lichtblauwe kleur.

Figuur 1

Figuur 2

The screenshot shows the CBS website interface. The main content area is titled 'Arbeid en sociale zekerheid' and is divided into several sections: 'Nieuw', 'Cijfers', 'Publicaties', 'Methoden', and 'Beschrijving'. The 'Cijfers' section is currently selected, displaying a table of statistics. The table has columns for date, title, and a brief description. The 'Publicaties' section lists various reports and articles with their respective dates and titles. On the right side, there is a search bar and several utility links like 'Paginaopties', 'Direct naar', 'Dossiers', and 'Contactinformatie'.

Cijfers	Publicaties
In de schijnwerper	
Arbeidsmarkt in vogelvlucht	
31-01-2007 Sociale zekerheid; kerncijfers	30-01-2007 Werkloosheid allochtonen daalt licht
31-01-2007 Algemene bijstand; aantal uitkeringen	18-01-2007 Werkloosheid onder de 400 duizend
31-01-2007 Algemene bijstand; regionaal	15-01-2007 Moeders werken niet vaak in voltijd
31-01-2007 IOAW en IOAZ; regionaal	15-01-2007 Cao-lonen stijgen in 2006 met 2 procent
27-01-2007 AOW-aanspraken	21-12-2006 Banengroei loopt op tot 110 duizend

De rubriek 'Cijfers' bevat tabellen met de belangrijkste cijfers over het thema. Door een tabeltitel aan te klikken komt u in een StatLine tabel. Met de icoontjes in de linkerkolom kunt u deze tabel opslaan, printen, of de geselecteerde onderwerpen en perioden wijzigen.

De rubriek 'Publicaties' is onderverdeeld in persberichten, artikelen (in het webmagazine of elders verschenen) en boeken en periodieken. In deze laatste rubriek kunt u onder andere de pdf-files vinden van de Sociaaleconomische trends en haar voorganger de Sociaal-economische maandstatistiek. Van de publicaties worden alleen de items uit het huidige jaar getoond. Bent u op zoek naar publicaties uit eerdere jaren, dan klikt u onderaan bij de verschillende publicatietypes op 'meer...', waarna u een lijst van de beschikbare jaren te zien krijgt.

De rubriek 'Methoden' bevat een alfabetisch gesorteerde begrippenlijst (nog in ontwikkeling), de standaard classificaties die voor het thema relevant zijn, en onder 'Dataverzameling' korte beschrijvingen van de onderzoeken waaraan het CBS haar cijfers over de arbeidsmarkt en sociale zekerheid ontleend.

De rubriek 'Beschrijving' ten slotte geeft een globaal overzicht van de informatie die het CBS verzamelt over de verschillende aspecten van de arbeidsmarkt en de bronnen die daarvoor gebruikt worden.

StatLine

StatLine is de elektronische databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie over vele maatschappelijke en economische onderwerpen in de vorm van tabellen en grafieken. Deze resultaten kunt u gratis bekijken, printen of opslaan. Naast de mogelijkheid om te zoeken met trefwoorden, kan met behulp van een themaboom een keuze worden gemaakt uit alle tabellen in StatLine.

Hoe vindt u sociaaleconomische cijfers in StatLine?

In StatLine zijn veel cijfers over sociaaleconomische onderwerpen te vinden. Eén manier om StatLine te benaderen is door linksboven op de homepage op 'Cijfers' te klikken en vervolgens op 'StatLine databank'. U krijgt dan de keuze om te zoeken op trefwoord, via de themaboom of via een kaart van Nederland. Een andere, kortere weg is door op de homepage in de rechterkolom op de snelkoppeling 'StatLine databank' te klikken (figuur 3).

De eerste ingang tot StatLine is zoeken met een trefwoord. Als u een trefwoord intoetst en daarna op 'zoeken' klikt, selecteert een zoekmachine tabellen van StatLine-tabellen waarin het door u gekozen trefwoord voorkomt. De tweede mogelijkheid is zelf te zoeken in de themaboom via een soort verkenner. U klikt dan op 'selecteren via themaboom', waarna de zogeheten StatLine Webselector gestart wordt.

Figuur 3

http://statline.cbs.nl - CBS StatLine - Microsoft Internet Explorer

File Edit View Favorites Tools Help

Centraal Bureau voor de Statistiek StatLine

Zoeken

Voer één of meer zoektermen in, kies één of meerdere perioden en klik op de 'Zoeken' knop.
Voor meer informatie, zie: Zoeken Help

Zoek in StatLine naar: periode:

Met behulp van:

Voorbeeld van vrij zoeken: verhuizingen buitenland, periode: 2001
Voorbeeld van geavanceerd zoeken: (varkens of mest) periode: (2000 of 2001)

Selecteren via themaboom

Selecteer de gewenste tabel en gegevens met behulp van een verkennerachtige structuur (WebSelector).
In het linkerscherm van de WebSelector kiest u een tabel. De structuur van de gekozen tabel komt dan in het rechterscherm. Hier selecteert u de onderwerpen, perioden e.d. waarover u informatie wilt hebben.
Voor meer informatie, zie: WebSelector Help

Selecteren via de kaart (alleen regionale kerncijfers)

Selecteer eerst het gebied waarover u informatie wilt hebben. In het tweede tabblad kunt u de onderwerpen kiezen. Momenteel zijn er alleen regionale kerncijfers via deze toegang beschikbaar. Kies in het derde tabblad tot slot de gewenste presentatievorm.
Voor meer informatie, zie: Cartografische toegang Help

start 7:57 PM

Figuur 4

The screenshot shows the Statline Webselector interface. On the left, under 'Hoofdgroepen', a tree view lists various categories. 'Beroepsbevolking, naar geslacht' is selected. On the right, the 'Selectie' pane shows a hierarchical view of the selected category. The selected item is 'Bruto arbeidsparticipatie'. Below the tree view, there is a text box with the following information:

Werkzame personen, beroepsbevolking, werkloosheid.
 Naar persoonskenmerken (leeftijd, onderwijsniveau, herkomst) en
 geslacht. 1996-2006.
 Gewijzigd op 30 januari 2007.
 Verschijningsfrequentie: per jaar.

At the bottom of the window, there are buttons for 'Gegevens tonen', 'Help', and 'Opnieuw laden'. The taskbar at the bottom shows the start button, a search bar, and the time 8:02 PM.

Publicaties

1. CBS-publicaties op sociaal-economisch terrein

Jaarboek Onderwijs in cijfers 2007

Dit is de negende editie van het Jaarboek onderwijs in cijfers. Het CBS presenteert in deze publicatie elk jaar zijn meest recente informatie over onderwijs. In deze editie wordt onder meer ingegaan op het voortijdig schoolverlaten, het belang van een startkwalificatie op de arbeidsmarkt en de prestaties van niet-westers allochtone studenten. In het Jaarboek onderwijs in cijfers 2007 komen naast de vaste informatie over onderwijsdeelname, onderwijsinstellingen en onderwijsuitgaven van de verschillende onderwijssoorten (basis-, voortgezet-, middelbaar beroeps- en hoger onderwijs), aan de orde: Publieke en private uitgaven aan onderwijs; Arbeidsmarktsituatie en opleidingsniveau; Schoolloopbanen van brugklassers; Vertraging in het voortgezet onderwijs; Lange post-initiële opleidingen; Vergrijzing en feminisering van het onderwijzend personeel (bijdrage Ministerie OCW). Ten slotte staat in het tabelgedeelte een grote verscheidenheid aan onderwijsgegevens overzichtelijk gepresenteerd.

Jaarlijk. ISBN: 978-90-357-1328-4. Prijs: € 41,00 (excl. admin.- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Emancipatiemonitor 2006

Dit is de vierde editie van de Emancipatiemonitor. In deze monitor die tweejaarlijks verschijnt, worden de meest recente cijfers over de stand van zaken van het emancipatieproces gepresenteerd. Aandacht wordt er onder meer besteed aan de ontwikkelingen in de arbeidsdeelname van vrouwen, de combinatie van arbeid en zorg, de economische zelfstandigheid van vrouwen, de doorstroming van vrouwen naar hogere functies en geweld tegen vrouwen. Ook worden in iedere monitor een aantal thema's speciaal belicht. In 2006 zijn dat: arbeid en zorg in internationaal perspectief, de emancipatie op het platteland en de verschillen tussen de verschillende generaties met betrekking tot hun opvattingen over emancipatie. De Emancipatiemonitor is een gezamenlijke publicatie van het SCP en het CBS.

Tweejaarlijks. ISBN 90-377-0286-4. Prijs € 24,50 (excl. admin.- en verzendkosten).

Het rapport is verkrijgbaar via de boekhandel of te bestellen bij het Sociaal en Cultureel Planbureau (www.scp.nl).

Armoedebericht 2006

Het Armoedebericht 2006 bevat de meest actuele kerngegevens over armoede in Nederland. De gegevens zijn verzameld en geanalyseerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek en het Sociaal en Cultureel Planbureau.

De omvang en ontwikkeling van armoede worden in beeld gebracht op basis van de inkomenshoogte, de armoededuur, het vermogen, de vaste lasten en het eigen oordeel over de financiële situatie. Het Armoedebericht verschijnt in de even jaren. De oneven jaren zijn gereserveerd voor de Armoedemonitor waarin thematisch en analytisch dieper op aspecten van armoede wordt ingegaan.

Tweejaarlijks. ISBN 13: 978-90-357-1851-7. Prijs € 10,50 (exclusief administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Integratiekaart 2006

De Integratiekaart heeft tot doel de integratie van allochtonen door de tijd heen zo feitelijk mogelijk te volgen. Hiertoe zijn de nieuwkomers die zich in Nederland hebben gevestigd door de jaren heen gevolgd.

De publicatie wordt gemaakt door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum (WODC) van het Ministerie van Justitie in samenwerking met het CBS. In 2004 is de eerste Integratiekaart verschenen.

Tweejaarlijks. Kenmerk: Cahier 2006-8. Prijs: gratis, zolang de voorraad strekt.

Deze publicatie is te bestellen bij het WODC.

De Nederlandse economie 2005

Dagelijks staan in de media berichten met cijfers en feiten over onze economie. Het ontdekken van de samenhang en het totaalplaatje wordt echter maar al te vaak aan de lezer of kijker zelf overgelaten. *De Nederlandse economie 2005* van het Centraal Bureau voor de Statistiek is een onmisbare gids voor iedereen die de voortdurende informatiestroom goed wil volgen.

Jaarlijks. 236 blz. ISBN: 90-357-1756-5. Kengetal P-19.

Prijs: € 15,60 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

2. Andere CBS-publicaties

Bevolkingstrends: Statistisch kwartaalblad over de demografie van Nederland

Bevolkingstrends houdt u op de hoogte van recente ontwikkelingen in de Nederlandse bevolking, zoals de ontwikkelingen rond relaties, het krijgen van kinderen, de huishoudenssamenstelling, immigratie en emigratie, allochtonen en autochtonen, en sterfte en doodsoorzaken.

Kwartaal, € 49,35 per jaar ISSN 1571-0998. Kengetal B-15.

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

De Nederlandse Conjunctuur

De Nederlandse conjunctuur is een kwartaalpublicatie van het CBS met een beschrijving van de nieuwste macro-economische ontwikkelingen in onderlinge samenhang. Daarnaast wordt via achtergrondartikelen ingegaan op specifieke economische thema's.

Kwartaal, € 49,35 per jaar. ISSN 1566-3191. Kengetal P-104.

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Sociale samenhang in beeld, het SSB nu en straks

Dit boek bevat een verzameling opstellen die gebaseerd zijn op de lezingen en referaten die op 1 december 2005

gehouden zijn tijdens het symposium in Naturalis te Leiden, over het Sociaal Statistisch Bestand (SSB).

Het SSB maakt gebruik van een breed scala aan registraties in plaats van vele enquêtes. Hierdoor ontstaan veelal integrale bestanden over verschillende maar aanverwante onderwerpen, die op persoonsniveau kunnen worden gekoppeld. Op die manier kan het CBS voor het eerst samenhangende uitkomsten op alle terreinen van maatschappelijk belang opstellen en daarmee de sociale samenhang in beeld brengen.

ISBN 978-90-357-1942-2. Prijs: € 66 (excl. administratie- en verzendkosten)

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Het Nederlandse ondernemingsklimaat in cijfers 2006

Een goed ondernemingsklimaat heeft een positieve invloed op economische groei omdat het een aantrekkelijke werking heeft op investeringen. Deze publicatie beschrijft aan de hand van een zeventigtal indicatoren de economische prestaties en het bijbehorende ondernemingsklimaat van twintig landen waarbij de meeste aandacht uitgaat naar de situatie in Nederland. De publicatie is op verzoek van het Ministerie van Economische Zaken door het CBS opgezet. Daarbij zijn ook belangrijke bijdragen geleverd door onderzoekers van het ministerie en het onderzoeksbureau Dialogic. De analyse is gebaseerd op de meest recente en betrouwbare internationaal vergelijkbare cijfers. Bij veel indicatoren gaat het dan om cijfers over 2004. Deze publicatie is de eerste van een reeks.

Jaarlijks. ISBN: 90-357-1453-9. Kengetal I-74. Prijs: € 43,50 (excl. administratie- en verzendkosten)

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Gemeente op maat 2005

Gemeente Op Maat 2005 bevat per gemeente een statistisch overzicht. Nieuw in de editie 2005 zijn grafieken met uitkomsten van de gemeente. Tevens is er een extra hoofdstuk dat deze publicatie en de regionale statistieken in een bredere context plaatst.

Gemeente Op Maat is alleen beschikbaar in pdf-formaat. Papieren exemplaren van Gemeente Op Maat 2005 zijn dus niet te bestellen. De bestandsomvang van een Gemeente Op Maat is afhankelijk van het aantal wijken en buurten in de gemeente en loopt uiteen van 1,7 tot 2,6 MB. De voorgaande edities 1999, 2002 en 2004 zijn eveneens beschikbaar in pdf-formaat.

Meer regionale gegevens kunt u vinden in de databank StatLine. Hier staan ook cijfers die zijn verschenen na het uitkomen van de meest recente Gemeente Op Maat.

Kennis en economie 2006

Kennis wordt tegenwoordig als de vierde productiefactor gezien naast de traditionele factoren: land, arbeid en kapitaal. In de publicatie Kennis en economie 2006 staan de uitkomsten van de R&D-enquête over 2004 en de Innovatie-enquête over 2002–2004 centraal. Naast de vergelijking met Nederlandse gegevens van voorgaande jaren, worden de uitkomsten ook in een internationaal perspectief geplaatst: de cijfers van andere landen binnen de EU en de OESO worden hier ook gepresenteerd.

Jaarlijks, 250 blz. ISBN 90-357-1606-X. Kengetal K-300.

Prijs: € 32,00 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Nationale Rekeningen 2005

Deze publicatie geeft een compleet overzicht van de stand en de ontwikkeling van onze economie. Bevat gedetailleerde gegevens over de bedrijfstakken, over groepen producten en over ondernemingen, huishoudens en de overheid.

Jaarlijks, ca. 300 blz. ISBN 90-357-1649-3. Kengetal P-2.

Prijs: € 45,50 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Statistisch Jaarboek 2006

Het vernieuwde *Statistisch Jaarboek* is verschenen in een handzaam pocketformaat. Er is aandacht voor de hoofdlijnen van een aantal maatschappelijke ontwikkelingen. Elk hoofdstuk is voorzien van een korte inleidende tekst en relevante tabellen. De verdeling naar onderwerpen in dit nieuwe jaarboek stemt overeen met de indeling van de CBS-databank StatLine.

Het boek is verkrijgbaar via de reguliere boekhandel en de *Sdu Klantenservice*.

Jaarlijks, 225 blz., € 17,95.

ISBN 90-357-1569-1. Kengetal A-26.

Statistisch bulletin

Het Statistisch bulletin verschijnt wekelijks met de meest recente uitkomsten van alle statistische onderzoeken van het CBS.

www.cbs.nl/publicaties

Teletekst

Conjunctuurinformatie en de meest recente CBS-persberichten staan op pagina 506 en 507 van NOS-Teletekst.

Internet

De CBS-website is te bereiken via <http://www.cbs.nl>. De site bevat statistische kerncijfers over de Nederlandse samenleving. Actuele statistische uitkomsten staan in persberichten die kunnen worden gedownload.

StatLine

StatLine is de gratis elektronische centrale databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie in de vorm van tabellen, teksten en grafieken.

Alle resultaten kunt u bekijken, printen of exporteren. StatLine bevat tevens tijdreeksen over vele maatschappelijke en economische onderwerpen, over de regio en de conjunctuur. U kunt StatLine vinden op onze website: <http://www.cbs.nl> of direct via: <http://statline.cbs.nl>

Webmagazine

In het Webmagazine zijn de afgelopen drie maanden onder meer de volgende artikelen verschenen:

- Minst welvarende buurten in noorden en oosten (16 april)
- Cao-loonstijging begin 2007 afgenomen (10 april)
- Drie keer zo veel bijstand in aandachtswijken (2 april)
- Eén op de negen bijstandsgerechtigden is 27 jaar of jonger (2 april)

- Werkloosheid daalt in alle provincies (19 maart)
- Een op de twintig leerlingen voortijdig van school (19 maart)
- Ruim een derde volwassenen ontving zorgtoeslag (12 maart)
- Autochtonen minder tevreden over bevolkingssamenstelling in allochtone buurten (12 maart)
- Jonge vrouwen hoger opgeleid dan mannen (7 maart)
- Buitenland steeds belangrijker voor werkgelegenheid in industrie (5 maart)
- Een op de elf AOW-uitkeringen naar het buitenland (19 februari)
- Beroepsniveau van allochtonen lager (19 februari)
- Aantal voltijdwerkers groeit weer (12 februari)
- Waar zit de armoede in de grote stad? (12 februari)
- Relatief weinig inactieven in grote steden (12 februari)
- Jongeren en stadsbewoners vaker slachtoffer criminaliteit (5 februari)

- Inkomensverschillen binnen stadsgewesten nemen af (5 februari)
- Aantal dodelijke bedrijfsongevallen opnieuw gedaald (29 januari)
- Verdubbeling omzetgroei architecten- en ingenieursbranche (29 januari)

Het Webmagazine verschijnt iedere maandag en woensdag om 9:30 uur op de CBS-website. Het meest recente webmagazine is te vinden op de homepage van het CBS. Een overzicht van alle webmagazine artikelen vindt u door op de homepage van het CBS te klikken op 'Publicaties' en dan te kiezen voor 'Webpublicaties'

Zie voor overzicht van alle publicaties: www.cbs.nl.